

SIHTASUTUS LÄÄNEMAA

LÄÄNE MAAKONNA ARENGUSTRATEEGIA

2035+

HAAPSALU, JAANUAR 2023

SISUKORD

1	Sissejuhatus.....	4
2.	Arengustrateegia läbivad teemad ja põhimõtted.....	5
2.1.	Arengustrateegia fookus	5
2.2.	Läänemaa üldine kuvand	6
2.3.	Uudsed ja innovaatilised lahendused.....	7
2.4.	Säästev areng, seal hulgas kohalikud ja keskkonnasõbralikud lahendused..	7
3.	STRATEEGILISED EESMÄRGID JA TEGEVUSSUUNAD	8
3.1.	INIMESED JA ELUKESKKOND.....	8
3.2.	HARIDUS	9
3.3.	MAJANDUS.....	11
3.4.	TARISTU JA ÜHISTRANSPOORT	12
3.5.	TURISM JA KÜLASTUSKESKKOND	13
4.	Arendusvaldkondade koosmõju. Integreeritud lähenemine Läänemaa arendamisel	15
4.1.	INTEGREERITUD LÄHENEMINE.....	15
4.2.	LÄÄNEMAA ARENGU KOBARAD.....	15
5.	AREGUSTATEEGIA SEOSSED RIIKLIKE JA MAAKONDLIKE ARENGUDOKUMENTIDEGA	23
6.	ARENGUSTRATEEGIA ELLUVIIMINE JA SEIRE	30
6.1.	Koostöö maakonna arengustrateegia elluviimisel	30
6.2.	Arengustrateegia elluviimine ja seire.....	30
7.	LISA 1 Arengustrateegia ruumiline visioon.....	33
LISA 2:	Lähteolukorra kirjeldus. arenguvajadused – ja potentsiaal.....	34
7.1.	LÄÄNEMAA ÜLDANDMED	34
8.2.	INIMESED JA ELUKESKKOND.....	36
8.2.1.	Inimasustus.....	36
8.2.2.	Eluaseme kättesaadavus ja kvaliteet.....	42
8.2.3.	Rahulolu teenustega	47
8.2.4.	Sotsiaalteenused	50
8.2.5.	Kogukondlik koostöö.....	55
8.2.6.	Võimalused eneseteostuseks	57
8.2.7.	Läänemaa inimeste tervis ja eluviisid	66
8.2.8.	Turvalisus ja kriisideks valmisolek	72

8.2.9. Looduskeskkond Läänemaal	76
8.3. HARIDUS	78
8.4. MAJANDUS	90
8.4.1. Ettevõtlus ja tööhõive	90
8.4.2. Ettevõtlus – ja tööstusalad	96
8.4.3. Tervisemajandus	101
8.5. TEHNILINE TARISTU JA ÜHISTRANSPOORT	106
8.5.1. Tehniline taristu	106
8.5.2. Transpordiühendused	109
8.6. TURISM JA KÜLASTUSKESKKOND	116

1 SISSEJUHATUS

Lääne maakonna arengustrateegia on pikaajaline ning tulevikku suunatud plaan. Strateegia sõnastab tulevikupildi ehk visiooni ja eesmärgid, kuhu Läänemaa soovib jõuda aastaks 2035+. Dokument toob välja maakonna probleemid ja pakub nendele lahenduse - kokkulepe, millisena läänlased soovivad näha oma elu-, loodus- ja majanduskeskkonda. Sisendiks on võetud riiklikud strateegilised dokumendid, Lääne maakonnaplaneering 2030+, kohalike omavalitsuste ja maakonnatasandi valdkondlikud arengukavad. Seiret strateegiliste eesmärkide täitmise üle tehakse kord aastas.

Arengustrateegiale lisaks on koostatud eraldiseisva dokumendina tegevuskava, mis kajastab planeeritavaid tegevusi ja investeeringuid vähemalt neljaks järgnevaks eelarveaastaks.

Dokument kirjeldab hetkeolukorda ning analüüsib valdkondade kaupa väljakutseid, püstitades valdkondade eesmärgid. Tegemist on 2019 aasta vastuvõetud arengustrateegia uuendatud versiooniga. Dokumendi uuendamist on põhjendanud uus Euroopa Liidu eelarveperioodi algus, aga samas ka mitmed olulised muudatused, mis vahepeal on ühiskonnas toimunud. Näiteks vajab tähelepanu Covid-perioodi madalseisust välja tulemine majanduses ja sotsiaalelus (külustusmajandus, kultuur, haridus jne) ning pandeemia käigus tekkinud käitumismustritega arvestamine.

Arengustrateegia püstitab eesmärgid viies strateegilises valdkonnas:

1. Inimene ja elukeskkond – strateegiline arengusuund, mis käsitleb rahvastiku arengut ja sotsiaalset keskkonda (sh elukohti, kultuuri, sotsiaalset taristut, rahvatervist, siseturvalisust, noorsootööd), haldust jt avalikke teenuseid, elukeskkonda (sh looduskeskkonda) ning vabaühendustega seonduvat.
2. Haridus – strateegiline arengusuund, mis käsitleb Läänemaa haridusmaastikku tervikuna, alates alusharidusest kuni elukestva õppeni välja.
3. Majandus – strateegiline arengusuund, mis käitleb Läänemaa võimalusi oma elanike sissetulekute ja elatustaseme tõstmiseks.
4. Tehniline taristu ja ühistransport – strateegiline arengusuund mis käsitleb maakonna ühendatust pealinna regiooniga, maakonna enda piirkondade ühendatust ning maakonna avatust merele.
5. Turismi – strateegiline arengusuund, mis seondub külalastatavusega, aga ka maakonna mainega, elukeskkonnaga, teeninduskultuuriga ja kultuuriga laiemalt.

Iga strateegilise arengusuuna all on välja toodud ka konkreetsed tegevussuunad.

Samuti kirjeldab arengustrateegia seitset integreeritud arengukobarat ehk klastrit. Arengukobar on olulise mõjuga tegevuste kogum, mis avaldab mõju tervele maakonnale, on valdkondlikult integreeritud ja kuhu on kaasatud kõik omavalitsused ning ühiskonna sektorid.

2. ARENGUSTRATEEGIA LÄBIVAD TEEMAD JA PÕHIMÕTTED

2.1. Arengustrateegia fookus

Lähtudes olukorra analüüsist moodustavad Läänemaa arengustrateegia fookuse:

A) Elanikkonna arvu hoidmine ja kasvuks tingimuste loomine.

- Läänemaa on pealinna mõjusfääris paiknev, väiksemate keskuste ja suures osas hajutatud asustusstruktuuriga omanäoline piirkond.
- Elanike arvu vähenemine on toimumas eelkõige Haapsalu linnas ja ääremaadel. Linnalähispiirkonnad ja transpordijoonel maa-asulad kasvavad või püsivad.
- Läänemaal kultuuripärand on tugev ja omanäoline, toetab identiteeti ja mainet.
- Pendelrände osakaal võrreldes rahvastiku arvuga on märkimisväärselt suur. Pealinnaregiooni lähedusest lähtudes on kaks arengusuunda:
  - Pendelrände hõlbustamine
  - Pendelrände põhjuste vähendamine

Strateegia: Elukohtade kättesaadavuse parandamine. Elukeskkonna kvaliteedi, maine ja konkurentsivõime säilitamine ja tõstmine. Toetada kasvupiirkondade arengut ja säilitada äärealade elukvaliteeti. Tagada maakonna tasakaalustatud areng. Läänlase elukeskkond on kvaliteetne.

B) Elukaare kvaliteedi tagamine läbi puhta elukeskkonna, hea tervise ja hea hariduse.

- Läänemaa loodus – ja elukeskkond on kvaliteedinäitaja, mis võimaldab elada õnnelikumat ja tervemat elu;
- Spordirajatiste võrgustik ja terviseteadlikkus võimaldab liikuda ja olla elurõõmus;
- Läänemaa tervisemajanduse potentsiaal annab võimaluse nii teenida tulu, kui olla ise tervem;
- Haridusasutuste mitmekesisus ja hulk Läänemaa loob potentsiaali anda oma inimestele väga hea haridus ja potentsiaal liikumiseks läbi elu;

Strateegia: puhas keskkond, hea tervis ja hea haridus loovad aluse õnneliku ja pika elu elamiseks. Läänlane on terve ja tark.

C) Majandusliku jõukuse tagamine läbi piirkonna võimaluste parema ärakasutamise:

- Aastaringse majanduse arendamine, läbi tootva ja kohalikke ressursse väärindava ettevõtluse;
- Tervisemajanduse edendamine, traditsioonide ja Läänemaale omase kompetentsi ärakasutamine;
- Külustusmajanduse rakendamine korraga nii elukeskkonna arendamiseks, identiteedi tugevdamiseks, kui tulu teenimiseks.

- Meremajanduse arendamine – mereäärse maakonnana.

Strateegia: mitmekesise majanduspildi hoidmine. Läänemaal on arendatavad kõik põhilised majandussektorid. Külustusmajandus ja teenuste pakkumine on praegu kõige suurem Läänemaa majandusharu. Selle kõrval tuleb hoogu anda ka teistele tegevusaladele. Tootev ja töötlev ettevõtlik aitab meid vähendada hooajalisuse negatiivset mõju ja maksta konkurentsivõimelist töötasu. Tervisemajandus on aastaringne, teenindussektoris kõrget lisandväärtust loov, toetab enda inimeste elukvaliteeti ning on Läänemaale omane. Läänlane on hästi toimetulev.

- D) Läänemaa geograafiline paiknemine ja asustusstruktuuri ärakasutamine.**
- a. Läänemaa on pealinnaregiooni osa. Tallinn on tunni kaugusel. Meil on võimalus olla ühenduses pealinnaga.
  - b. Maakonna äärealad ja saared ei tohi jääda eraldatuks. Maakond on üks tervik. Ühendused peavad olema kiired ja kvaliteetsed.

Strateegia: Ühenduste rajamine ja ühenduste tagamine – maakonna ja pealinna regiooni vahel, maakonnas sees saarte ja kaugemate piirkondade vahel. Läänlane on liikuv.

2.2.Läänemaa üldine kuvand

Läänemaa kõige tugevam kuvand on Haapsalu kuurortlinna kuvand. Siia hulka kuulub puhkus, meri, ilus loodus, mitte liiga palju inimesi, rahu, kvaliteetne teenus, toit ja kultuur. Seda kuvandit palistab Haapsalu salli pits. Siia hulka kuulub „Paradiis ühe tunni kaugusel“. Siia hulka kuulub „*Slow-life*“ ehk „rahuliku kulgemise“ maine. Siia hulka kuulub loodus ja looduslähedus, Matsalu ja linnuriik. Seda kuvandit hoitakse ja kasutatakse.

Läänemaa kuvandit hakatakse kujundama suunas – tark, haritud, ettevõtlik, kaasaegne, uuendusmeelne, tervislik, aktiivne, „ka talvel tegus“. Siia hulka kuulub sport ja liikumine, tootev ja töötlev ettevõtlik, säästlik mõtteviis, kohalik toit, tervisemajandus, meri ja meremajandus, rahvakultuuri aktiivsem osa.

Läänemaa kõige omanäolisem kultuuripärand on rannarootsi kultuur. Seda arendatakse ja kasutatakse kohaliku identiteedi hoidmiseks, piirkonna maine kujundamiseks kui ühte osa külustusmajandusest.

Läänemaa muudab hajaasustuse eeliseks. Seda võimaldab pealinna lähedus. See suund esitab väljakutse transpordi, side ja infotehnoloogia infrastruktuurile. Rannikupiirkond, saared ja maalilised maapiirkonnad on arendatavad kui „teise kodu koht“.

2.3. Uudsed ja innovaatilised lahendused

Maakond seisab väljakutsete ees, mis nõuavad uudseid ja innovaatilisi lahendusi. Need väljakutsed tulenevad eelkõige arengu kavandamise lähteasendist (väike elanike arv), elanikkonna asustusstruktuurist ja strateegilistest eesmärkidest, mida maakond enda jaoks püstitab. Nii on vaja rakendada uudseid ja innovaatilisi lahendusi:

- **hariduse korraldamisel**, võttes eesmärgiks hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse säilitamise;
- **majanduse arendamisel**, nähes majandusüksuste hajutatusest tulenevalt peamisi väljakutseid energeetikas ja andmesides;
- **ühenduvuse tagamisel**, võttes eesmärgiks maakonna ühendamine pealinnaregiooniga ja maakonna sees piirkondade ja kantide vahel liikuvuse tagamise;
- **teenuse korraldamisel**, võttes eesmärgiks teenuste kättesaadavuse tagamise sõltumata inimese elu -ja tegevuskohast;
- **elamualade planeerimisel**, võttes eesmärgiks maakonna keskuse ja keskasulate püsivuse ja tugevdamise kvaliteetsete elupiirkondadena, näiteks uudsete energia – ja transpordilahendustega arvestamine, ligipääsetavus jms.

2.4. Säätsev areng, seal hulgas kohalikud ja keskkonnasõbralikud lahendused

Säätsev areng on üldine arengusuund Euroopale ja Eestile tervikuna ja nii ka Lääne maakonnale. Hajaasustusest ja elanike väikesest arvust tulenevalt on Läänemaal suuremad kulud nii inimeste, energia kui ka informatsiooni transpordile. Nii on ka suurem tegevuse süsiniku jalajälg ühe tarbija kohta. Läänemaa mitmekesine ja puhas looduskeskkond on meie väärtus, võimalus ja eelis. Sellest tulenevalt on vajalik:

- eelistada kohalike lahendusi, taaskasutust ja ringmajandust;
- kohandada sotsiaalne taristu vastavaks reaalsele kasutajate arvule ja soodustada hoonete ja tehniliste lahenduste ristkasutust;
- tõsta avaliku sektori hoonete energiasäästlikkust;
- korraldada transpordimajandus nii, et see ei põhjustaks ülemäärast kulu keskkonnale, toetudes uudsele korraldamisele ja taastuvatest allikatest toodetud energiale;
- korraldada energiamajandust eelistades võimalikult lühikest vahemaad tootmise ja tarbimise vahel, kasutades kohalike taastuvaid energiakandjaid;
- hinnata alati tegevusega kaasnevat koormust looduskeskkonnale ja eelistada keskkonda vähem koormavaid lahendusi.

3. STRATEEGILISED EESMÄRGID JA TEGEVUSSUUNAD

3.1. INIMESED JA ELUKESKKOND

Visioon: Läänemaa on atraktiivne, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond, kus tahetakse olla ja kuhu tahetakse tulla. Haapsalu maakonnalinnana ja maakonna kohalike keskuste võrgustik püsib ja muutub tugevamaks.

Eesmärk: Läänemaa elanike arv on püsiv või kasvav.

See on inimeste elukvaliteedi ja rahulolu eesmärk. See on elanikkonna püsimise ja kasvu eesmärk, asulate püsimise eesmärk.

Kõige suuremaks **väljakutseks on** Tallinna tõmme. Väljakutseks on elanike vähesus ja vähenemine ehk keeruline lähtepositsioon. Meie väljakutseks on elukvaliteedi ja teenuste taseme säilitamine hajaasustuse ja rahvastiku vähenemise tingimustest.

Meie **võimaluseks on** olla ühenduses pealinnaga, teha oma asulad ilusateks ja atraktiivseteks, pakkuda võimalusi kinnisvara arendamiseks ja olla nutikas ja säästlik teenuste korraldamisel. Meie võimaluseks on hoida ja kaitsta oma loodust. Meie võimaluseks on kujundada maakonnale tugev identiteet ja hea maine. Meie võimaluseks on koostöö maakonna tasandil.

Riigi pikaajaline arengustrateegia Eesti 2035+

Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond.

Elukeskkonna kujundamisel arvestatakse kõigi inimeste vajadustega.

Elukeskkond on turvaline.

Elukeskkond on kvaliteetne.

Tegevussuund 3.1.1 Elukeskkonna kvaliteet asulates. Heakorrastatud linn, keskusasulad ja külad. Korrastatud ja piisav elamufond.

Tegevussuund 3.1.2 Kättesaadavad teenused. Säästvad lahendused teenuskorralduses, seal hulgas avaliku sektori hoonete energiasääst. Tark teenuse korraldamine ja seeläbi kättesaadavuse tagamine ka juhul, kui piirkonna elanike arv väheneb. Võimalus elada ka hajaasustuses.

Tegevussuund 3.1.3 Kogukondlik koostöö. Ühised ettevõtmised küla, valla, linna ja maakonna tasemel. Piirkonna mainekujundus ja elukeskkonna kvaliteedi tõstmine kogukondliku koostöö kaudu.

Tegevussuund 3.1.4 Võimalused eneseteostuseks ja vaba aja veetmiseks. Ajakohane ja mitmekesine spordi- ja kultuuriobjektide ja - asjaliste võrgustik.

Tegevussuund 3.1.5 Omanäoline kultuur ja tugev ajalooline identiteet.

Tegevussuund 3.1.6 Hea tervis ja terved eluviisid. Kõrge terviseteadlikkus, kvaliteetne toit ja liikumist soodustav füüsiline taristu.

Tegevussuund 3.1.7 Turvaline kodu ja avalik ruum. Valmisolek kriisideks.

Tegevussuund 3.1.8 Puhas ja hoiutud looduskeskkond, nii merel, rannikul, metsas, kui maal.

EELDUSED STRATEEGILISE ARENGUSUUNA ELLUVIIMISEKS:

- Omavalitsuste piisav rahaline võimekus teenuste korraldamiseks.
- Riigi, omavalitsuste ja erasektori koostöö teenuste korraldamisel.
- Avatus innovatsioonile ja uudsetele lahendustele teenuste korraldamisel.
- Riigi tugi elukohtade rajamisele ja korrastamisele turutõrke tingimustes.
- Riigi investeeringud elukeskkonda toetavasse taristusse ja looduskeskkonna parendamisse.

3.2.HARIDUS

Visioon: Hea ja mitmekesine haridus on üks Läänemaa kaubamärkidest. Läänemaa haridus on kvaliteetne ja sidus alates lasteaiast kuni ülikoolini. Koolikorraldus ja õpe on lapse võimekusest ja vajadusest lähtuv, uuendusmeelne ja tulevikku vaatav, annab võimaluse tööks ja iseseisvaks eluks vajalike oskuste omandamiseks ning loob aluse elukestvaks õppeks ning enesearenguks kogu elukaare vältel. Läänemaa haridus toetab kohalikku identiteeti ja on kohaliku sotsiaal – ja majanduselu kasvulava.

Eesmärk: Läänemaa haridusasutused töötavad ühtse sisulise koostöö võrgustikuna. Koolid on põhinäitajate osas Eesti keskmisest kõrgemal tasemel ja hea mainega. Haridus lähtub õppijate võimekusest ja vajadusest, eemalejäämine ja enneaegne väljalangemine on Eesti keskmisest väiksem.

See on hea hariduse eesmärk.

Kõige suurem **väljakutse on** hariduse kättesaadavuse ja kvaliteedi säilitamine olukorras, kus haridusvõrgustikus on palju väikese õpilaste arvuga koole, võib nappida nii õpilasi kui õpetajaid. Väljakutseks on haridusest eemalejäämine ja haridusteelt enneaegne väljalangemine. Uus väljakutse on HEV-hariduse nõudluse hüppeline kasv tavakoolides.

EESTI RIIKLIK HARIDUSVALDKONNA ARENGUKAVA 2021–2035

Strateegiline eesmärk 1: Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikidel vahel

Strateegiline eesmärk 2: Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe

Strateegiline eesmärk 3: Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele

Meie **võimaluseks on** tihe koostöö ja uuenduslik, lahendusi pakkuv hariduskorraldus. Meie eeliseks on kõigi haridusastmete olemasolu maakonnas.

Tegevussuund 3.2.1 Maakonna haridusasutuste õppe kvaliteedi arendamine uuendusliku õppimise ja õpetamise ning haridusasutuste koostöö läbi.

Tegevussuund 3.2.2 Kompetentsi kasvatamine HEV õpilaste õpingute toetamiseks. Haapsalu Viigi Kooli baasil maakonna koole ja omavalitsuste hariduse tugikeskuseid toetava HEV kompetentsikeskuse väljaarendamine.

Tegevussuund 3.2.3 Keskharidusasutuste, HKHK ja TLÜ Haapsalu kolledži maakonnas tegutsemise toetamine, taseme hoidmine, tõstmine ja maine kujundamine.

Tegevussuund 3.2.4 Läänemaa haridusvaldkonna koostöö – ja kvaliteedimudeli loomine ja rakendamine. Koostöö koordineerimine, haridusasutuste sidumine ühtseks haridusklastriks.

Tegevussuund 3.2.5 Elukestev õpe ja enesetäiendamine kui levinud praktika ja elustiil.

Tegevussuund 3.2.6. Kohaliku hariduselu tihedam sidumine kultuuri – ja sotsiaaleluga ning ettevõtlusega. Regiooni ettevõtete jaoks vajalike oskuste õpetamine.

EELDUSED STRATEEGILISE ARENGUSUUNA ELLUVIIMISEKS:

- Haridusteenuse kvaliteedi seadmine prioriteediks.
- Haridussüsteemi (õpilane, lapsevanem, õpetaja, koolijuht, kool, kooli pidaja, kogukond) avatus uuendustele ja innovatsioonile.

- Omavalitsuste ja koolide koostöövõime.
- Riigi investering Viigi kooli uue hoone rajamisse.

3.3.MAJANDUS

Visioon: Läänemaa majandus on mitmekülgset arenenud ja kõrge lisandväärtusega. Ettevõtted on jätkusuutlikud, pakuvad vaheldusrikast tööd ning head ja aastaringset palka. Kohaliku ressursi kasutatakse säästlikult ja vääringdatakse kõrgel tasemel.

Eesmärk: Läänemaa elanike brutopalk on aastal 2035 samal tasemel või kõrgem, kui on Eesti keskmine brutopalk. Läänlane teeb targemat tööd. Läänemaal ühe elaniku kohta loodud SKP suhe EL keskmisesse tõuseb.

See on jõukuse eesmärk.

Kõige suuremad **väljakutsed on:** tööjõu nappus, elektrienergia ja kiire internetiühenduse kättesaadavus ning kõigi sisendite hinna kasv. Tegutsevate ettevõtete võimalused edasiseks laienemiseks. Uute ettevõtete võimalused saabumiseks.

Riigi pikaajaline arengustrateegia Eesti 2035+

Eesti majandus on tugev ja rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ning leiab uusi ärivõimalusi.

Eesti majandus on uuendusmeelne ja teadmispõhine, kasutades uusi tehnoloogiaid ja ärimudeleid ning paindlikke töövorme.

Eesti majandus on vastutustundlik inimeste ja looduse suhtes

Meie **võimaluseks on:** Läänemaale iseloomuliku ja traditsioonilise ettevõtluse arendamine; aastaringse ja kõrgema lisandväärtusega ettevõtluse arendamine; kohaliku toorme vääringdamine, bio – ja sinimajandus; ringmajandus, energiatootmise potentsiaali rakendamine; elektri –, interneti – ja transpordiühenduste parandamine ja elukohtade loomine.

Tegevussuund 3.3.1 : Tootva ja töötleva ettevõtluse arengu toetamine. Uute ettevõtlusalade rajamine, olemasolevate arendamine. Investeringute toomine maakonda.

Tegevussuund 3.3.2 : Tervisemajanduse arendamine. HNRK, Läänemaa haigla, SPAde teenuste arendamine ja konkurentsivõime tõstmine.

Tegevussuund 3.3.3 : Põllu – ja metsamajandussaaduste töötlemine ja turustamine nii kohapeal, kui kaugemal. Kohaliku bioressursi vääringdamine.

Tegevussuund 3.3.4 : Sinimajanduse arendamine. Meremajanduse, sadamate ja sadamate baasil toimiva ettevõtluse arendamine.

Tegevussuund 3.3.5. Tegutsevate ettevõtete konkurentsivõime ja lisandväärtuse kasvatamine. Automatiseerimine ja digitaliseerimine.

Tegevussuund 3.3.6. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusteadlikkuse tõstmine.

EELDUSED STRATEEGILISE ARENGUSUUNA ELLUVIIMISEKS:

- Riigi ja omavalitsuse investeeringud ettevõtluse arenguks vajalikku taristusse, seal hulgas elekter, internet, transpordiühendused.
- Ettevõtluse tugisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamine maakonnas.
- Ettevõtete arenguks vajaliku teadmuse loomine, kogumine ja levitamine.

3.4.TARISTU JA ÜHISTRANSPORT

Visioon: Läänemaa kuulub logistiliselt ja majandus-geograafiliselt pealinna regiooni. Maakond on hästi ühendatud pealinnaga ja ülejäänud Eestiga, mobiilside ja interneti teel ka kogu maailmaga. Hooned ja rajatised on säästlikud. Elektrivõrk võimaldab kohapeal energiat toota ja vastavalt vajadusele ka tarbida.

Eesmärk: Raudtee lõpp-peatus on Rohukülas. Kiire internetiühendus ja tegevuseks asjakohane elektriühendus on igal tarbijal, kes seda vajab. Kohalik ühistransport, sadamate, teede ja kergliiklusteede võrgustik võimaldab mugavat, ohutut ja keskkonda säästvat igapäevast liikumist kodu, kooli, töökoha ja külastusobjekti vahel.

See on ühenduses olemise eesmärk.

Meie väljakutseks on investeeringute sõltuvus riigi regionaalpoliitikast. Meie väljakutseks on keeruline läheolukord, tulenevalt asulate väiksusest ja hajaasustusest. Meie väljakutseks on sadamate arendamine, madala Väinamere tingimustes.

Meie võimaluseks on aidata kaasa riigi majandus – ja regionaalpoliitiliste eesmärkide täitmisele, sõnastades selle juures

Riigi pikaajaline arengustrateegia Eesti 2035+

Pakume vajaduspõhist, kõiki transpordiliike hõlmavat ning koostoimivat transporditeenust.

Võtame kasutusele ohutu, keskkonnahoidliku, konkurentsivõimelise, vajaduspõhise ning jätkusuutliku transpordi- ja energiataristu.

Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021–203

Suurimad proovikivid ühistranspordis on endiselt seotud hajaasustusega ning äärealade teeninduskvaliteedi tagamise ja suurendamisega kulutõhusa ühistranspordi korralduse ning vajaduspõhise liinivõrgu loomise abil.

Sealhulgas tuleb ühistranspordi korraldust käsitleda vajaduspõhiselt ja arendada nõudluspõhist transporti seal, kus mõistlik. Tihe-asustusaladel on suurim katsumus ohjeldada isiklike sõiduautode kasutamise kasvu, pakkudes pendelrändes kvaliteetset, piirkondlikult lõimitud ühistransporditeenust

omaenda tingimused ja arenguvajadused. Meie võimaluseks on sõnastada väga selge maakondliku arengu visioon, luua maakonnale innovatiivne kuvand ja tagada kiire ja tõrgeteta kohalik planeerimisprotsess.

Tegevussuund 3.4.1 Ühenduvuse tagamine Tallinnaga. Bussiliikluse arendamine, rongiliikluse taastamine.

Tegevussuund 3.4.2. Maakonna sisese liikuvuse tagamine. Head teed, paindlik ja säästlik ühistransport. Innovaatiliste ühenduste arendamine maakonna väikesaartega ja Haapsalu-Noarootsi ühendamisel.

Tegevussuund 3.4.3. Ühenduvuse tagamine mere kaudu. Sadamate, väikesadamate ja parvlaevanduse arendamine saartega ühenduse pidamise, meremajanduse ja turismi võimaldamiseks.

Tegevussuund 3.4.4. Elektrienergia kättesaadavus. Kohalik energiatootmine kohalikest energiakandjatest. Elektriühendused, mis on vajalikud ettevõtluse arenguks ning kohalikuks energia tootmiseks ja tarbimiseks.

Tegevussuund 3.4.5. Kiire interneti ja mobiilside kättesaadavuse tagamine, mis võimaldab nii kaugtööd, kui kohalike ettevõtete arengut.

EELDUSED STRATEEGILISE ARENGUSUUNA ELLUVIIMISEKS:

- Riigi investeringud transpordi ja energeetika infrastruktuuri. Rohuküla raudtee ja rongiliikluse taastamine. Lairibavõrgu liitumiste väljaehitamine. Elektrienergia jaotusvõrgu rekonstrueerimine ja võimsuste tõstmine.
- Koostöövõime kohalike omavalitsuste ja riigi vahel - vajaduspõhise ja integreeritud ühistranspordi süsteemi loomine ja rakendamine.
- Riigi valmisolek vajaduspõhise ja paindliku praamiühenduse tagamiseks Vormsiga

3.5.TURISM JA KÜLASTUSKESKKOND

Visioon: Läänemaa on suurepärase külastuselamuse sihtkoht Eestis.

Haapsalu ajalooline kuurort, kvaliteetsed kultuurielamused igale meelele, rannarootsi pärandkultuur ning unikaalne ja mitmekesine looduskeskkond muudavad Läänemaa ihaldatud sihtkohaks, kuhu tullakse meeleldi nii üheks päevaks, kui pikemaks ajaks. Läänemaa külastamiseks on põhjust igal aastajal.

Eesmärk: Läänemaa on külastatavuselt Eestis esimese kuue maakonna seas.

See on külalislahkuse eesmärk.

Läänemaa turismi kasvukontseptsioon tugineb neljale võtmevaldkonda kirjeldavale nurgakivile:

▲ Haapsalu ajalooline kuurort ja mudaravi traditsioonid;
▲ kvaliteetsed kultuurielamused igale meelele;

▲ rannarootsi pärandkultuur; ▲ unikaalne ja mitmekesine looduskeskkond.

Meie **väljakutseks on** madalhooaja sisustamine ja turismitulu suurendamine.

Meie **võimaluseks on** külastuskeskkonna atraktiivsuse tõstmine ja selleks vajalike investeeringute leidmine ja investeerijate toetamine. Võimaluseks on tuntud kaubamärkide (näiteks Haapsalu, Valge Daam jms) ja piirkonnale ainuomase pärandkultuuri (näiteks rannarootsi kultuur) kasutamine külastuspõhjusena. Võimaluseks on kogukondade toetamine külastajale suunatud toimingutes. Võimaluseks on uute teenuse ja toodete toomine turule.

Tegevussuund 3.5.1. Läänemaa, kui tervikliku turismi sihtkoha arendamine ja turustamine.

Tegevussuund 3.5.2. Külastusobjektide, - ürituste ja - piirkondade arendamine.

Tegevussuund 3.5.3. Turismitulu suurendamine. Toote – ja teenusarendus, seal hulgas ööbimiste arvu suurendamine ja aastaringse külastatavuse tagamine. Kogukonnateenuste – ja tulu osakaalu suurendamine.

Tegevussuund 3.5.4. Säätva turismi põhimõtete rakendamine.

Turismistrateegia 2022 – 2025 *it's about time*

Toote- ja sihtkohaarendus: Eesti on kestlik turismissihtkoht, mis pakub külastajale vaheldusrikast ja ehedat reisielamust kõikidel aastaegadel.

Nõudluse taastamine: Eesti külastatavus ja turismiteenuste eksport ületab kriisieelset taset.

Ühenduste tagamine: Eesti on hästi ühendatud peamiste sihtturgudega ning pakutavad turismitooted ja -teenused on mugavalt ligipääsetavad.

EELDUSED STRATEEGILISE ARENGUSUUNA ELLUVIIMISEKS:

- Turismiasjaliste koostöö uute teenuste ja toodete loomisel ja paketeerimisel ning maakonna kui ühtse piirkonna turustamisel.
- Koostöö naaberpiirkondadega ja maakondadega turismimarsruutide ja sihtkohtade arendamisel ja turustamisel.

- Riigi ja kohaliku omavalitsuse investeeringud külastusobjektidesse ja piirkondadesse
- Kogukondade teadlik tegevus kohalike teenuste loomisel ja pakkumisel

4. ARENDUSVALDKONDADE KOOSMÕJU. INTEGREERITUD LÄHENEMINE LÄÄNEMAA ARENDAMISEL

4.1. INTEGREERITUD LÄHENEMINE

Arendustegevusi maakonna viivad ellu nii omavalitsused, riigiasutused, ettevõtted, kodanikeühendused, kui ka üksikisikud. Piiratud ressursside tingimustes ja Läänemaa väiksust silmas pidades on eriti oluline tagada arendustegevuste võimalikult suur mõju. Selleks annab võimaluse integreeritud lähenemise rakendamine arendusprojektide kavandamisel ja elluviimisel.

Definitsioon:

„Integreeritud arengutegevus, see on arengutegevus, kus ühe lahendusega adresseeritakse mitme eri valdkonna vajadusi (valdkondadeülene integreeritus) või lahendus hõlmab endas mitut omavalitsust (regionaalne integreeritus)“. (Civitta, 2020, Uuring...)

„Riigi vaates pöördub ettevõtluskeskkonna arengu toetamisel fookus järjest enam suurema mõjuulatusega integreeritud projektidele, mis sisaldavad mitme partneri ühist tegutsemist, omavalitsuste ühistegevust või koostööd teiste sektoritega või kus on omavahel mõtestatult sidustatud erinevad investeeringud ning tugitegevused.“ (RAM, 2021, MS juhend).

Läänemaa arendamisel saame samuti kirjeldada integreeritud tegevussuundi, mille puhul on olemas nii kõikide omavalitsuste ühine huvi, kus tegevuste mõju on maakonna – ja sektoriülene ja mille elluviimisesse saavad panustada kõik kogukonna liikmed. Nimetagem neid kobarateks (klastriteks).

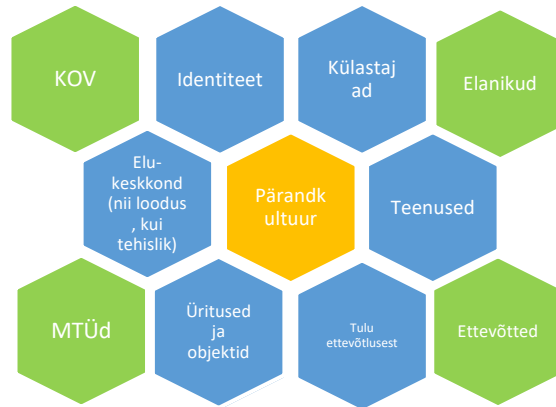
4.2. LÄÄNEMAA ARENGU KOBARAD

- A) RANNAROOTSI PÄRANDKULTUURI KOBAR - see on kultuuri, identiteedi, kohaliku elu – ja looduskeskkonna, teenusmajanduse ja turismi koosmõju kobar.

Omanäoline kultuuripärand ja kohalik identiteet, külastuskeskkond, kohalik atraktiivne elukeskkond ja arenenud teenusmajandus loovad võimaluse olla omamoodi, jääda püsima, teenindada külalisi ja oma inimesi parimal moel, teenida tulu, pakkuda külalistele kaunist keskkonda ja elada ise selle keskel.

Kultuuripärandi kobar toetub omanäolisele kohaliku kultuuri kandjale. Läänemaal on selleks rannarootsi pärandkultuur, seal hulgas rannarahva kultuur laiemas mõttes.

Joonis 1. Rannarootsi kultuurikobar

Kultuuripärandi kobarat hoiavad koos kohalikud elanikud, kogukonnad, omavalitsused ja ettevõtted, sest see on neile kõigile kasulik. Omanäoline kultuur ja teenusmajandus toob piirkonda külalisi, tulu ettevõtjatele ja palka töötajatele. Neid teenuseid tarbivad ka kohalikud elanikud, kelle võimalused on sellevõrra avaramad. Külastajad innustavad kohalikke korrastama oma elukeskkonda ja hoidma looduskeskkonda, milles omakorda võivad ka kohalikud elanikud ise. Omanäoline kultuur annab jõudu kohalikule identiteedile, noorsootööle ja seltsielule, mis omakorda loob kogukondlikku ühtsust ja turvatunnet. Kultuuripärandi kobara viljadeks on elanike rahulolu oma elukeskkonnaga, piisav tulubaas, piirkonna hea maine ja püsiv elanikkond.

Integreerituse tase

Kultuuripärandi kobar on territoriaalselt integreeritud. Rannarootsi kultuuripärand on omane kõigile kolmele Läänemaa omavalitsusele, kes ka kõik on selle arendamisest huvitatud.

Kultuuripärandi kobar on valdkondlikult integreeritud. Kultuuripärandi kobara väljaarendamine aitab täita inimarengu, elukeskkonna, ühendatuse ja majanduse strateegilisi eesmärgi.

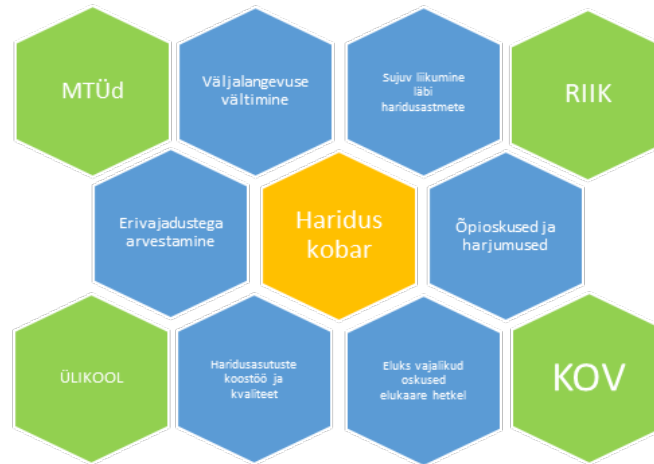
Kultuuripärandi kobar on sektoriaalselt integreeritud. Kobara kooshoidmiseks on vaja nii ettevõtete, omavalitsuste kui kodanikeühenduste ühist pingutust. Samas on ka kõik loetletud sektorid kobarast kasusaajad.

B) HARIDUSKOBAR – see on Läänemaa haridusasutuste, omavalitsuste, kodanikeühenduste ja ettevõtete võrgustik.

Selle võrgustiku liikmete ühiseks eesmärgiks on koostöös pakkuda Läänemaa inimestele täisväärtuslikuks eluks vajalikke teadmisi, oskuseid ja hoiakuid igal nende elukaare hetkel, lapsepõlvest kuni väärika vanaduseni, seejuures võttes arvesse kogukondlikku tellimust haridusele ning igaühe võimeid, vajadusi ja individuaalsust.

Joonis 2. Hariduskobar

Hariduskobar seob ühte Läänemaa kohalikud omavalitsused ja nende haridusasutused, riigi valitsemisasutused ja nende hallatavad asutused, seal hulgas riigigümnaasiumid ja Viigi kooli, Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži, hariduse – ja inimarengu valdkonnas tegutsevad ettevõtted ja kodanikeühendused maakonnas.

Hariduskobara tegevuse tulemusena paraneb Läänemaa haridusteenuste ja hariduskorralduse tase, väheneb koolist väljalangevus, haridustee muutub terviklikult sidusaks, suureneb laste ja täiskasvanute võime toimida täisväärtuslike kogukonna liikmetena ja oma individuaalsete eesmärkide kohaselt. Hariduskobar aitab kaasa sotsiaalse toimetuleku, elatustaseme tõusu ja ettevõtlikkuse arengule maakonnas.

Integreerituse tase

Hariduskobar on territoriaalselt integreeritud. Kõik Läänemaa omavalitsused näevad kasu integreeritud lähenemist haridusvaldkonnas, on huvitatud haridusteenuse taseme tõstmisest koostöö kaudu ja on valmis panustama hariduskobara sünni ja püsimisse.

Hariduskobar on valdkondlikult integreeritud. Hariduskobara väljaarendamine aitab täita inimarengu, hariduse ja majanduse strateegilisi eesmärgi.

Hariduskobar on sektoriaalselt integreeritud. Kobara kooshoidmiseks on vaja nii omavalitsuste, riigi valitsusasutuste ja nende hallatavate asutuste kui ka sektori

kodanikeühenduste ühist pingutust. Samas on ka kõik loetletud osapooled kobarast kasusaajad.

C) TERVISEMAJANDUSE KOBAR

See on Läänemaa tervisemajanduse osaliste koostöö – ja kompetentsi võrgustik. Tervisemajanduse kobara südameks on Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK). Kobara kõige suuremateks osalisteks koos TLU Haapsalu kolledžiga on Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus (HNRK) ja SA Läänemaa Haigla. Kobara partnerid on Läänemaa SPA-d, Läänemaa omavalitsused, Läänemaa haridusasutused, sotsiaalhoolekande asutused ning Läänemaa ja teiste piirkondade ettevõtted. Tervisemajanduse all siinkohal ei peeta silmas traditsiooniliste tervishoiuteenuste osutamist (näiteks perearsti või eriarstiabi teenus osutatuna kohalikule elanikule, kui osa sotsiaalsest teenuspaketist ja kohalikust sotsiaalsest turvalisusest) vaid tervisevaldkonda, kui olulist ja laiemat sisendit maakondlikku majanduspildi mõjutamiseks, seal hulgas tervisekäitumine, tervisteadlikkus, tervisetooted, tootedisain, kõrgel tasemel teenused osutatuna üleriigiliselt, tervisetehnoloogiline innovatsioon, raviturism, heaolu – ja terviseturism jms.

Kobara eesmärgiks on:

- Läänemaal on tugev ja konkurentsivõimeline tervisemajandus, mis on tuntud nii Eestis kui kaugemal ja mis on elukvaliteedi märgiks kohalikule elanikule
- Meil on kvaliteetsed ja kõrgel tasemel teenused HNRK-s ja haiglas, mitmekesise ja uuendusliku teenuspaketiga spaad
- Maakonna tervisemajanduse heast tasemest saavad tuge nii lasteaiad, koolid kui hooldekodud, kuni kohalike ja kaugemate tervisetoodete tootjateni välja.

Kobara tegevussuunad on:

- parima kompetentsi loomine, selle rakendamine
- teenuste/ toodete arendus
- tervisemajanduse arengut toetavate koolituste korraldamine
- teavitus ja turundus

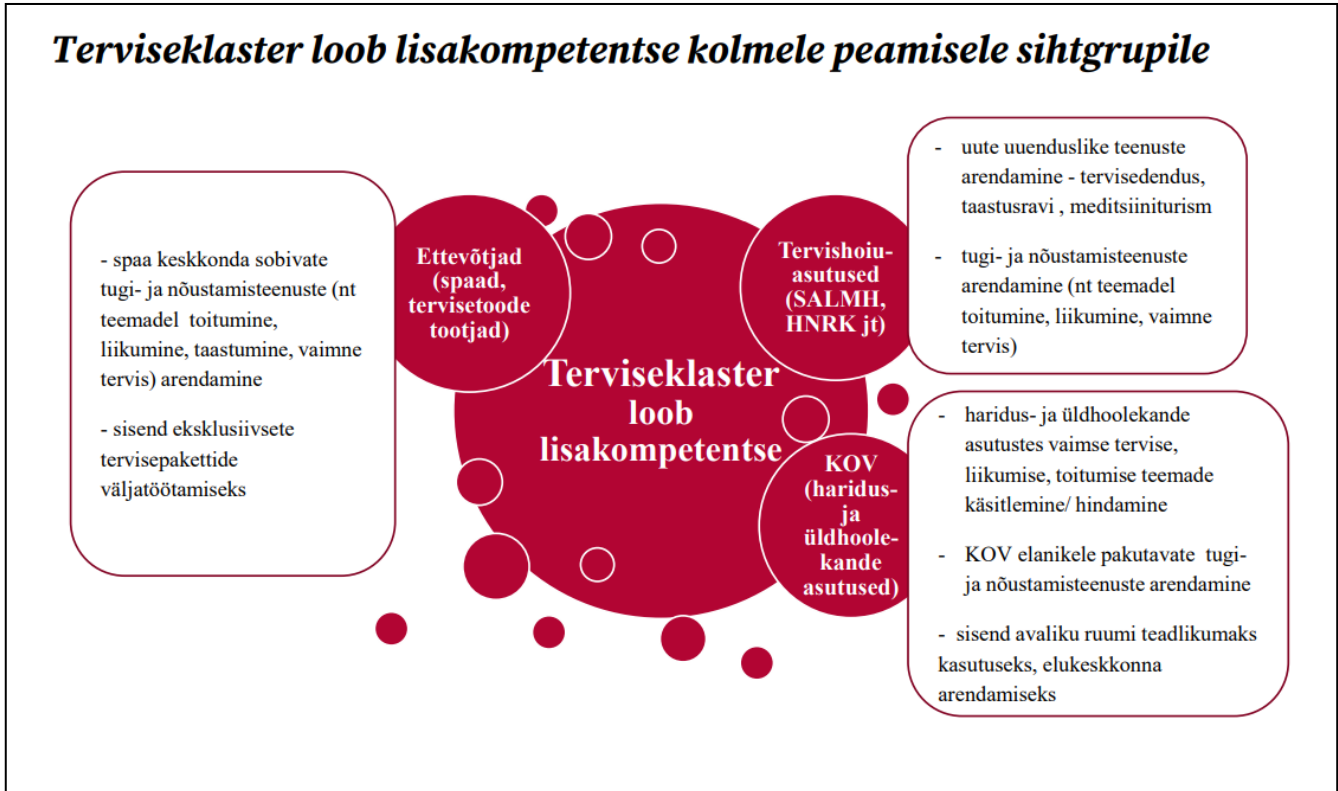
Integreerituse tase

Tervisemajanduse kobar on territoriaalselt integreeritud, kuivõrd tema tegevus pakub tuge kõigile kolmele Läänemaa omavalitsusele. Tervisemajanduse ettevõtted ning valdkonda toetavad ettevõtted, mis saavad kobara tegevusest kasu, tegutsevad kõikjal maakonna territooriumil ja ka väljaspool seda.

Tervisemajanduse kobar on valdkondlikult integreeritud, kuivõrd see puudutab endast tervishoiuasutusi, heaoluteenuseid ja tervise taastamise teenuseid osutavaid eraettevõtteid, kohaliku omavalitsuse poolt korraldatavaid ja pakutavaid avalikke teenuseid ning tervisetoodete tootmisega tegelevaid eraettevõtteid.

Tervisemajanduse kobar on ühiskonna sektorite lõikes integreeritud, kuivõrd kobara tegevuses osalevad kas osapooltena või partneritena nii ülikool, riigi sihtasutused, kohalikud omavalitsused, kui ka ettevõtjad.

Joonis 3. Tervisemajanduse kobara toimeruum Allikas: TERE KK 2022

D) MEREMAJANDUSE KOBAR

Meremajanduse kobar koosneb Läänemaa sadamate füüsilisest infrastruktuurist ning merendusega seotud asjalistest, seal hulgas

- kohalikud omavalitsused kui sadamate omanikud ja haldajad,
- eraettevõtjad kui infrastruktuuri kasutajad või omanikud,
- sadamate ja meretranspordiga seotud toodete ja teenuste pakkujad,
- laevanduse ja merendusega tegelevad mittetulundusühingud,
- mereharidust pakuvad ja merendust propageerivad isikud.

Integreerituse tase

Meremajanduse kobar on territoriaalselt integreeritud, kuivõrd kõik kolm Läänemaa omavalitsust on huvitatud nende territooriumil olevate sadamate arendamisest nii avaliku -, kui erasektori poolt. Sadamate infrastruktuuri kasutavad, meretranspordiga, laevandusega ja merendusega seotud või sellest sõltuvad (seal hulgas mereturism) ettevõtted tegutsevad kõikide omavalitsuste territooriumil.

Joonis 4. Eesti meremajanduse klaster. Allikas: Eesti Mereinstituut 2011

Meremajanduse kobar on valdkondlikult integreeritud, sest haarab endasse nii omavalitsuslikud teenused, eraettevõtjate teenused, erinevad merendusega seotud majandusharud, meretranspordi, puhkemajanduse, kui ka merehariduse.

Meremajanduse kobar on sektorite ülene, kuivõrd haarab endasse nii erasektori, ettevõtlussektori, kui ka mittetulundussektori tegevuse.

E) AKTIIVSE LIIKUMISE KOBAR

Läänemaa aktiivse liikumise kobar „Terve Läänemaa Liikuma“ koosneb Läänemaa liikumisharrastuse füüsilisest taristust, liikumisharrastust korraldavatest ja toetavatest organisatsioonidest ning valdkonda eest vedavatest inimestes. Kobara eesmärk on suunata ja toetada Läänemaa inimesi aktiivselt liikuma, seda alates lasteaiast kuni pensionieani, eesmärgiga tagada tervelt elatud elukaar ja hea elukvaliteet kõigile läänlastele. Kobara sihtgrupp on üksikisikud, maakonna spordiorganisatsioonid, laste – ja haridusasutused, hoolekandetasutused ja ettevõtete töökollektiivid.

Liikumist soodustava füüsilise keskkonna moodustavad liikumis – ja spordirajatised, mis toetavad inimeste liikumisharrastust ning on kättesaadavad kohalikele ja üle maakonna.

Liikumist korraldava organisatoorse koostöövõrgustiku südameks on MTÜ Läänemaa Spordiliit Läänemaa, mis koondab endasse Läänemaa spordiklubid. Koostöövõrgustikku kuuluvad kohalikud omavalitsused, kui rajatiste omanikud, rajatise haldavad või

omavad ettevõtted ja asutused ja Haapsalu kolledž, kui tervisejuhi õppekava omav ja arendav kõrgharidusasutus.

Joonis 5. Tervisemajanduse kobar

Kobara eesmärgiks on:

- Elanikkonna terviseteadlikkuse tõstmine, tervisenäitajate parendamine ja tervelt elatud aastate suurendamine läbi aktiivse terviseteadliku liikumise;
- laste liikumisharrastuse toetamine ja riskikäitumise vähendamine koostöös haridusasutustega ja noorsootööorganisatsioonidega;
- TLU Haapsalu kolledži tervisejuhtide õppekava tihedam seostamine kohaliku elukorraldusega;
- täiskasvanute liikumisharrastuse toetamine, terviseteadliku eluhoiaku loomine, koostöös ettevõtete ja kodanikeühendustega;
- eakate liikumisharrastuse toetamine ja kvaliteetse elukaare tagamine läbi tervete eluviiside ja aktiivse liikumise, koostöös kohalike omavalitsuste, hoolekandetasutuste, eakate organisatsioonidega ja sotsiaalhoolekande asutustega;
- liikumis- ja sporditaristu arendamine ning kättesaadavuse tagamine üle maakonna;
- piirkondliku spetsialiseerumise võimaldamine läbi koostöö ja transpordikorralduse;
- aktiivse suhtlus – ja teavitusvõrgustiku loomine terviseteadliku liikumisharrastuse propageerimiseks.

Integreerituse tase

Liikumiskobar on ülemaakondlik ja integreeritud nii territoriaalselt, valdkondlikult, kui ka sektoriaalselt.

F) ETTEVÕTLUSKESKKONNA ARENGUKOBAR

Läänemaa ettevõtluskeskkonna arengukobar koosneb organisatsioonist ja füüsiliselt osast. Läänemaa ettevõtluse arendusorganisatsiooni südame moodustab SA Läänemaa, mille põhikirjaline eesmärk on maakonna ettevõtluse edendamine. Arendusorganisatsiooni osalised on teised maakonna tasemel tegutsevad arendus – ja katusorganisatsioonid, ettevõtete esindusorganisatsioonid, kohalikud omavalitsused ja haridusasutused, mis ettevõtluskeskkonna arendamisel ühiseid eesmärke ellu viivad.

Arengukobara füüsilise osa moodustavad ettevõtlus – ja tööstusalad, mida arendatakse koostöös avaliku – ja erasektoriga, selleks et pakkuda olemasolevatele ja uutele ettevõtetele tegutsemis – ja laienemisvõimalusi.

Ettevõtluskeskkonna arengukobar viib ellu järgmisi tegevusi:

- Propageerib ettevõtlust ja ettevõtlikust maakonnas;
- korraldab ja koordineerib ettevõtlusõpet ja õpilasfirmade tegevust maakonna koolides;
- loob sidemeid üldhariduskoolide, kutsehariduskeskuse, kolledži ja maakonna ettevõtete vahel, toetamaks karjääriõpet ja noorte teadlikku haridustee valikut;
- pakub nõustamist, koolitusi, mentorlust ja arenguprogramme tegutsevatele ettevõtetele;
- arendab välja, korraldab ja vajadusel haldab ettevõtlus – ja tööstusalasid maakonnas;
- tutvustab ja turundab maakonna ettevõtluskeskkonda võimalikele investoritele ja huvilistele;
- arendab ja pakub inkubaatori teenuseid, juhul, kui ettevõttes seda ise ei tee

Integreerituse aste

Ettevõtluskeskkonna arengukobar on integreeritud territoriaalselt, kuivõrd selle tegevuses osalevad kõik maakonna omavalitsused. Arenduskobara osalised ja sihtgrupp paiknevad tervel maakonna territooriumil. Arendatavad ettevõtlus – ja tööstusalad, mille arendamise ja turustamisega aktiivselt tegeletakse paiknevad kõikides maakonna omavalitsuses.

Ettevõtluskeskkonna arengukobar on valdkondlikult ja sektoriaalselt integreeritud, kuivõrd ühise eesmärgi nimel – ettevõtluskeskkonna arendamise nimel – tegutsevad nii kohalikud omavalitsused, haridusasutused, maakondlikud arendusorganisatsioonid, ettevõtjate esindusorganisatsioonid, kui ettevõtjad ise.

5. AREGUSTATEEGIA SEOSSED RIIKLIKE JA MAAKONDLIKE ARENGUDOKUMENTIDEGA

Lääne maakonna arengustrateegia on kooskõlas Riigikogu poolt 12. mail 2021. aastal heaks kiidetud Eesti riigi pikaajaline arengustrateegiaga „Eesti 2035“ ja selle tegevuskavaga.

Lääne maakonna arengustrateegia võtab arvesse Lääne maakonnaplaneeringut aastani 2030. Samuti on arengustrateegia olulisteks alusdokumentideks Haapsalu linna arengukava aastateks 2023 – 2026 (28.10. 2022), Lääne-Nigula arengukava aastateks 2022-2030 (20.10.2022) ja Vormsi valla arengukava aastateks 2022-2030 (16.10.2022).

Lääne maakonna arengukava on kooskõlas teiste maakondlike kehtivate arengudokumentidega:

- Lääne maakonnaplaneering 2030+
- Turismi arengukava 2021 - 2025
- Maakonna spordi arengukava 2021 - 2026
- Maakonna energia – ja kliimakava
- Maakonna terviseprofiil ja TAI tegevuskava
- Kodukant Läänemaa strateegia
- Maakonna omavalitsuste ühine jäätmekava aastast 2021

Läänemaa arengustrateegia 2035+ aitab ellu viia järgnevate riiklike arengudokumentide eesmärgid ja alaeesmärgid.

1. Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“

- Peamine arengueesmärk on tagada elamisvõimalused Eesti igas asustatud paigas
- Hajalinnastunud ruum seob tervikuks kompaktsed linnad, eeslinnad ja traditsioonilised külad, väärtustades kõiki neid elamisviise võrdselt ühepalju.
- Piirkondlik kestlik ühistranspordisüsteem, mis kasutab hajaasustuses paindlikke ja nutikaid lahendusi, tagab igapäevase elu sujuvuse toimepiirkondades ning võimaldab inimestel hõlpsasti ja mugavalt elu- ja töökohtade ning teenindus- ja haridusasutuste vahel liikuda.

Alaeesmärgid, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Olemasolevale asustusstruktuurile toetava mitmekesise ja valikuvõimalusi pakkuva elu- ja majanduskeskkonna kujundamine;
- Teenuste ja töökohtade kättesaadavuse tagamine toimepiirkondade sisese ja omavahelise sidustamise kaudu ühistranspordi abil;
- Asustuse püsimiseks vajaliku sotsiaalse taristu tagamine;

- Asustuse püsimiseks vajaliku andmesidetaristu tagamine;
- Kvaliteetse elukeskkonna edendamine;
- Tuuleneergeetika ja muude taastuvenergeetika liikide (sh päikeseenergia) arendamiseks sobilike alade leidmine KOV või riigi planeeringutega.

2. Pikaajaline arengustrateegia 2035+

- Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed
- Eesti majandus on tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik
- Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- rahvaarv, sealhulgas väljaspool Harjumaad ja Tartumaad elavate inimeste osakaal
- kultuurielus osalemine
- tervena elada jäänud aastad
- tööhõives, kultuurielus, spordis ja vabatahtlikus töös osalemine
- täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (sh informaalõpe)
- hoolivuse ja koostöömeelsuse mõõdik
- ühiskonnarühmade vahelised kontaktid
- püsiva suhtelise vaesuse määr
- väljaspool Harjumaad loodud SKP elaniku kohta EL-27 keskmisest

3. Heaolu arengukava 2023 – 2030

- Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.
- Tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist tööturg ja tööelu.
- Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad. Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Kohortsündimuskordaja
- Hoolivuse ja koostöömeelsuse indeks
- Soovitud ja tegelike laste arvu vahe
- Laste suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr

- Absoluutse vaesuse määr (mehed/naised kokku)
- Suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr (mehed/naised kokku)
- Tööjõus osalemise määr 15-74-aastaste seas
- Tööelu kestus aastates
- Aktiivsena vananemise indeks
- Ligipääsetavuse indeks

4. Haridusvaldkonna arengukava 2021-2035

- Õpivõimalused on valikurohked ja kättesaadavad ning haridussüsteem võimaldab sujuvat liikumist haridustasemetel ja -liikide vahel.
- Eestis on pädevad ja motiveeritud õpetajad ja koolijuhid, mitmekesine õpikeskkond ning õppijast lähtuv õpe.
- Õpivõimalused vastavad ühiskonna ja tööturu arenguvajadustele.

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Vähemalt keskkooli tasemega 20–24a osakaal
- Kolmanda taseme haridusega 25–34a osakaal
- Õpetaja kutsekindlus
- Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr

5. Noortevaldkonna arengukava 2021 – 2035

- HOOG - Noored on loov ja ühiskonda hoogsalt edasiviiv jõud – hariduse, kultuuri, majanduse, keskkonna ja teiste valdkondade nügijad ning eestvedajad.
- ISE - Kvaliteetne noorsootöö (sh noorte huviharidus) on kättesaadav üle Eesti ning loob kõigile noortele võimalused mitmekülgseks arenguks, eduelamusteks, kogemuste pagasi rikastamiseks ja iseseisvumiseks.
- KINDLUS - Noorte üksijäämist ja eemaldumist märgatakse ning ennetatakse kindlustunnet suurendava turvavõrgustiku abil.

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Huvikoolis õppivate noorte osakaal (%) kõikide 7–26-aastaste noorte hulgas
- 15-29-aastaste osakaal (%), kes ei tööta, ei õpi ega osale koolitusel (NEET-staatuses noored)

6. Liikumisharrastuse edendamise kontseptsioon

Kontseptsiooni märgitud lahendused, mille elluviimisesse panustab Läänemaa arengustrateegia:

- Valdkonna juhtimise tõhustamine
- Liikumisharrastuse edendamine koolis
- Erivajadustega inimeste kaasamine liikumisharrastusse
- Liikumisnõustamise kaasamine tervishoidu ja haridussüsteemi
- Liikuma kutsuva keskkonna loomine
- Liikumiseks mõeldud sporditaristu loomine/korrastamine
- Eakate liikumisaktiivsuse edendamine

7. Rahvastiku tervise arengukava 2020 – 2030

- Eesti inimeste keskmine oodatav eluiga kasvab 2030. aastaks meestel 78,0 ja naistel 84,0 eluaastani ning keskmine tervena elada jäänud aastate arv kasvab meestel 62,0 ja naistel 63,0 eluaastani.
- Tervena elada jäänud aastate arv kasvab kiiremini kui oodatav eluiga ehk inimesed elavad suurema osa oma elust tervisest tulenevate piiranguteta.

Alaeesmärgid, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Eesti elanikele on tervist toetavad valikud lihtsalt kättesaadavad. Ühiskonna hoiakud ja ümbritsev keskkond toetavad riskikäitumise vähenemist, tervislikku eluviisi ja tervislike valikute tegemist. Kõigile on kättesaadav arusaadav info tervist toetavatest valikutest, olemas on vajalikud oskused ja kättesaadavad on tooted, samuti toetavad teenused ja võrgustikud.
- Tervist toetav keskkond
- Vigastuste ennetamine
- Tasakaalustatud toitumise ja füüsilise aktiivsuse edendamine
- Riskikäitumiste ennetamine
- Haiguste ennetamine

8. Siseturvalisuse arengukava 2020 – 2030

- Ennetava ja turvalise elukeskkonna kujundamine
- Kiire ja asjatundlik abi
- Kindel sisejulgeolek

Tegevussuunad, mille elluviimisele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Terviklikum ja igaühe panusel põhinev ennetustöö turvalisuse tagamiseks
- Vähem inimkannatanutega õnnetusi
- Vähem vägivalda
- Turvalisem avalik ruum
- Kaitstum vara, ohutum keskkond

- Kriisideks valmisolek ja nende lahendamine
- Reageerimine õnnetustele ja ohtudele

9. Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021–2035

- Eesti ettevõtluskeskkond soodustab ettevõtlikkust ning teadusmahuka ettevõtluse teket ja kasvu, kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste loomist ja ekspordi ning investeringuid kõigis Eesti piirkondades
- Eesti areng tugineb teaduspõhistele ja innovaatilistele lahendustele

Tegevussuunad, mille elluviimisele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Konkurentsivõimelise ja targa ettevõtlus- ja tarbimiskeskonna arendamine
- Kõrgema lisandväärtuse loomise ja ekspordi võimekuse suurendamine
- Tehnoloogia- ja arendusmahukate investeringute soodustamine
- Teadusasetuste ja ettevõtete teadmussiirde võimekuse kasvatamine
- TAI ühiskondliku ja majandusliku mõju tugevdamine
- Teadus- ja tehnoloogiamahuka iduettevõtluse ökosüsteemi arendamine
  - Mõõdik: Väljaspool Harjumaad loodud SKP elaniku kohta EL keskmisest

10. Transpordi ja liikuvuse arengukava 2021-2035

Arengukava eesmärgipüstitused, mille elluviimisesse panustab Läänemaa arengustrateegia:

- Suurendame transpordisüsteemi konkurentsivõimet, arendame seda säästvalt, nutikalt ja kulutõhusalt, vähendame selle keskkonnajalajälge ning muudame taristul liiklemise ohutumaks.
- Liikuvuspoliitikas toome ühistranspordi inimestele lähemale, muutes selle kasutamise mugavamaks, kiiremaks ja kättesaadavamaks ning kasutades selleks ühtset planeerimist, digiteerimist ning nutikamat sõiduõiguse ja piletimüügi korraldust. Toetame jalgrattaga ja jalgsi liikumist, pakkudes paremaid liikumisvõimalusi, ligipääsetavust ning kasutusmugavust. Soovime kasvatada ühissõidukiga, jalgrattaga või jalgsi tööl käijate osakaalu 38%-lt 55%-le.
- Taristuarenduses lähtume terviklike (transpordi)koridoride loogikast, kavandame taristut multimodaalselt ning arvestame riigikaitse vajadusi ja siseturvalisuse kaalutlusi. Soovime vähendada 2035. aastaks maanteeliikluses hukkunute ja raskelt vigastatute arvu poole võrra ehk 30 hukkununi kolme aasta keskmisena
- Suurendame raudteesõidukite kiirust ja ohutust ning loome uusi ühendusi, et kasvatada raudtee kui keskkonnahoidliku liikumisviisi kasutust, lisaks

suuname konkureeriva alternatiivi korral nii reisi- kui ka kaubaliiklust maanteelt raudteele.

- Arendame maanteid, et vähendada aegruumilisi vahemaid ja suurendada liiklemise ohutust.
- Muudame meretranspordisektorit konkurentsivõimelisemaks ja rohelisemaks ning ühendame selle muu taristuga.

11. Turismistrateegia 2022-2025 it's about time

- Toote- ja sihtkohaarendus: Eesti on kestlik turismisihtkoht, mis pakub külalistajale vaheldusrikast ja ehedat reisielamust kõikidel aastaegadel.
- Nõudluse taastamine: Eesti külalstatavus ja turismiteenuste eksport ületab kriisieelset taset.
- Ühenduste tagamine: Eesti on hästi ühendatud peamiste sihtturgudega ning pakutavad turismitooted ja -teenused on mugavalt ligipääsetavad.

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Sise- ja välituristide ööbimiste arv
- Välituristide Eestis viibimise kestus

12. Eesti säästva arengu riiklik strateegia "Säästev Eesti 21"

- Eesti kultuuriruumi elujõulisus;
- Heaolu kasv
- Sidus ühiskond
- Ökoloogiline tasakaal

Mõõdikud, mille osas positiivsele muutusele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- Eesti kultuuri funktsionaalsus
- Majanduslik jõukus
- Turvalisuse tase
- Võimaluste mitmekesisus
- Sotsiaalne sidusus
- Regionaalne tasakaal
- Tugev kodanikuühiskond
- Haritus
- Tehnoloogiline innovatsioon
- Ökopoliitika

13. Riiklik energia – ja kliimakava aastani 2030

Kliimakava eesmärgid, mille täitmisesse Läänemaa arengustrateegia panustab:

- Eesti kasvuhoonegaaside heite vähendamine 80% aastaks 2050 (sh 70% aastaks 2030):
- Taastuvenergia osakaal energia summaarsest lõpptarbimisest peab aastal 2030 olema
- vähemalt 42%: aastal 2030 toodetakse taastuvenergiat 16 TWh ehk 50% energia lõpptarbimisest, sh taastuvelekter 4,3 TWh
- Energiajulgeoleku tagamine hoides imporditud energiast sõltuvuse määra võimalikult madalal: hoitakse kohalike kütuste kasutust võimalikult kõrgel (sh suurendatakse kütusevabade energiaallikate kasutust), rakendatakse biometaani tootmise ja kasutuse potentsiaali.
- Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni kasutamine

15. Kultuuri arengukava 2021 – 2030

- Eesti kultuurielu on tugev ja toimiv
- Eesti kultuurimälu on hoitud ja hinnatud
- Eesti kultuur on elujõuline, arenev ja maailmale avatud ning kultuuris osalemine on loomulik osa iga inimese elus
- Kultuuri ja loovuse roll ühiskonna arengus on väärtustatud

Tegevussuunad, mille täitmisele Läänemaa arengustrateegia kaasa aitab:

- o Võtame eesmärgiks laste- ja noortekultuuri tervikliku arendamise.
- o Tagame ligipääsu kultuurile kogu inimese elukaare ulatuses.
- o Arendame regionaalset kultuurikorraldust ja laiendame kultuuri kättesaadavust.
- o Toetame kultuurivaldkonnas digipööret.
- o Arendame kvaliteetset ja säästlikku kultuuritaristut.
- o Toetame eri liiki kultuurimälestiste ning kultuuriväärtuslike keskkondade säilitamist ja vastutustundlikku arendamist.
- o Tõstame vaimse kultuuripärandi alast teadlikkust ning kultuuripärandi, sh looduslike pühapaikade, hoidmist elavas kasutuses.
- o Aitame kaasa jõuliste ja mitmekülgsete kultuuriruumide arengule ning toetame kultuuriruumide eestvedajaid, organisatsioone ja kultuuriprojekte.
- o Tähtsustame mitteformaalse ja informaalset õppe rolli inimeste kultuuriteadlikkuse kujundamisel kogu elukaare jooksul.
- o Kujundame mitmekesist ja kvaliteetset informuumi.
- o Edendame säästvat kultuuriturismi ja hindame kultuurisündmuste sotsiaalseid, majanduslikke, keskkonnaalaseid jt mõjusid.

6. ARENGUSTRATEEGIA ELLUVIIMINE JA SEIRE

6.1. Koostöö maakonna arengustrateegia elluviimisel

Läänemaa areng ja olulist mõju omavate arendusprojektide elluviimine saab sündida omavalitsuste ja ühiskonna sektorite (riik ja kohalik omavalitsus, kui avalik sektor, erasektor, kodanikeühendused ehk kolmas sektor) koostöös. Koostöö vajadus tuleneb Läänemaa väiksusest, kogukondade väikesest rahvaarvust, maakonna väikesest rahvaarvust tervikuna.

Eriti oluline on maakonna tasandil koostöö hoidmine ja arendamine järgmistes suundades:

- Hariduseelu korraldamisel, seal hulgas haridusliku toe pakkumisel
- Spordielu korraldamisel
- Kultuurielu korraldamisel
- Tervise ja turvalisuse valdkonnas
- Kogukondliku ühistegevuse arendamisel ja toetamisel
- Majandusvaldkonna arendamisel. Ükski töökoht mis maakonnas luuakse, ei tohi olla kättesaadavuse poolest piiratud teise piirkonna inimesele. Juhul, kui asukoht on väga eraldatud, siis töökoht on virtuaalne ja kättesaadav üleilmselt.

Maakondade vaheline koostöö on kas korraline ehk koostööorganisatsioonides, või siis projektipõhine.

Maakondlikku koostööd katusorganisatsioonina koordineerib SA Läänemaa. Korraline koostöö toimub turismivaldkonnas. Lääne maakonna ja Pärnu maakonna territooriumil tegutseb MTÜ Terra Maritima. Läänemaa ühineb Harjumaa ja Raplamaaga ühisesse turismi DMO-sse.

Kohaliku arengu valdkonnas tegutseb Leader – tegevusgrupina MTÜ Kodukant Läänemaa. Läänemaa Leader – tegevusgrupp tegutseb endistes piirides, haarates ka endised Lihula ja Hanila valla territooriumid Lääneranna vallast.

Projektipõhise maakonnaülese koostöö osas võetakse vastu otsus konkreetselt iga projekti puhul.

6.2. Arengustrateegia elluviimine ja seire

Maakonna arengustrateegia ja selle tegevuskava kinnitavad kohalike omavalitsuste volikogud.

Arengustrateegia elluviimine toimub nelja-aastaseks perioodiks koostatud arengustrateegia tegevuskava alusel. Maakonna arengustrateegia elluviimist koordineerib ja seirab SA Läänemaa. Arengustrateegia viiakse ellu maakonna

katusorganisatsioonide, omavalitsuste, riigiasutuste, kodanikeühenduste ja ettevõtjate koostöös.

Tegevuste elluviimise eest vastutavad tegevuskavas nimetatud organisatsioonid.

Arengustrateegia tegevuskava tulemuste mõõtmise ja hindamise eest vastutab SA Läänemaa, kes korraldab ka seiret ja koostab seireraporti koostöös maakonna omavalitsustega. Arengustrateegia ja selle tegevuskava muutmisel esitatakse uuendatud dokumendid kohalike omavalitsuste volikogudele kinnitamiseks.

Tabel 1. Seiremõõdikud

	Strateegiline eesmärk	Mõõdik	Baastase	Sihttase
1	Elanikkonna püsimise ja elukvaliteedi eesmärk			
		Elanike arv	20285	ei vähene
		Rekonstreerimistoetust saanud korterelamute osakaal korterelamute arvust	2,3%	tõuseb
		Tervelt elatud aastate arv	58,3	tõuseb
		VSH -sse suremise osakaal surmadest	55%	langeb
		Õnnetusjuhtumite arv, kompleksmõõdik	2021 tase	langeb
		Kuritegevus 10 000 elaniku kohta	170	langeb
		Aktiivselt liikuvate inimeste (harrastajate) osakaal rahvastikust	9%	tõuseb
		Vähemalt 15-aastaste kultuurielus osalemine viimase 12 kuu jooksul	80,6%	püsib
2	Hea hariduse eesmärk			
		Väljalangevus III kooliastmest	0,6%	langeb
		Kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate osakaal põhihariduses	81,9	tõuseb
		39 aastat ja nooremate õpetajate osakaal põhihariduses	19,1	tõuseb
		Kutsehariduses õppijate arv	751	püsib
		Kõrhariduses õppijate arv	248	püsib
		Maakondlikkusse HEV-võrgustikku haaratud koolide osakaal	0	100%

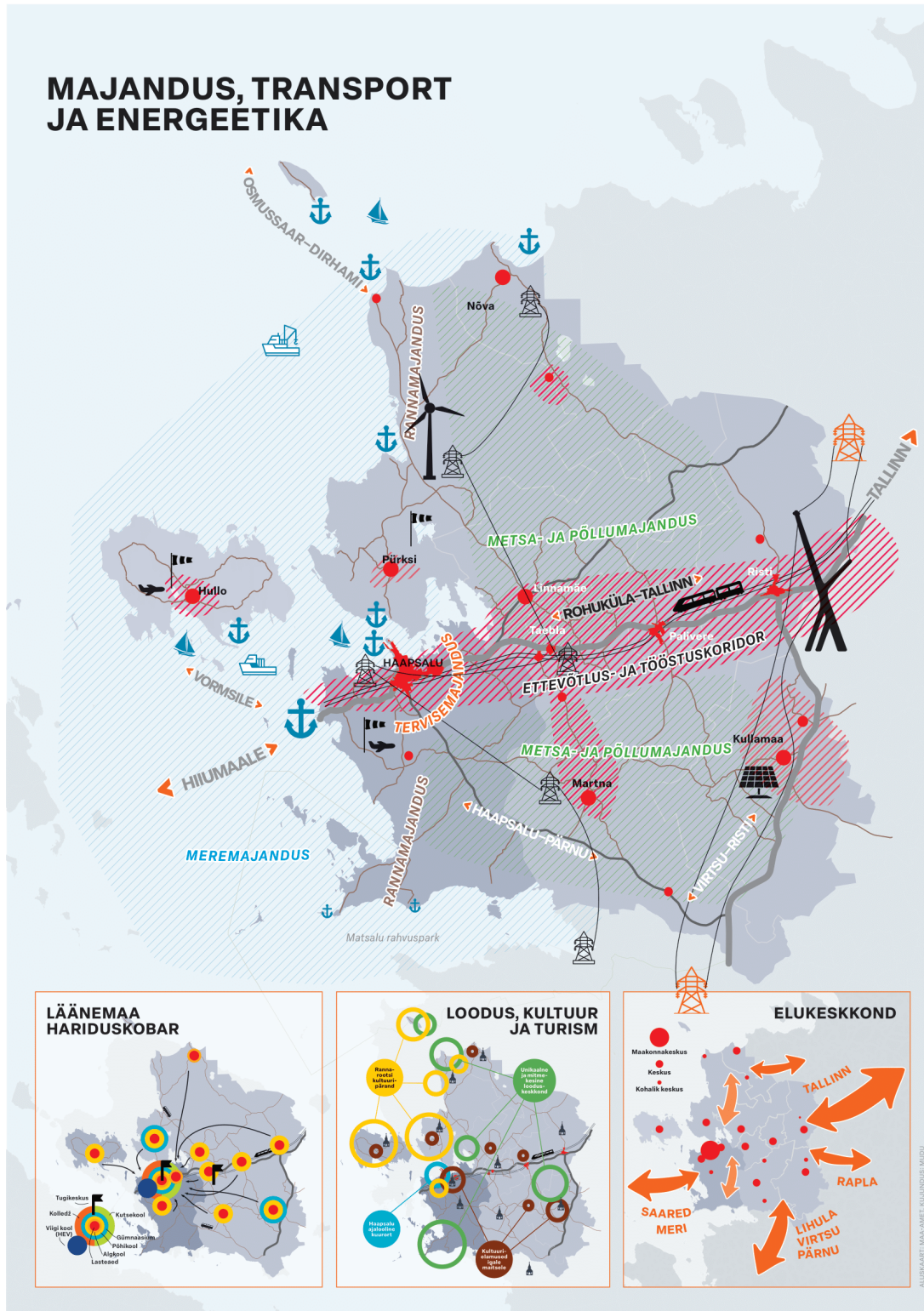

3	Jõukuse eesmärk			
		Läänemaa brutopalk võrreldes Eesti keskmise palgaga	Madalam	Võrdne
		Läänemaa SKP elaniku kohta võrreldes EL keskmisega	Madalam	Vahe väheneb
		Suhtelise vaesuse määr	27,8%	Väheneb
4	Ühenduses olemise eesmärk			
		Raudtee on Rohukülas	Turbas	Rohukülas
		Maakonnaliinidele sisenevate inimeste arv aastas	39 536	tõuseb
		Mustkattega teede osakaal	88%	tõuseb
		Kergliiklusteede pikkus		tõuseb
5	Külalislahkuse eesmärk			
		Külastajate arv		tõuseb
		Ööbimiste arv	112 228	tõuseb
		Hooajalisus		langeb

7. LISA 1 ARENGUSTRATEEGIA RUUMILINE VISIOON

LISA 2: LÄHTEOLUKORRA KIRJELDUS. ARENGUVAJADUSED – JA POTENTIAAL

7.1.LÄÄNEMAA ÜLDANDMED

Läänemaa on Eesti mandriosa läänepoolseim maakond, olles naabriks Harjumaale, Raplamaale, Pärnumaale ning üle mere Hiiu- ja Saaremaale. Läänemaad iseloomustab hõre asustus, ulatuslikud loodusmassiivid ning atraktiivne rannikuala. Lääne maakond asub küll Harjumaa naabruses, kuid jääb kõrvale Eestit läbivatest olulisematest rahvusvahelistest magistraalteedest. Samas läbib Läänemaad kaks kohaliku tähtsusega põhimaanteed: Ääsmäe-Haapsalu-Rohuküla ja Risti-Virtsu-Kuivastu-Kuressaare maanteed, mille kaudu toimub peamine mandri ja Eesti suurimate saarte vaheline transport. Läänemaal Rohukülas asub siseriikliku tähtsusega reisi-, aga ka vähesel määral kaubasadam, mille kaudu toimub ühendus Hiiumaa ja Vormsiga.

2017. aasta haldusreformi käigus muutus Läänemaa rahvaarv ja pindala. Lääneranna valla ka Pärnu maakonna koosseisu liitusid Hanila ja Lihula vallad ning Läänemaaga liideti varem Harjumaa koosseisu kuulunud Rehemäe ja Kuke külad. Haldusreformi käigus moodustati Läänemaale kolm kohaliku omavalitsuse üksust. 2013. a olid Oru, Taebla ja Risti vallad ühinenud ning moodustus Lääne-Nigula vald. Läbirääkimiste tulemusena ühinesid Lääne-Nigulaga veel Martna, Kullamaa, Noarootsi ja Nõva vallad. Haapsalu linn liitus ühinemisläbirääkimiste käigus Ridala vallaga, omavalitsuse nimeks sai Haapsalu linn. Vormsi vald, tulenevalt saare eraldatusest ja väikesaare staatusest, jätkas pärast haldusreformi iseseisva vallana.

Lisaks haldusreformile toimus riigireform, mis nägi ette maavalitsuste tegevuse lõpetamist ning nende ülesannete jaotamise kohalike omavalitsuste ning muude toetavate organisatsioonide (SA Läänemaa, Rahandusministeeriumi regionaalhalduse osakonna Lääne talituse jt) vahel.

Maakondlikud arendusorganisatsioonid on Sihtasutus Läänemaa ja MTÜ Kodukant Läänemaa.

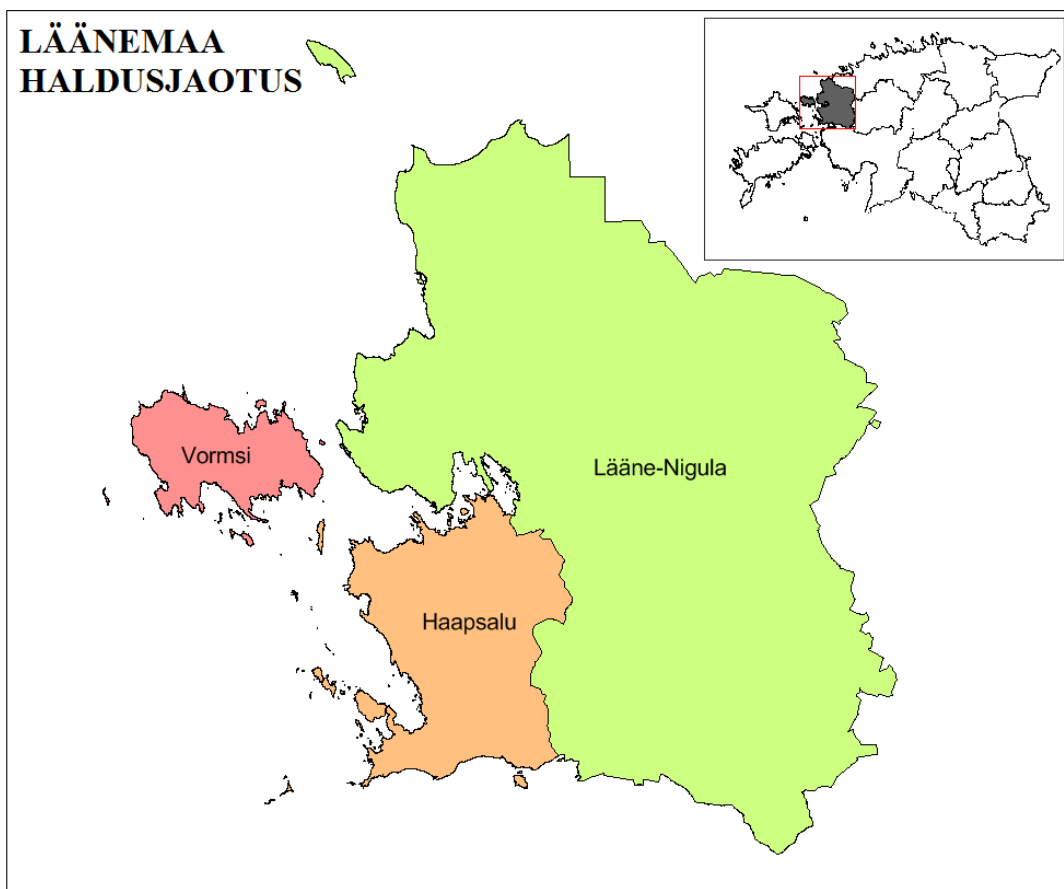
Tabel 2. Eesti maakondade rahvaarv ja pindala 01.01.2022 Allikas: Statistikaamet

	Rahvaarv	Pindala, km ²	Asustustihedus, elanikku km ² kohta
Pärnu maakond	85705	5418,90	15,8
Harju maakond	614561	4327,64	142,0
Lääne-viru maakond	58709	3695,59	15,9
Viljandi maakond	45411	3420,10	13,3
Tartu maakond	157758	3349,42	47,1
Ida-viru maakond	132736	2971,81	44,7
Saare maakond	31292	2937,63	10,7
Võru maakond	34182	2773,10	12,3
Rapla maakond	33529	2764,30	12,1

Järva maakond	29693	2674,10	11,1
Jõgeva maakond	27857	2544,96	10,9
Valga maakond	27650	1917,06	14,4
Põlva maakond	23989	1823,42	13,2
Lääne maakond	20227	1815,59	11,1
Hiiu maakond	8497	1032,45	8,2

Ülalolevas tabelis on kujutatud Eesti maakondade pindalad ja rahvaarvud suuruste järjekorras. Läänemaa pindala 01.01.2022 seisuga¹ on 1816 km² ning rahvaarv² 20 227 (01.01.2022) elanikku. Pindala ja rahvaarvu poolest on Läänemaa Eesti maakondadest Hiiumaa järel eelviimasel kohal, olles mandri-Eesti väikseim maakond.

Joonis 6. Läänemaa omavalitsusüksused pärast 2017. aasta haldusreformi.

¹ Statistikaamet

² Statistikaamet

8.2. INIMESED JA ELUKESKKOND

8.2.1. Inimasustus

OLUKORD

Rahvastikuregistri andmetel elas Lääne maakonnas 01.01.2021. aasta 01. jaanuari seisuga 20 285 inimest. Kõige enam inimesi elab maakonnakeskuses Haapsalus ning kõige vähem elanikke on Vormsi vallas (tabel 3).

Tabel 3 Lääne maakonna rahvaarv 2019 – 2021 01.01.2021 (Allikas: Statistikaamet, Rahvastikuregister)

	2019	2020	2021	2021 <i>(RR andmetel)</i>
LÄÄNE MAAKOND	20507	20444	20285	20561
..Haapsalu linn	13077	13075	12883	12999
....Haapsalu linn asustusüksusena	9675	9513	9220	
....Haapsalu linn, v.a Haapsalu linn asustusüksusena	3402	3562	3663	
..Lääne-Nigula vald	7041	6983	7005	7155
..Vormsi vald	389	386	397	407

Surmade arv on olnud kasvutrendis. Samuti on kasvutrendis 65+ elanike arv. Vähenenud on tööealiste osakaal. Elanike arvu kahanemisele on kaasa aidanud ka positiivne väljarände trend, mis ületab sissrände ning aitab kaasa maakonna rahvastiku vähenemisele (Tabel 4). Sellegipoolest on ka alla 15-aastaste elanike osakaal kasvutrendis. See näitab, et sissrände hulgas on rohkem lastega peresid, kui eakaid. Rändesaldo on olnud positiivne 2021. aastal.

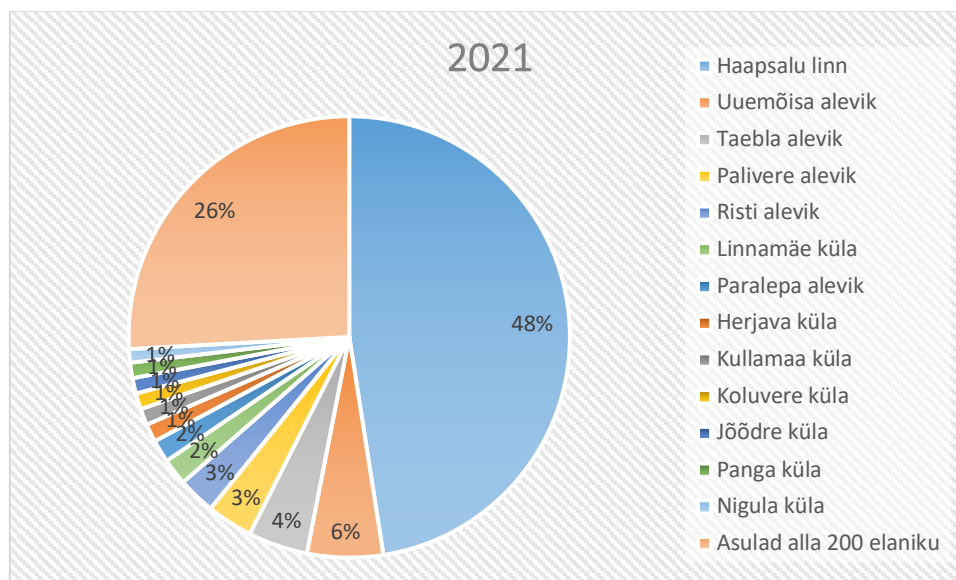
Tabel 4 Lääne maakonna rahvastiku muutuse põhinäitajad (Allikas: Statistikaamet)

Näitaja	2018	2019	2020	2021
Rahvaarv aasta alguses	20 646	20 507	20 444	20 285
Loomulik iive	-87	-55	-87	-161
Elussünnid	191	198	198	168
Surmad	278	253	285	329
Rändesaldo	-54	-9	-75	53
Sisseränne	605	692	556	624
Väljaränne	659	701	631	571
Rahvaarv aasta lõpus	20 507	20 444	20 285	20 227
Rahvaarvu muutus	-139	-63	-159	-58

Rahvaarvu muutus naised	-44	-33	-54	
Rahvaarvu muutus mehed	-95	-30	-105	
Alla 15-aastaste osakaal	13,7	13,9	14,2	14,5
15-65 osakaal	55,5	54,6	54,3	53,7
65+ osakaal	18,7	19,3	19,8	20,4

Statistikaameti prognoosi kohaselt peaks 2030. aastal olema Lääne maakonnas 65+ aastasi elanikke 7,26 protsendi võrra enam kui Eestis tervikuna. Seega on Statistikaameti prognoosi kohaselt 65+ vanusegrupi osakaal kogurahvastikust Lääne maakonnas kasvamas, jõudes 2030. aastaks 31,56 protsendini. Suurem osa elanikest elab Haapsalus, Uuemõisas, Taeblas ja Paliveres. Elanike jagunemist asulate lõikes ilmestab alljärgnev diagramm.

Joonis 7. Elanike arv asustusüksuste kaupa, 01.01.2021.a.³

Ajalooliselt on tihedam asustus koondunud suuremate maanteed lähedusse, eelkõige Haapsalu-Tallinna, Haapsalu-Lihula, Haapsalu-Keila ja Risti-Virtsu maanteed äärde. Asustuse tihedust ja selle kujunemist mõjutavad jätkuvalt töökohtade ja transpordikoridoride paiknemine.

³ Statistikaamet

Tabel 5. Rahvaarvu muudatus, asulad üle 100 inimese. Allikas: Rahvaloendus

				Muutus 2000 - 2021	
	2000	2011	2021	Väärtus	%
Pälli küla	125	36	34	-91	-72,8
Koluvvere küla	506	338	238	-268	-53,0
Rannaküla	119	76	56	-63	-52,9
Martna küla	190	155	125	-65	-34,2
Rõude küla	105	75	70	-35	-33,3
Nõva küla	151	112	105	-46	-30,5
Liivi küla	173	123	122	-51	-29,5
Kullamaa küla	342	285	242	-100	-29,2
Palivere alevik	957	654	680	-277	-28,9
Panga küla	299	237	228	-71	-23,7
Pürksi küla / Birkas	240	183	184	-56	-23,3
Lääne-Nigula vald	8667	6915	6796	-1871	-21,6
Haapsalu linn	12046	10251	9595	-2451	-20,3
Piirsalu küla	189	172	155	-34	-18,0
Jöödre küla	274	216	228	-46	-16,8
Linnamäe küla	472	389	393	-79	-16,7
Nigula küla	231	177	200	-31	-13,4
Taebla alevik	1015	840	882	-133	-13,1
Haapsalu linn	15112	13360	13132	-1980	-13,1
Risti alevik	613	532	555	-58	-9,5
Hullo küla	107	99	100	-7	-6,5
Sutlepa küla / Sutlep	113	107	114	1	0,9
Uuemõisa alevik	1095	1025	1122	27	2,5
Vormsi vald	252	231	301	49	19,4
Paralepa alevik	272	306	334	62	22,8

Kui pikemas perspektiivis on rahvastiku vähenemine olnud üldine trend, siis viimase nelja aasta jooksul täheldame muutust, mille kohaselt elanike arv linnalähispiirkondades ja keskusasulates on tõustrendis.

Tabel 6. Elanike arvu muutus 2018 – 2021 Allikas: Statistikaamet

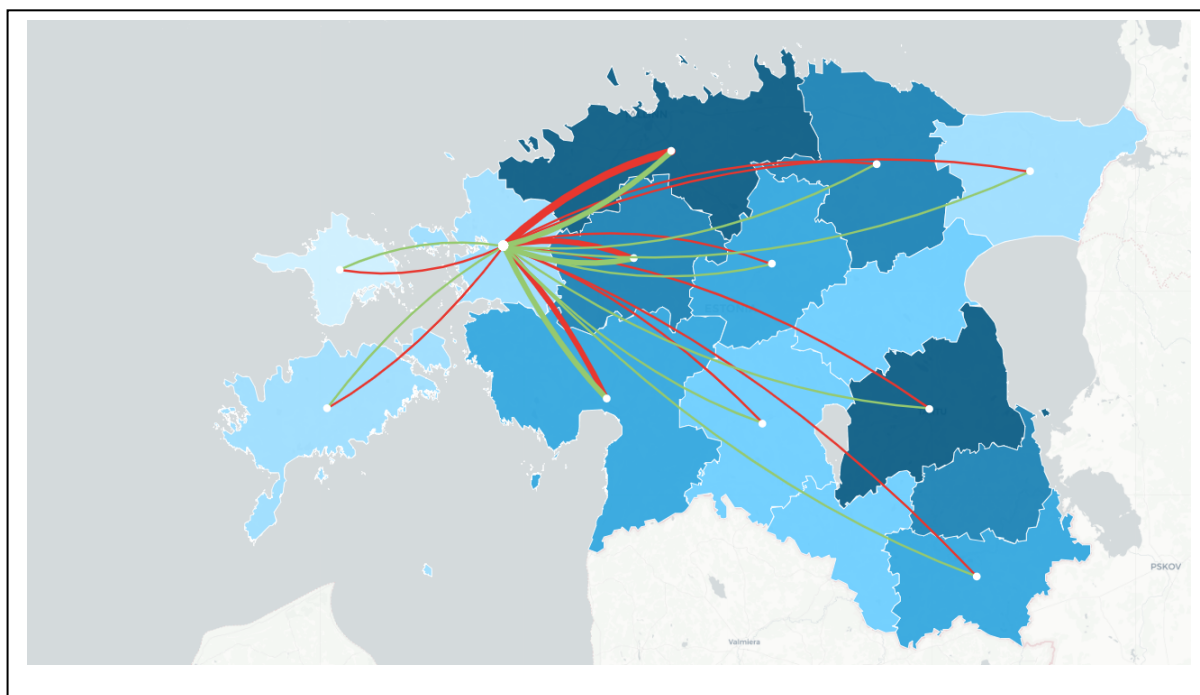
	2018	2019	2020	2021	Muutus %
LÄÄNE MAAKOND	20646	20507	20444	20285	98,3
..Lääne maakond: linnaline asustuspiirkond	9847	9692	9525	9286	94,3
..Lääne maakond: väikelinnaline asustuspiirkond	1327	1324	1437	1449	109,2
..Lääne maakond: maaline asustuspiirkond	9472	9491	9482	9550	100,8

..Haapsalu linn	13142	13077	13075	12883	98,0
....Haapsalu linn asustusüksusena	9838	9675	9513	9220	93,7
....Haapsalu linn, v.a Haapsalu linn asustusüksusena	3304	3402	3562	3663	110,9
..Lääne-Nigula vald	7097	7041	6983	7005	98,7
..Vormsi vald	407	389	386	397	97,5

Suures osas toimub igapäevane pendelränne töö ja kodu vahel. Maakonnas asub suurem osa töökohtades Haapsalus, Uuemõisas, Linnamäel, Taeblass, Paliveres ja Ristil. Pidev pendelränne toimub ka Tallinna suunal (2010 – 2013 teostatud regionaalse pendelränne uuringu kohaselt hinnanguliselt kuni 1000 inimest päevas), vähemal määral Lihula ja Pärnu suunal. Tallinna maantee läheduses elavad inimesed liiguvad peamiselt Haapsalu või Tallinna suunal.

Infotehnoloogiline mobiilsusobservatooriumi (2014-2020.4.01.16-0274) kaardirakenduse alusel 2017 aasta andmetel on Läänemaa igapäevane pendelränne 828 inimest päevas, sellest 580 Harjumaale, 100 Raplamaale, 69 Pärnumaale, 14 Hiiumaale, 17 Saaremaale.

Joonis 8. Läänemaa elanike pendelränne 2017 Allikas: Infotehnoloogiline mobiilsusobservatoorium

Asustustihedusest, keskustest ja toimepiirkondadest räägib detailselt Lääne maakonnaplaneering 2030+.

Läänemaale iseloomulik väikeasulates elavate inimeste suur osakaal. Samuti on maakonnale iseloomulik suveelanike arv suur hulk, eriti rannikupiirkondades ja Vormsil.

Tabel 7. Elanike hulk asulates üle 100 inimese rahvaloenduse andmetel (Allikas: Statistikaamet)

	2021	%
Haapsalu linn	9595	47,5
Uuemõisa alevik	1122	5,6
Taebla alevik	882	4,4
Palivere alevik	680	3,4
Risti alevik	555	2,7
Linnamäe küla	393	1,9
Paralepa alevik	334	1,7
Herjava küla	268	1,3
Kullamaa küla	242	1,2
Kolivere küla	238	1,2
Jöödre küla	228	1,1
Panga küla	228	1,1
Nigula küla	200	1,0
Asulad alla 200 elaniku	5224	25,9
Pürksi küla / Birkas	184	
Piirsalu küla	155	
Martna küla	125	
Liivi küla	122	
Kirimäe küla	114	
Sutlepa küla / Sutlep	114	
Saunja küla	107	
Nõva küla	105	
Hullo küla	100	
Asulad alla 100 elaniku	4098	20,3

Tabel 8. Igapäevane pendelränne maakondades 2017/2018 andmetel (Allikas: Statistikaamet)

Maakond	Elanike arv	Ränne välja	Osakaal %
Rapla maakond	33299	4174	12,53
Põlva maakond	25290	1971	7,79
Järva maakond	30661	1758	5,73
Valga maakond	28669	1557	5,43
Jõgeva maakond	29119	1393	4,78
Võru maakond	36133	1499	4,15

Lääne maakond	20646	828	4,01
Lääne-Viru maakond	59791	2061	3,45
Viljandi maakond	46782	1129	2,41
Pärnu maakond	85756	1682	1,96
Hiiu maakond	9387	182	1,94
Tartu maakond	151122	2728	1,81
Ida-Viru maakond	138266	1465	1,06
Saare maakond	33231	341	1,03
Harju maakond	589610	2928	0,50

ARENGUVAJADUS

Elanike arvu vähenemine, elanike väike arv asulates ja hajaasustuses elavate inimeste suur hulk muudavad kallimaks ja keerulisemaks kvaliteetsete teenuste pakkumise. Siit tulenevalt on maakonna üks põhiline vajadus elanike arvu säilitada ja kasvatada. Samal ajal on vajadus ka kahanemisega kohaneda ning säilitada teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti läbi nutika teenuskorralduse.

„Noorte rände puhul on maale elama asumise või maale elama jäämise motivaatorid (kahanevas järjekorras): elukeskkond (looduslähedane, rahulik, vaikne, turvaline); töö (kindel, tasuv, kodu lähedal); kogukond (sõbralik, kokkuhoidev, aktiivne, ettevõtlik); transport (hooldatud teed, vajaduspõhine ühistransport, tihe bussiliiklus); kooli ja lasteaia olemasolu; teenused (arstiabi, kultuuriürituste, poodide ja postiteenuse olemasolu ning kättesaadavus); kommunaalteenused (kvaliteetne elektri- ja veeühendus elumajas)“ (RAM 2021 Analüüs ja ettepanekud..., viidatud Haidak.H).

POTENTSIAAL

Potentsiaal aastaringsete elanike arvu säilitamiseks ja suurendamiseks seisneb põhiliselt kolmes aspektis:

- A) Haapsalu linna ja linnalähispiirkonna elanike arvu hoidmine ja kasvatamine, toetudes Haapsalu kuvandile ja hea ühendusele Tallinnale. Võtmesõnadeks siin on hea elukeskkonna ja kvaliteetsete teenuste kättesaadavus, Haapsalu kui elukeskkonna maine, hea ühendus pealinnaregiooniga ja aastaringsete tasuvate töökohtade saadavus (pendelrände vajaduse vähendamine).
- B) Läänemaa kohalike keskuste ja väiksemate asulate potentsiaali kasutamine. See toimib eelkõige suurte maanteed läheduses. Võtmesõnadeks siin on asulate hea välisilme, hinnalt soodsamate (võrreldes Tallinna ja Harjumaaga) aga siiski kvaliteetsete elukohtade kättesaadavus (elukohad ja ehituskruunid kinnisvaraturul), elementaarsete avalike teenuste kättesaadavus vähemalt rahuldaval tasemel ja töökoha kättesaadavus. See tähendab nii head ühendatust Tallinnaga, Haapsaluga, Läänemaa ja Harjuma teiste

keskustega, kus asuvad töökohad. Samuti tähendab see kohapeal asuvat töökohta, mis võiks vähendada pendelränne vajadust.

- C) Läänemaa hajaasustatud piirkondade potentsiaali kasutamine elamuarenduseks. Põhilisteks soodustavateks teguriteks siin on kas erilised tingimused (rannikupiirkond, saared, maalilised põliskülad) või siis aktiivselt tegutsevad kohalikud kogukonnad. See, kes asub elama hajaasustatud piirkonda, toob tihti oma töökoha kaasa ja tahab olla väga heas ühenduses. Võtmesõnaks siinkohal on teede ja teehoolduse hea tase, elektri, interneti ja mobiilside kättesaadavus, toetused elementaarsete elutingimuste loomiseks (hajaasustuse programm) ning lastele pakutavad teenused.

8.2.2. Eluaseme kättesaadavus ja kvaliteet

OLUKORD

2021 aastal läbiviidud rahvaloendus andis ülevaate ka Läänemaa eluruumide olukorrast.

- Rahvaarv 2021 20 229
- Eluruumide arv kokku 13 266
- Tavaeluruumide arv kokku 13 238
- Asustatud tavaeluruumid
  - osakaal kõikidest tavaeluruumidest 67,5%
  - Eramute/kortermajade osakaal asustatud tavaeluruumidest 39,2% / 57,0%
- Keskmise eluruumi pindala/ pindala inimese kohta (m²) 74,2 / 33,4
- Peale 2011 aastat ehitatud hoonete arv/osakaal kõikidest hoonetest 224 / 3,7%
- Peale 2011 aastat ehitatud tavaeluruumide arv/osakaal kõikidest tavaeluruumidest 274 / 2,1%
- Tehnovarustatuse olemasolu asustatud tavaeluruumides (vesi, pesemisvõimalus, veeklosett, keskküte) 89%/ 93%/ 87%/ 58%

Maakondlik fakt: Kõige väiksem asustatud eluruumide osakaal

Allikas: Rahvaloendus 2021

Läänemaal on perioodil 2011 – 2020 antud kasutusluba ühele korrusmajale. Samal perioodil on kasutusluba on antud 147-le üksikelamule. (MKM, TalTech, Hoonete rekonstrueerimise pikaajaline strateegia, Tallinn Juuni 2020)

Tabel 9. Kortrelamute kasutusload ühe inimese kohta 2011 – 2020 Allikas: MKM/TalTech 2020

	Rahvaarv 2021	Kasutuslubasid 2011 - 2020	Osakaal saja inimese kohta
Tartu maakond	157758	196,00	0,124

Harju maakond	614561	596,00	0,097
Pärnu maakond	85705	40,00	0,047
Viljandi maakond	45411	7,00	0,015
Saare maakond	31292	4,00	0,013
Lääne maakond	20227	1,00	0,005
Põlva maakond	23989	1,00	0,004
Rapla maakond	33529	1,00	0,003
Ida-Viru maakond	132736	2,00	0,002
Lääne-Viru maakond	58709	0,00	0,000
Võru maakond	34182	0,00	0,000
Järva maakond	29693	0,00	0,000
Jõgeva maakond	27857	0,00	0,000
Valga maakond	27650	0,00	0,000
Hiiu maakond	8497	0,00	0,000

Tabel 10. Üksikelaamute kasutusload 2011 – 2020 maakondades Allikas: MKM/TalTech 2020

	Rahvaarv 2021	Kasutuslubade arv 2011 - 2020	Osakaal 100 inimese kohta
Pärnu maakond	85705	910,00	1,1
Saare maakond	31292	314,00	1,0
Tartu maakond	157758	1572,00	1,0
Rapla maakond	33529	283,00	0,8
Harju maakond	614561	4996,00	0,8
Lääne maakond	20227	147,00	0,7
Hiiu maakond	8497	55,00	0,6
Viljandi maakond	45411	215,00	0,5
Põlva maakond	23989	103,00	0,4
Võru maakond	34182	139,00	0,4
Valga maakond	27650	110,00	0,4
Lääne-viru maakond	58709	230,00	0,4
Jõgeva maakond	27857	88,00	0,3
Järva maakond	29693	93,00	0,3
Ida-viru maakond	132736	223,00	0,2

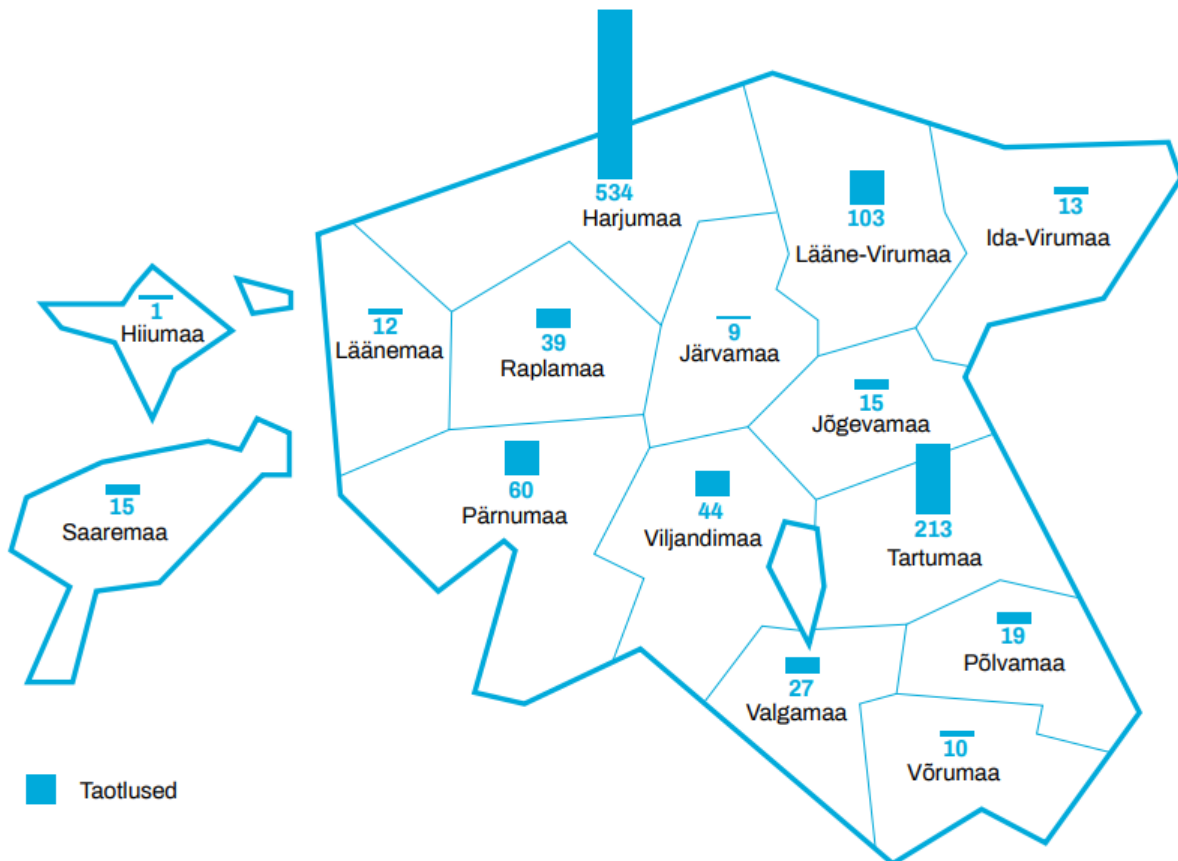
Läänemaa korterelamute seisukord on tihti halb või väga halb, hooned on halvas seisukorras, amortiseerunud tehnovõrkudega, energiakulukad ja ebaesteetilised. Kõige rohkem on renoveeritud korterelamuid Haapsalus, üksikud renoveeritud hooneid on ka teistes asulates. Võimalusi korterelamute renoveerimiseks pakub riik läbi mitmesuguse arengutoe, EAS ja Kredexi ühendasutuse kaudu.

Läänemaa korteriühistud ei ole seni olnud aktiivsed toetuse taotlejad. (Joonis 9). 2019 aasta seisuga on Läänemaal 520 enne 2000 aastat ehitatud ja kasutuses korterelamut (TalTech 2020 Hoonete rekonstrueerimise pikaajaline strateegia). Perioodil 2010 – 2019 on Läänemaal taotletud 12nel korral korterelamu rekonstrueerimistoetust (Kredex 2020). Selle näitajaga olema maakondade võrdluses eelviimased.

ARENGUVAJADUS

Läänemaa eripära on suur hulk igapäevaselt kasutuseta eluruumi. See näitab et inimesed on jätkuvalt eluruumi omanikud, aga igapäevaselt elavad mujal. Läänemaa kodu kasutatakse kas ajutiselt viibimiseks (suvemajad – ja korterid) või siis renditakse välja. See näitab ka, et inimesed ei müü oma igapäevase kasutuseta eluruumi, vaid hoiavad seda enda omandis kas siis sellepärast, et ollakse Läänemaalt pärit ja piirkonnaga on emotsionaalne side, või siis ei ole müümine

Joonis 9. Rekonstueerimistoetust saanud korterelamute arv 2010 – 2019 Allikas: Kredex aastaaruane 2020

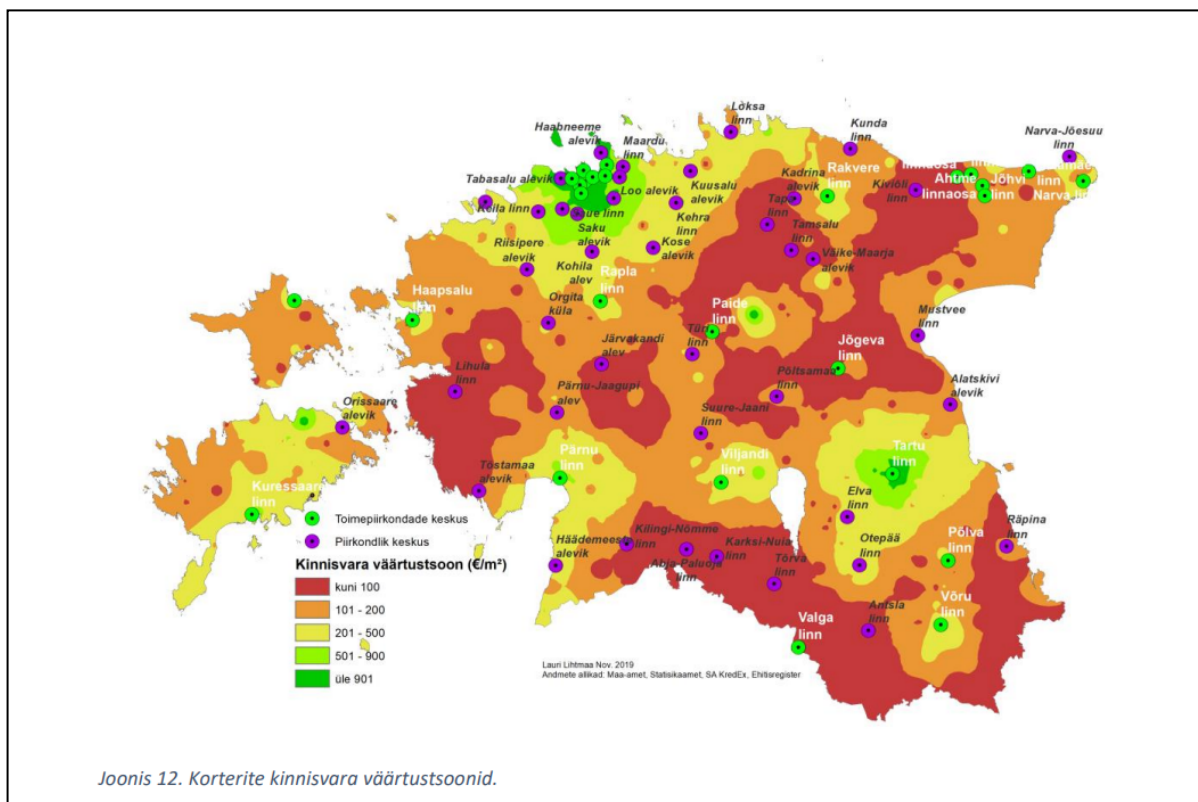
kasulik, kuna see toob tulu üüripinnana, või siis ei ole müümine kasulik, sest eluruumi väärtus turul on liiga madal. Suur osa Läänemaast paikneb kinnisvara kõige madalamas väärtustsoonis (Joonis 10).

Vajadus elupindade järgi tuleb kõige selgemini välja intervjuudest ettevõtjatega, kes annavad väga selgelt teada, et üks suuremaid arengutakistusi ettevõtte arengus on tööjõu puudus. Tööjõu puuduse üheks põhjuseks on puuduv kvaliteetne elamufond. Läänemaal on näide ürielamu ehitamisest Linnamäe külas, kus 18 korteriga elamu renditi välja ilma vähima tõrketa, kusjuures suurem osa korteritest üüriti välja just kohalikus ettevõtluses töötavatele inimestele. Elamu ehitamist võimaldavaks tingimuseks oli vaid, et 50% ehitushinnast tuli riiklikust toetusmeetest.

Olemasolevate elupindade, eriti kortermajade, kvaliteedi tõstmisele aitaks oluliselt kaasa aktiivne Kredexi teenuste kasutamine korteriühistute poolt. See eeldab aktiivset teavitustööd ja nõustamist korteriühistute seas. Läänemaa Kredex kortermajade renoveerimistoetuse vahendaja on SA Läänemaa.

Aastatel 2021 ja 2022 on Haapsalus ka käivitatud mitme kortermaja ehitamine üle pikkade aastate. Sellegipoolest jäävad väljaspool Haapsalut paiknevad asulad kõik elamufondi osas turutõrkepiirkonnaks ja vajavad avaliku sektori sekkumist.

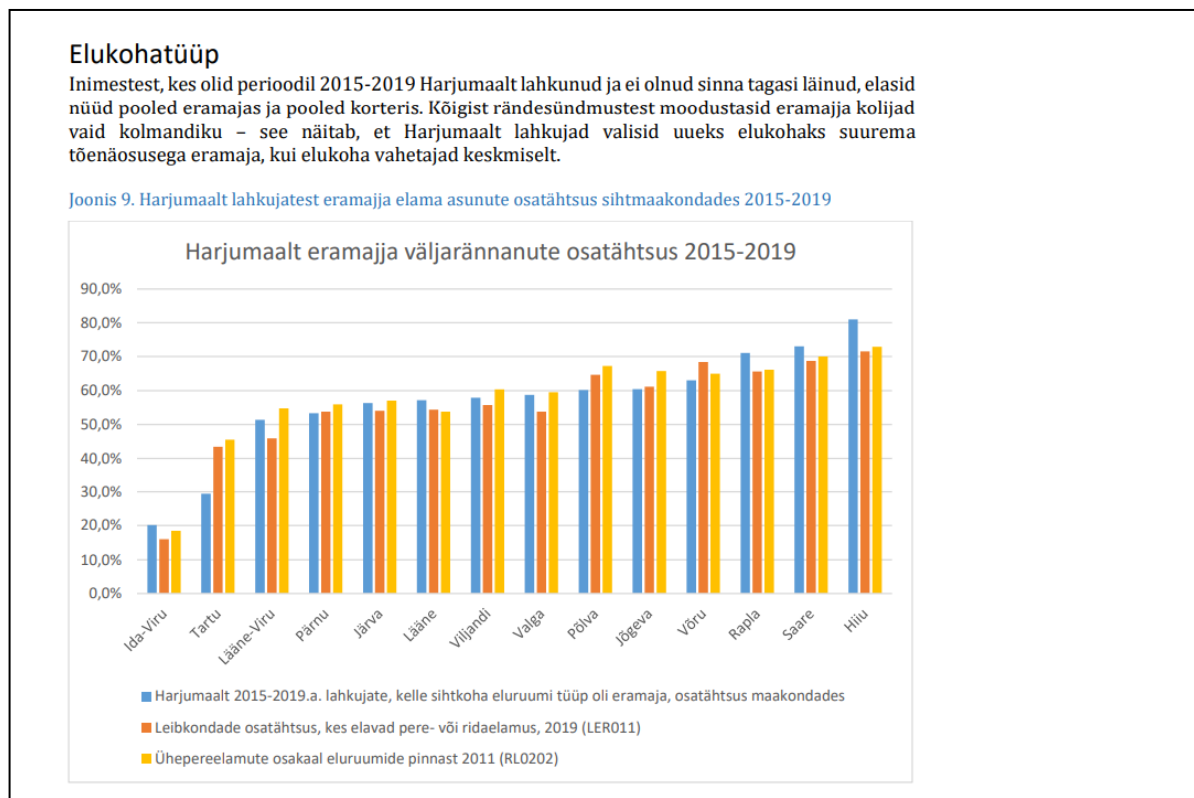
Joonis 10. Korterite kinnisvara väärtustsoonid Allikas: TalTech 2020 Hoonete rekonstrueerimise...

Huvi elamise vastu Läänemaal näitab ka üksikelamute ehitamise hulk. Võrreldes kortermajadega, on üksikelamute ehitamise osakaal 100 elaniku kohta Läänemaal olulisel suurem ja kannatab ka võrdlust teiste maakondadega

Lähtudes Rahandusministeeriumi poolt 2021 aastal koostatud analüüsist „Analüüs ja ettepanekud inimeste tagasipöördumise soodustamiseks väljapoole pealinna piirkonda“ kohaselt oma kodu ei pea tähendama alati eramaja koos maatükiga, vaid võib olla korter elamus, st vajalik on mitmekesise ja aktiivse eluasemeturu

olemasolu. Analüüsi kohaselt Läänemaa kõige suurema potentsiaaliga piirkond sisserände suurendamiseks on Harjumaa, eelkõige Tallinn. Tallinnast välja rändav pere on tavaliselt lastega pere vanuses , kes vähemalt pooltel juhtudel otsib kas elumaja või elumaja rajamiseks sobilikku krunti. (RaM2021 lk.19,27)

Joonis 11. Harjumaalt eramajja väljarännanute osatähtsus Allikas: Rahandusministeerium 2021

POTENTSIAAL

Potentsiaali elukoha kättesaadavuse ja kvaliteedi tõstmiseks pakub

- A) Kättesaadav maaressurss – see on olemasolevad elamumaad, ja olemasolevad asulad oma väljakujunenud elukeskkonnaga. Samuti pakuvad potentsiaali arendatavad elamualad või siis üksikkrundid tiheasustatud asulate piires, asulate vahetus läheduses või siis hajaasustuses.

Lääne-Nigula vallas on kokku 3318 elamumaa sihtotstarbega krunti, millest hoonestatud on 2062, hoonestama 1256 elamumaad, millest omakorda osaliselt on hoonestatud või ei saa ehitada (pindala väiksem kui 1500 m²) ca 300 elamumaad. Hoonestamata kruntidest 70 paikneb riigimaal. (Allikas: Lääne-Nigula vallavalitsus 2022).

Haapsalu linnas on kokku 9053 katastriüksust. Elamumaa sihtotstarbega on 4161 katastriüksust. Nendest 2689 on hoonestatud. Riigi omandis elamumaad 78 katastriüksust nendest hoonestatud 5. Munitsipaalomandis elamumaad 55 katastriüksust nendest hoonestatud 37 (suurem osa hoonestatuteist on garaaži- ja korteriomandid). (Allikas: Haapsalu linnavalitsus 2022)

- B) Kehtestatud planeeringud, mille eesmärgiks on elamuarendus. Kehtestatud planeering viitab sellele, et konkreetse ala planeeringuline lahendus on läbi mõeldud ja ala on valmis hoonestamiseks.

Olukorra analüüs näitab, et elukohtade puuduse põhjuseks ei ole mitte maaressursi puudus, vaid eelkõige administratiivne suutlikkus viia omavahel kokku nõudlus ja pakkumine ning võimekus valmistada ette krunte, mis oleksid kasutusele võetavad ilma suurema bürokraatiata.

- C) Riigi poolt pakutavad toetused olemasoleva elupinna, nii era – kui kortermajade renoveerimiseks.

8.2.3.Rahulolu teenustega

OLUKORD

Era – ja avaliku sektori teenused

Erasektori esmatasandi teenustena käsitletakse kodulähedasi apteeke, esmatarbekauplusi, postkontoreid ja pangautomaate (pank). Nende teenuste kättesaadavus puudutab põhiliselt vanemaealist elanikkonda Lääne-Nigula hajaasustuse piirkonnas, kellel liikumisvõimalused on piiratud või on tagatud ühistranspordiga ja kõiki inimesi Vormsi saarel ja maakonna servaaladel.

Keerulisem on pidada väikeseid maapoode (näiteks Pürksi ja Nõva), elujõulisemad on kohalikule tarbijate ühistule (Coop) kuuluvad kauplused. Läänemaal on kaks suuremat kaubanduskeskust: Haapsalu Kaubamaja ja Rannarootsi Keskus, mis pakuvad esmatarbekaupasid. Suurematest toidupoekettidest on esindatud Selver, Rimi, Coop ja Maxima. E-Coop teenuseid on võimalik kasutada Haapsalu linnas ja Uuemõisas. Covid-19 perioodil on toidukulleri teenust Läänemaal pakkunud ka väikeettevõtjad. Nõudlust selle järele tõenäoliselt oleks, eriti hajaasustuses.

Postiteenuse osas on jätkunud füüsilise teenusvõrgustiku kokkutõmbamine Omniva poolt. Lisaks Haapsalus paiknevale maakonna ainsale postkontorile on 2022 aasta sügisest maakonnas avatud veel neli postipunkti – Panga külas, Martnas, Kullamaal ja Linnamäel. Maha võetud on postkastid, kuhu laekus alla viie kirja nädalas. Asendusena on plaanis suurendada pakiautomaatide arvu ning paigutada neid ka maapiirkondadesse. 2022 aasta keskpaigaks on pakiautomaadid väljaspool Haapsalut paigutatud Ristile, Taeblasse, Pürksisse ja Nõvale. Uute pakiautomaatide paigaldamist teostatakse koostöös kohalike omavalitsustega. Lisaks toimivad veel ka muud postija pakiteenused – DPD kullerteenused, SmartPOST jne.

Lisaks Haapsalu linna apteekidele on maapiirkonnas apteek veel Ristil ja Kullamaal. Lääne-Nigula valla arengukava näeb ette apteegi rajamise Taeblasse.

Coop on loonud oma kauplustesse pangateenuste võrgustiku, võimaldades kauplustest võtta välja sularaha. Pankade sularahaautomaate on maapiirkonnas kaks – Lääne-Nigula vallas Swedbanki Taebla ja Risti sularahaautomaadid. Pangateenused on kolimas internetti, nii on Läänemaa Haapsalu Swedbanki kontori lahtiolekuaega piiratud kolmele päevale nädalas.

Kohalikud omavalitsused on valmis ettevõtjatele avalike teenuste (näiteks post, apteegiteenus, sularahaautomaadid) osutamiseks pakkuma vajalikke ruume soodustingimustel või ilma renditasuta. Tihti ei piisa aga omavalitsuse toest, vaja oleks otsest dotatsiooni, omavalitsuste eelarved selleks siiski võimalust ei anna.

Tanklavõrgustiku peamised arengusuunad on mootorikütuste kättesaadavuse parandamine eelkõige Lääne-Nigulas ning maakonda vähemalt ühe surugaasitankla rajamine.

Vormsi saarel on esmatarbekauplus ja tankla, kuid puuduvad apteek, postipunkt ja pangaautomaat jms.

Riigiteenuste kättesaadavus Läänemaal

Riigi teenuste kättesaadavus on füüsilise asukohana koondunud maakonna keskusesse Haapsalusse, kus asuvad riigiasutuste kohalikud teeninduspunktid. Haapsalus kohapeal pakub erinevaid teenuseid 46 riigiasutust. Osad nendest omavad bürood, teised teostavad vastuvõtte kindlatel päevadel, kolmandad omavad bürood aga ei teosta vastuvõtte. Viimase kolme aasta jooksul toimunud muudatused tulenevad riigireformi jätkuvast protsessist. Nii on ühinenud Keskkonnainspeksioon ja Keskkonnaamet. Transpordikorraldusega tegelenud ametid on liidetud ühte Transpordiametisse (Läänema mõistes siis Veeteede amet ja Maanteeamet). Kolmas oluline liitumine on toimunud põllumajandusvaldkonnas, kus on liidetud Veterinaaramet ja Põllumajandusamet ühtseks Põllumajandus – ja Toiduametiks. Oluliseks muudatuseks võib nimetada SA Innove ja tema Rajaleidja keskuste muutumist Haridus – ja Noorteametiks.

Riigiteenuse kättesaadavust maakonnas need muudatused ei ole mõjutanud.

Riigireform näeb ette riigiasutuste töökohtade väljaviimise Tallinnast ning riigi töökohtade hajutamise. Siiski ei toonud see protsess kaasa ühegi suurema asutuse keskkontori kolimist Läänemaale. Riigiasutuste Tallinnast väljatoomise suund ei olnud püsiv, ja on asendunud nn „vaba värbamisega“, kus kontoripind ametnikule võimaldatakse tema kodule kõige lähemal riigi pinnal. Vaba värbamine siiski soosib riigi töökohtade koondumist suurematesse keskustesse, eelkõige Tallinnas ja Tartusse, aga ka regioonikeskustesse, nagu näiteks ka Pärnusse.

Haapsalu linnavalitsuse pakkumine Riigi Kinnisvara Sihtasutusele rajada uus linnavalitsuse hoone ja riigimaja ühise investeeringuna Haapsalu lossiplatsi äärde ei leidnud viimase poolt toetust. Kõige suurem planeeritud areng praegu on Päästeameti uue hoone ehitamine Haapsalusse. Selle investeeringu ettevalmistustööd on käimas.

Riigiasutuste koondumist nn. riigi majadesse Läänemaal planeeritakse kahes etapis. Esimeses etapis on planeeritud keskkonna – ja põllumajanduse valdkonna koondamine aadressile Lahe 8. Teises etapis on planeeritud ülejäänud riigiasutuste koondamist aadressile Ehte 9.

Läänemaal ei asu ühegi riigiasutuse või riigi äriühingu peakontorit.

Omaavalitsuste teenustasemed

Omaavalitsuste teenuste kvaliteedi süstemaatilist seiret teostab rahandusministeerium, kes kuvab tulemusi elektroonilises teenuskeskonnas minuomavalitsus.fin.ee. 2022 aastal suvel avalikustati kokkuvõtte 2021 aasta seire kohta. Omaavalitsuste teenuseid seiratakse 18 valdkonnas.

Tabel 11. Läänemaa omaavalitsuste teenustasemed. Allikas: www.minuomavalitsus.ee

Omaavalitsus	Mõõdetavad lävendid täidetakse	Võiks täita (lähtudes üldolukorrast)	Erinevus
Haapsalu	61,4%	60,58%	+0,82%
Lääne-Nigula	59,16%	57,36%	+1,8%
Vormsi	43,25%	49,53%	-6,27%

Neid lävendid, mida Eesti omaavalitsustes üldiselt täidetakse, aga Läänemaa omaavalitsustes mitte on Haapsalu 16, Lääne-Nigulas 18 ja Vormsis 63.

Baastaset ei saavuta Haapsalu 31 lävendi puhul, Lääne-Nigula 32 puhul ja Vormsi 64 puhul.

Tabel 12. Läänemaa omavalitsuste teenustaseme muutus Allikas:

www.minuomavalitsus.ee

Omavalitsus	Taseme langus	Taseme tõus	Inimeste eelistused
Haapsalu	Alusharidus, kultuur	Täiskasvanute sotsiaalteenused	Kultuur, põhiharidus, alusharidus
Lääne-Nigula	Alusharidus, noorsootöö	Täiskasvanute sotsiaalteenused	Põhiharidus, alusharidus, rahva tervis ja turvalisus
Vormsi	Kultuur	Põhiharidus	---

Kui võrrelda valdkondi, kus Läänemaa omavalitsused jäävad maha üldisest Eesti omavalitsuste tasemest, siis alushariduse, noorsootöö, kultuuri ja kriisideks valmisoleku puhul on arenguruumi kõigil kolmel omavalitsusel.

Kahel omavalitsusel kolmest on puudujääke sotsiaalhoolekande, sporditöö, rahvatervise ja – turvalisuse ja põhihariduse valdkonnas.

Näiteks hariduse, spordi ja noorsootöö puhul võiks siin tuua sellised aspektid nagu koolist väljalangevus, liikumistegevused koolis, treenerite kvalifikatsioon, laste rahulolu, pakutavate tegevuste mitmekesisus, alaealiste süütegude arv jms.

Kõigil omavalitsustel on probleemiks avaliku sektori teenuste osutamine hoonetes, mida iseloomustab kõrge energiatarve. Osaliselt on hooneid renoveeritud, suur osa on renoveerimata. Nii on teenuste osutamine kallim, kui ta võiks olla ning suurema keskkonnamõjuga, kui ta peaks olema. Vajadus on tõsta hoonete energiasäästlikkust, soodustada riskasutust ja kohendada hooneid tegelikule vajadusele.

8.2.4.Sotsiaalteenused

OLUKORD

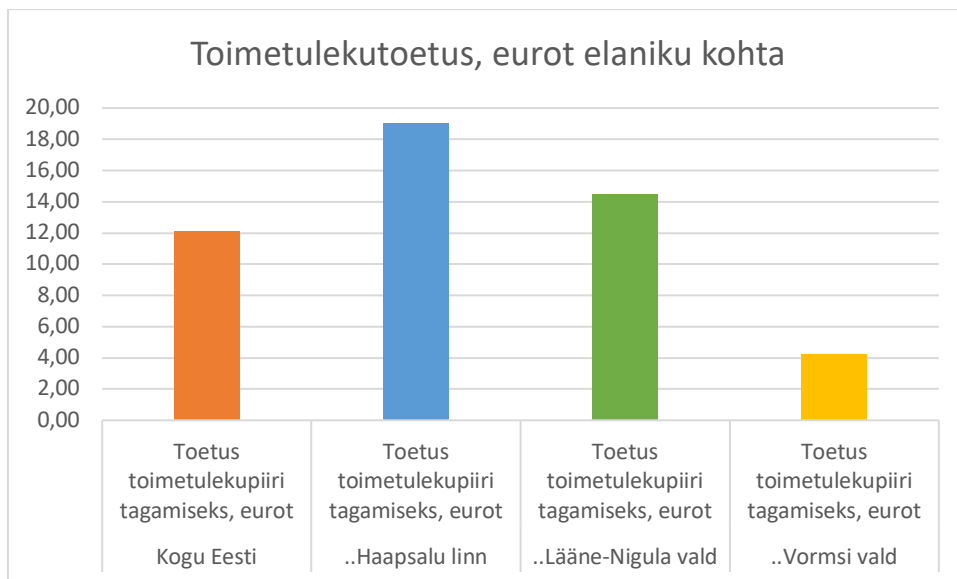
Läänemaa sotsiaalvaldkonna tegevused ja teenused lähtuvad maakonna elanike vajadustest ning riigi ja omavalitsuste võimekusest. Demograafiline olukord (elanikkonna vananemine), hajaasustus ning palju üksi elavaid eakaid inimesi, seab üha suuremad ootused hoolekande- ja tervishoiusüsteemile. Suureneb vajadus koduteenuste (teenused, mis parandavad toimetulekut kodustes tingimustes) ning pikaajalise õendusabi teenuste järele.

Tabel 13. Toimetulekutoetust saanud perekondade arv Allikas: Statistikaamet

	2017	2018	2019	2020	2021	Elanikke	Suhtarv %
Harju maakond	3727	3366	3221	3514	3320	614561	0,5
Jõgeva maakond	263	250	221	161	152	27857	0,5

Tartu maakond	1097	980	881	868	864	157758	0,5
Saare maakond	245	215	195	193	175	31292	0,6
Viljandi maakond	522	438	348	296	275	45411	0,6
Järva maakond	386	332	280	227	220	29693	0,7
Kogu Eesti	14056	12226	10904	10501	9889	1331796	0,7
Pärnu maakond	1212	966	845	818	718	85705	0,8
Lääne-Viru maakond	864	691	628	541	503	58709	0,9
Põlva maakond	441	370	328	278	272	23989	1,1
Ida-Viru maakond	2726	2288	1850	1678	1513	132736	1,1
Lääne maakond	356	320	253	226	237	20227	1,2
Võru maakond	652	626	543	473	423	34182	1,2
Valga maakond	637	555	514	469	424	27650	1,5
Rapla maakond	697	634	621	618	600	33529	1,8
Hiiu maakond	297	258	249	236	193	8497	2,3

Joonis 12. Toimetulekutoetuse maksmine 2021 Allikas: Statistikaamet

Keskmiselt jääb maakonnas väljamakstud toimetulekutoetuse summa veidi alla riigi keskmise, olles mõnevõrra suurem Haapsalus. Elanike arvuga võrreldes ületab toimetulekupiiri toetus märgatavalt riigi keskmist nii summas elaniku kohta kui ka arvuliselt 1000 elaniku kohta.

Lääne maakonnas oli 2020. a detsembris registreeritud töötuid 732 ja töötuse määr 8,3%. 2021. aasta jooksul töötus vähenes ning 2021. a detsembris oli registreeritud

töötuid 588 ja töötuse määr 6,8%. Vähenenud töövõimega registreeritud töötuid oli 158, mis moodustas 27% maakonna registreeritud töötutest.

Suurimad tervishoiuteenuste osutajad on maakonnas SA Läänemaa Haigla ja SA Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus.

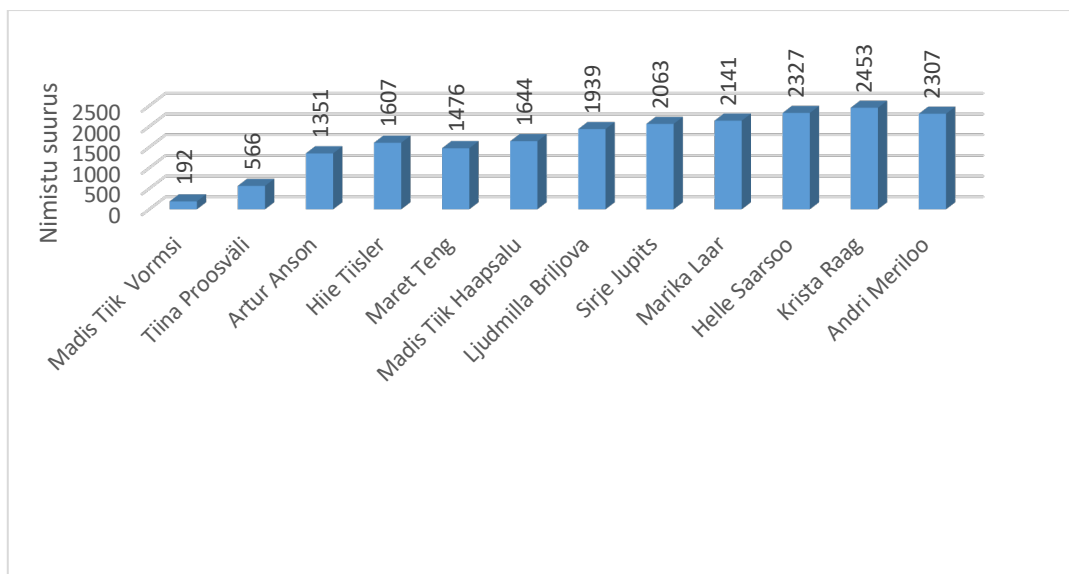
Läänemaal on üks üldhaigla - SA Läänemaa Haigla (edaspidi SALMH). 2015. aastal liideti SALMH Põhja-Eesti Regionaalhaiglagaga (edaspidi PERH), eesmärgiga suurendada ambulatoorse arstiabi teenuste valikut ning päevaravi ja kirurgia osakaalu, käivitada haiglate vahelised telekonsultatsioonid valvepersonalile. Valve te ning eriarstide ambulatoorsete vastuvõtude mehitamiseks tehakse tihedat koostööd SA Põhja-Eesti Regionaalhaiglagaga (PERH).

Pakutavad teenused:

- ambulatoorne ravi
- statsionaarne ravi
- operatiivravi (erakorraline meditsiin)
- hooldekodu

Läänemaa raviasutustest on pikemalt räägitud majanduse peatükis, tervisemajanduse alapeatükis.

Läänemaal oli 2021. aastal 12 tegutsevat perearsti nimistut. Nimistute andmed on leitavad terviseameti kodulehelt: <http://mveeb.sm.ee/avaleht/>. Andmeid uuendatakse regulaarselt. Piirkonnas pakutakse lisaks üldarstiabi teenusele kõiki kohustuslikke esmatasandi tervishoiuteenuseid. Vormsil on perearsti teenus korraldatud interneti vahendusel, kuna arst ei viibi alaliselt saarel. Vormsil on igapäevaselt olemas pereõde ehk 90% juhtudest on teenus olemas ja hea.

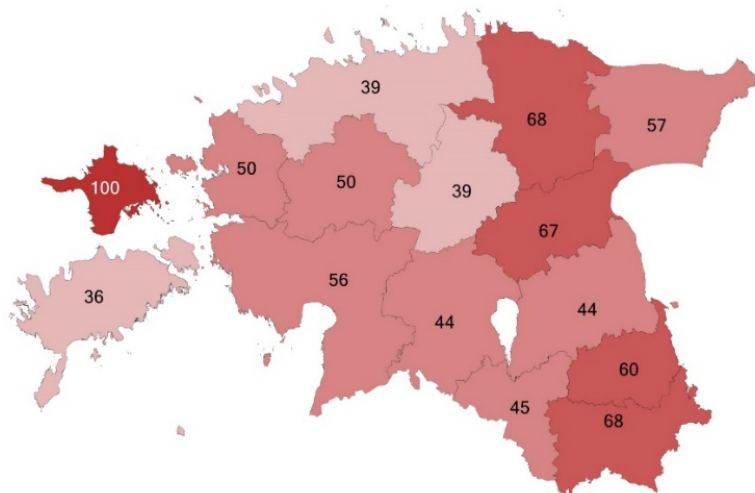

Joonis 13. Läänemaa perearstide nimistud 2021 Allikas: Terviseamet

Perearstiteenuse korraldamise probleemiks Läänemaal, nagu ka terves Eestis, on perearstide kõrge keskmine vanus ning vajadus lähitulevikus leida uusi perearste nimekirjade teenindamiseks. Lahenduseks peetakse pereõdede rolli suurendamist perearstikeskustes.

60aastased ja vanemad perearstid maakondades 2020. aastal, %

Allikas: Terviseamet

Joonis 14 Perearstide vanus maakondades Allikas: Riigikontrolli aastaaruanne

Kiirabiteenust osutavad maakonnas PERHi kiirabibrigaadid. Haapsalus paikneb kaks brigaadi, Vormsil on kohapeal eraldi brigaad. Vajadusel tuuakse Tallinnast Vormsile puhkuste või töötajate haigestumise korral asendustöötajad, kelle majutamise korraldab vallavalitsus. Lisaks teenindavad Vormsit koostöös PERHiga PPA lennusalgaga kopter ja Vormsi Merepääste Seltsi kaatrid.

Läänemaal asub ka Eesti suurim taastusravihaigla, SA Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus (HNRK). Keskus tegeleb spinaalse rehabilitatsiooni, neurorehabilitatsiooni ning laste taastusravi ja tugi-liikumiselundkonna taastusraviga. HNRK-st on pikemalt juttu majanduse peatükis, tervisemajanduse alapeatükis.

Õdede puuduse korvamiseks käivitati 2022 aastal SA Läänemaa, TLÜ Haapsalu Kolledži ja Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli koostöös õdede tasemeõpe ja korraldatakse Haapsalus rahvusvaheliselt tunnustatud rakenduskõrgharidust töötamiseks tervishoiuvaldkonnas ja õpingute jätkamiseks erialakoolituses ja/või õenduse või teistel avatud magistriõppe õppekavadel. Õeõpe kestab 3,5 aastat ja on päevane. Õppetöö toimub Tallinna Ülikooli Haapsalu Kolledžis ja peamiseks praktikabaasiks on Läänemaa Haigla. Õppetöö algab 30. jaanuaril 2023.

Nii riiklikud kui kohalike omavalitsuste poolt pakutavad teenused ei ole üle maakonna võrdselt ja kliendi vajadustele vastavas mahus kättesaadavad. Suuremad sotsiaalteenuste osutajad on maakonnakeskuses asuvad erinevad organisatsioonid

Haapsalu Sotsiaalmaja, SA Haapsalu Hoolekandekeskus, SA Läänemaa Haigla, MTÜ Läänemaa Naiste Tugikeskus, Läänemaa Kriisiabikeskus, Sotsiaalhoole Ühing). Kuna kõiki vajaminevaid teenuseid ei ole võimalik (mõnel puhul ka mõistlik) osutada igas omavalitsuses, siis tegevussuunad tulevikus on suunatud koostööle KOVide vaheliste ühisteenuste loomisele (eakate päevahoid, tugiisiku teenus, isikliku abistaja teenus, lapsehoiuteenus, sotsiaaltransport, üldhooldus, koduõendus, varjupaik lähisuhtevägivalla ohvritele, päevakeskus, võlanõustamine, perelepitusteenus, lapsehoid jne).

Maakonnas pakuvad üldhooldusteenust Lääne-Nigula vallas asuvad Oru Hooldekodu, Risti Hooldekodu, Koluveres tegutsev Lossipargi eakatekodu ning Haapsalus asuv SA Läänemaa Haigla hooldekodu (De la Gardie).

Lossipargi eakatekodu tegutseb endise Koluvere hooldekodu hoonetes. Hooned renoveeriti ja eakatekodu avati 2019 aasta märtsis. Eakatekodus on 160 kohta. Oru hooldekodu renoveeriti 2021 – 2022 ja avati 2022 aasta juunis. Oru hooldekodus on peale renoveerimist 38 kohta. Risti hooldekodus on 36 kohta. Risti ja Oru hooldekodud on kavas ühendada ja viia hoolekandeteenus OÜ Lääne-Nigula Hooldekodud alla. Läänemaa Haigla DeLa Gardie Hooldekodus on 36 kohta.

Haapsalu Linnavalitsus osutab sotsiaalosakonna, Haapsalu Sotsiaalmaja ja teiste partnerite vahendusel nõustamis-, eluaseme-, kodu-, hooldus ja erihoolekandeteenuseid, asendus- ja järelhooldusteenuseid, turvakodu-, varjupaiga- ning muid tugiteenuseid; lastekaitset ja -hoolekannet vanemliku hoolitsuseta ja abivajavatele lastele.

Koostööd tehakse sotsiaalvaldkonnas tegutsevate ühendustega: Läänemaa Puuetega Inimeste Koda, Läänemaa Invaühing, Läänemaa Invaspordiklubi jt.

2021. aastal valmis üürimaja Niine tn 49, kuhu on koondatud suur osa sotsiaalkortereid. Sihtasutust Hoolekandekeskus arendatakse järjekindlalt lastele ja peredele tugiteenuseid pakkuvaks teenuskeskuseks. Kastani tänaval kõrvuti kinnistutel asuvad SA Hoolekandekeskus ja Haapsalu Sotsiaalmaja on muutumas terviklikuks sotsiaalteenuseid pakkuvaks kvartaliks.

Haapsalu sotsiaalmaja on Haapsalu linna hallatav asutus, mis osutab sotsiaalteenuseid Haapsalu linna elanikele. 2021. aastal oli sotsiaalmajas keskmiselt 41 töötajat, taandatuna täistööajale.

Lääne-Nigula vald pakub ise või korraldab sotsiaalteenuseid: koduteenus, tugiisiku ja isikliku abistaja teenus, täisealise isiku hooldus, sotsiaaltransport, võlanõustamine, väljaspool kodu osutatav üldhooldus, lapsehoid, eluruumi tagamise, turvakodu ja varjupaiga teenus, asendushooldus-, järelhooldus- ja häirenuputeenus. Sotsiaalse kaitse valdkonnas töötas 2021 aastal Lääne-Nigula vallas 38 inimest.

Vormsi valla sotsiaalpoliitika on laiemas plaanis välja kujunenud ja toimub koostöös vallavalitsuse, volikogu ja sotsiaalkomisjoniga. Väikeses vallas on sotsiaaltöötajal iga

inimeseni jõudmine kergem ja probleemid lahendatakse juhtumipõhiselt. 2021. aastal jätkus senine praktika. Toimetulekutoetust saab vallas üks inimene ja hooldaja külastas regulaarselt nelja eakat. Vormsi valla sotsiaalelamispinnal elab viis inimest.

ARENGUVAJADUS

Läänemaa sotsiaalvaldkonna arenguvajadus on alljärgnev:

- Üldhooldekodu kohtade arvu suurendamise asemel tuleb tähelepanu suunata teenuse disainile ja teenuste mitmekesistamisele. Tuleb pakkuda alternatiivseid teenused, suurendada avateenuse osakaal, luua võimalusi kogukonnamajutuseks ja päevahoiuteenuste pakkumisteks.
- Rohkem tähelepanu tuleb pöörata laste vaimse tervise probleemidele. Vajalik on ka lastevanemate koolitamine ja toetamine.
- Vajadus on toetada koduhooldajaid, seal hulgas võimaldada omastehooldajale puhkust, nõustamist, asendamist.
- Suur vajadus on hooldustöötajate järele. Tuleb toetada sotsiaaltööd õppijate tööle asumist sotsiaaltööl.
- Vajadus on suurendada vanemluse toetamise programme, seal hulgas erivajaduste laste vanemate tugigruppe, vanemahariduse programme ja koolitusi.
- Vajadus on käivitada ja toetada dementsusega vanurite hooldajate tugigruppe.
- Vajadus on pakkuda motivatsioonipakette alustavatele perearstipraksistele Lääne-Nigulas.
- Vajadus on sotsiaaltranspordi tõhusamaks korraldamiseks maakonnas.

POTENTSIAAL

Potentsiaali sotsiaaltöö arendamiseks pakub:

- Omavalitsuste koostöö, seda eriti koolituste ja tugiprogrammide korraldamisel, sotsiaalala töötajate arengu – ja tugiprogrammide korraldamisel, sotsiaaltranspordi korraldamisel.
- Kogukondade koolitamine, teavitamine ja kaasamine, kogukonnateenuste arendamine.
- Sotsiaaltöötajate motiveerimine ja tunnustamine.
- Regionaalne koostöö, kogemuste ja parimate praktikate vahetamine sotsiaalvaldkonnas.

8.2.5.Kogukondlik koostöö

OLUKORD

Läänemaal on Äriregistri andmetel on 2022 aasta oktoobri seisuga kokku 673 vabaühendust, neist MTÜsid 559 MTÜd, sihtasutusi 20 ja korteriühistuid 94. Nii

mittetulundusühingute, kui sihtasutuse arv kasvas 2015 – 2018 perioodil. 2018 – 2022 perioodil on kolmes põhilises sektoris – arendustegevus, sport ja kultuur - ühingute kasv peatunud. Ühinguid on lisandunud muude tegevusalade hulka. Lisaks tegutseb ka mitteformaalseid ühendusi-seltsinguid, mille arvu ei ole võimalik kindlaks määrata, kuid hinnanguliselt on neid maakonnas paarkümmend.

Tabel 14. Mittetulundusühendustest kõige arvukamad Allikas: Äriregister okt.2022

Valdkond	Tegutsevate ühingute arv
Piirkondlik ja kohalik areng	88
Spordivaldkond	80
Kultuurivaldkonnas	55
Kirikus ja kogudused	21
Sotsiaaltoetused	17
Jahindus	15
Põllumajandus	15
Merendus-kalandus	7
Tuletõrje ja päästetegevus	7
Muuseumid	6

Suurem osa kodanikuühendustest tegutseb Haapsalu linnas. Maapiirkondades on aktiivsemateks ühendusteks piirkondlikku/kohalikku elu edendavad ühendused ehk külaseltsid. Külaseltsid tegutsevad aktiivsete kodanike vabatahtlikul eestvedamisel, kes teevad seda üldjuhul oma põhitöö kõrvalt.

Ühenduste jagunemist piirkonniti 01.10.2022. seisuga iseloomustab alljärgnev tabel:

Tabel 15. Ühenduse jagunemine omavalitsuseti. Allikas: Äriregister 2022

Asustuspiirkond	Kodanikeühenduste arv
Haapsalu linn	282
Lääne-Nigula vald	227
Vormsi vald	46
Kokku	555

Oluline vabaühenduste rahastus on omavalitsuste toetus, seda antakse nii projektitoetusena kui tegevustoetusena. Rahastust saadakse veel erinevatest fondidest, annetajatelt ja erasektorist. Väike osa rahast tuleb liikmemaksudest ja omateenuste müügist. Omatulu teenitakse eelkõige koolituste, nõustamiste, käsitöö ja turismi teenuste müügiga. Projektide läbiviimise suutlikkust ühenduste seas võib hinnata keskmiseks.

Suurem osa maakonna tegevusvaldkondi on kaetud koostööorganisatsioonide tegevusega. Aktiivsemat maakondliku ühistööd võiks loota majandusvaldkonnas, eriti põllumajandusliku tootmise valdkonnas ja töötleva tööstuse valdkonnas. Samas on mitmed suuremad ettevõtjad nimetatud valdkondades vabariiklike organisatsioonide aktiivsed liikmed. Lääne maakond oma praegustes piirides võib mõnel puhul jääda ka liiga väikeseks ja võimalike koostöövõrgustikus osalejate arv maakonna piires liiga väikeseks, selleks et jätkusuutlikku hulka osalejaid kokku koguda, eriti, kui spetsiifilisema valdkonnaga tegemist.

ARENГУVAJADUS

Mittetulundussektor on väga oluline osa ühiskondlikust sotsiaal-majanduslikust elukorraldusest, mis loob elukeskkonna kvaliteeti, pakub avalikke teenuseid ja toetab kogukondi nende arengus ja toimetulekus. Arenguvajadus seisneb alljärgnevas:

- ühenduste arenguvõimekuse tõstmises, sealjuures projektide kirjutamise ja juhtimise oskus;
- kogukonnateenuste osakaalu tõstmine, seal hulgas sotsiaalhoolekandes, laste ja perede toetamisel ja koolitamisel;
- kolmanda sektori teadlikkuse ja osakaalu tõstmine terviseedenduse, turvalisuse ja kodanikukaitse valdkonnas;
- vajaduses tugevdada majandussektori ühistegevust ja koostööd.

POTENTSIAAL

Mittetulundusvaldkonnad potentsiaal seisneb

- kodanike valmisolekus panustada vabatahtliku tööga kogukonna arengusse.
- MTÜ Kodukant Läänemaa, SA Läänemaa, kohalike omavalitsuste ja teiste maakondlike arendusorganisatsioonide sihikindlas tegevuses kodanikeühenduste kaasamisel, rakendamisel, nõustamisel ja nende tegevuste toetamisel;

8.2.6.Võimalused eneseteostuseks

8.2.6.1. Kultuuritöö

OLUKORD

Läänemaa kultuurielu iseloomustab kultuuriga tegelejate rohkus ning väga aktiivne seltsitegevus. Kultuurielu praktilise korraldamisega tegelevad Läänemaal kohalikud omavalitsused ja nende hallatavad asutused koostöös kolmanda ja erasektoriga. Kultuuripärandit kannavad Läänemaal suuresti külaseltsid ja üksikisikud. Maakonna rahvakultuurikoordinaator on Rahvakultuuri Keskuse Läänemaa rahvakultuurispetsialist.

Rahastamine toimub projektipõhiselt, peamised rahastajad on KOV-id, Kultuurkapital, LEADER ja Rahvakultuuri Keskus.

Raamatukogud

Lääne maakonnas oli 2021. aastal 7 munitsipaalraamatukogu, 9 haruraamatukogu, üks teeninduspunkt.

Haapsalu linnas: Lääne Maakonna Keskraamatukogu ja harukogud Asukülas, Ridalas, Uuemõisas, teeninduspunkt Haapsalu Sotsiaalmajas.

Lääne-Nigula vallas: Lääne-Nigula valla Raamatukogu Taeblas ja harukogud Paliveres, Ristil, Orul, Nõval; Noarootsi osavallas: Noarootsi raamatukogu ja harukogu Sutlepas; Kullamaa osavallas: Kullamaa ja Liivi raamatukogud; Martna osavallas: Martna raamatukogu ja harukogu Rõudes. Vormsi vallas on Vormsi raamatukogu.

Raamatukogude asukoht on üldiselt inimestele soodne ja olemasolev raamatukoguvõrk tagab raamatukoguteenuse kättesaadavuse. Kõigis raamatukogudes on internetiühendus ning raamatukogud kasutavad ühist internetipõhist andmebaasi. Maapiirkonnas täidavad raamatukogud tihti ka kogukonnakeskuse rolli. Lääne Maakonna Keskraamatukogu nõustab ja koolitab maaraamatukogusid, samuti komplekteerib nende jaoks teavikuid. Raamatukogud on üha rohkem enda kanda võtnud ka piirkondliku kultuurielu vedamise, näitena võib tuua Taebla raamatukogu.

Paikkondlik kultuuripärand

Läänemaa kultuuri eripäraks võib lugeda endist eestirootsi (rannarootsi) kultuuripärandit ning rannarahva tegemisi, mis seotud veekogude läheduse ja nende kasutusega (puhkus ja kalapüük veekogudel ning ranna ja luha niidud ning nendel aladel karjakasvatus on Läänemaale omane). Endiste rannarootslaste asualad jäid Noarootsi, Vormsi ja Osmussaarele ning igal piirkonnal on väikesed erinevused. Täna tegutsevad eestirootsi kultuuriga erinevad organisatsioonid (Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus, Rootsi Hariduse Selts Eestis, Rannarootsi Muuseum, Vormsi Talumuuseum, Lyckholmi muuseum, puulaevaselts Vikan jt). Vormsis ja Noarootsis tegutsevad folkloorirühmad, kes püüavad omal moel edasi kanda endist rannarootslaste kultuuripärandit. Populaarsust on kogunud talharpa mängimine, traditsiooniliste puupaatide ehitamine ja merekultuur üldisemalt. Aina enam on hakatud huvi tundma eestirootsi piirkondade toidukultuuri vastu. Noarootsis tutvustatakse rannarootsi kultuuripärandit aktiivselt koolilastele ja populariseeritakse kogukonnas kohalikke traditsioone. Vormsis on aktiivne käsitööselt, kus tehakse muuhulgas ka Vormsi rahvariideid ja rahvariideainelisi esemeid.

Kullamaa kultuuripärand koosneb muistsest kihelkondlikust maarahva kultuuripärandist, kristlikust kirikuajaloo ja piibliajaloo kultuuripärandist, muusikakultuuri – ja muusikaajaloo pärandist, baltisaksa kultuuripärandist Koluvere linnuse näol ning rikkalikust konkreetsetel ajaloolistel isikutel põhinevast persooniajalooost. Kirjeldatud ajalooapärandile tugineb ka Kullamaa tänapäevane sügav kultuuriajaloo tunnetus ja aastaringne kultuurielu korraldus. See puudutab nii füüsilisi kultuuri – ja pärandkultuuri objekte, näitus- ja kontserdikorraldust, kui ka ajaloo uurimist

ja tutvustamist. Küll aga ei ole hoogu sisse saanud kihelkonnamuuseumi asutamine Kullamaale.

Muuseumid

Läänemaal on tugevad ajaloo uurimise traditsioonid ning mitmepalgelised kultuuripärandiga paikkonnad. Maakonna mäluasutustena laiemas kultuurilises mõttes tegutsevad maakonna muuseumid, kellest maakonnamuuseumi rolli kannab Sihtasutus Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid. Maakonna muuseumid täpsemalt on kirjeldatud turismi alapeatükis.

Rahvakultuur

Rahvakultuuri valdkonnas on Läänemaal kõige rohkem rahvatantsurühmi. Kultuuripärandit aitavad hoida ka igal aastal korraldatavad maakondlikult tantsupeod. 2021. aastal tegutses Läänemaal 140 kollektiivi 2309 harrastajaga. Kõige rohkem tegeletakse rahvatantsu ja koorilauluga. Maakonnas on 40 koori 853 lauljaga, 57 rahvatantsurühma 832 osalejaga. Suur vajadus on kultuurikollektiivide juhendajate järele.

Loomemajandus

Läänemaa loomemajandusele on iseloomulik ettevõtete väiksus ja turu killustatus. Turul on palju, väga erinevate omandivormidega tegutsejaid. Samas on loomemajandus hajaasustusega väikese rahvaarvuga maakonnale hea võimalus majandust elavdada ja hõiveta tõsta. Võimalus on siduda rahvakultuuri ja ettevõtlust. Hetkel ei ole Läänemaal ühtegi töötavat loomemajanduskeskust, kuna puudub piisav hulk inkubatsiooniteenusest huvitatuid.

Järjest tuntumaks on muutunud Läänemaa käsitöö. Haapsalu sall on märgilise tähtsusega. Ilmunud on raamatuid ning toimuvad teemakohased üritused ning koolitused.

Kultuurimajad

Haapsalu linnas on renoveeritud kultuurikeskus, kus toimuvad regulaarselt kontserdid, näitused ja teatrietendused, samuti näidatakse teatrisaalis kino. Maakonnas puudub professionaalne teater ning harrastusteatriid tegutsevad enamjaolt projektipõhiselt. Lääne-Nigula vallas tegutseb suveperioodidel Saueaugu Teatritalu, mis on tuntud üle Eesti. Omavalitsuse kultuurimajadena tegutsevad Kullamaa, Taebla, Pürksi ja Vormsi kultuurimajad, Kõige suurem investeering kultuurimajadesse viimastel aastatel on olnud Lääne-Nigula valla ja Linnamäe Arenguseltsi koostöös valminud Oru Kultuurisaal. Uue kultuurisaali avamine toimus septembris 2021.

Toimivad ka seltsimajad. Viimastel aastatel valminud seltsimajad ja vabaajakeskused on võimelised enam pakkuma kogukondlike tegevusi ja teenuseid. Trend on tuua kultuuritegevust toimivatesse hoonetesse, nt koolidesse ja raamatukogudesse.

Paljud kultuurisündmused, eelkõige suvel ehk kõrghooajal, toimuvad ja toovad maakonda ka turistide väljastpoolt. Seega on kultuuri- ja turismivaldkonnad omavahel tihedalt läbi põimunud. Madalhooaja üritused on pigem suunatud kohapealsele tarbijaskonnale.

Tabel 16. Vähemalt 15-aastaste kultuurielus osalemine viimase 12 kuu jooksul. Tuhat inimest, osakaal %. Reastatud 2020 osakaalu alusel. Allikas: Statistikaamet 2022

	2015		2017		2020	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Läänemaa	19,0	90,4	15,4	73,6	13,9	80,6
Harjumaa	425,3	88,8	402,8	83,1	396,4	78,2
Tallinn	308,1	88,0	301,0	83,2	289,9	78,2
Viljandimaa	31,8	78,6	30,3	75,9	28,3	77,0
Tartumaa	111,2	87,5	106,6	83,4	98,8	76,9
Lääne-Virumaa	39,1	78,8	31,6	67,9	34,7	74,0
Kogu Eesti	931,7	84,4	867,7	78,7	810,3	73,8
Raplamaa	24,7	84,2	22,5	76,6	19,6	73,0
Jõgevamaa	20,3	79,5	19,7	76,4	16,0	70,5
Saaremaa	22,8	83,1	20,5	75,8	18,4	70,5
Pärnumaa	57,8	84,1	51,8	80,7	47,1	69,6
Põlvamaa	18,3	77,0	16,4	71,5	14,3	69,1
Järvamaa	20,9	81,7	17,4	70,9	16,5	68,9
Hiiumaa	6,5	86,9	6,8	80,8	5,4	67,8
Valgamaa	17,7	69,7	15,8	64,0	14,5	65,0
Ida-Virumaa	94,5	75,4	85,9	70,7	68,5	60,8
Võrumaa	21,8	77,8	21,1	70,0	16,7	58,2

ARENGUVAJADUS

- Rahvakultuuri kollektiivide ja nende juhendajate süstemaatiline toetamine. Rahvakultuuri valdkonna probleemide tipu ja põhilise arenguvajaduse moodustab vajadus investeerida valdkonnas tegutsevatesse inimestesse. Vastasel juhul võib kultuurivaldkond häebuda. Eestvedajad ja juhendajaid ei jätku piisavalt ja ei kasva peale.
- Eestirootsi kultuuri kandepind on habras ja vajab jätkuvat uurimist, säilitamist, hoidmist ja arendamist.
- Kullamaa kultuuripiirkonna arendamine. Kihelkonnamuuseumi rajamine Kullamaale.
- Kultuuripärandi igapäevane tutvustamine ja väärtustamine. Maakonna portaali kui kultuuriinfo värava arendamine.
- Kultuuripärandi tugevam sidumine haridusvaldkonnaga ja turismiga, seal hulgas muuseumide arendamine atraktiivsete külastuskeskustena.

- Madalhooaja kultuurielu elavdamine.
- Raamatukogude võrgustiku arendamine:
  - o uudsete teenuste arendamine (24/7, digioskuste keskus, kogukonna koosloomekeskus),
  - o füüsilise ja riistvaralise keskkonna arendamine,
  - o töötajate koolitamine ja motiveerimine lähtudes rahvaraamatukogude uuest kontseptsioonist.

POTENTSIAAL

Kultuurivaldkonna arengu potentsiaal seisneb:

- Kultuurivaldkonna olukorra, probleemide ja eesmärkide väga selges väljütlemises ja teadvustamises omavalitsustes, maakonna tasemel ja riigi tasemel.
- Teadlikus eelarvestamises. Kultuurikoostöö süstemaatilises korraldamises ja koordineerimises.
- Kultuurivaldkonna ja teiste sotsiaal – ja majanduselu valdkondade, eriti majandusvaldkonna, seal hulgas turism ja külastusmajandus, tihedamas seostamises.

8.2.6.2.Sport

OLUKORD

Sporditegevust koordineerib ja erinevaid spordiorganisatsioone ühendab maakonnas Lääne Maakonna Spordiliit Läänela, mis koondab enda alla 38 eri valdkonna spordiorganisatsiooni. Koolispordi korraldamisega tegeleb Läänemaa Koolispordi Liit. Spordirajatiste eest hoolitsevad valdavalt omavalitsused ning treenerid tegutsevad paljuski vabatahtlikust entusiasmist.

Eesti Spordiregistri andmetel on Läänemaal 57 spordiorganisatsiooni, 41 kutsega treenerit, 96 spordiobjekti ja 1913 ametlikku spordiharrastajat.

Läänemaal harrastatakse 35 spordiala ja kokku on 44 harrastajatega organisatsiooni. Enim harrastajaid on Läänemaa Spordikoolis (340), Haapsalu Tenniskelubis (140), OÜ-s Mursilka (116) ja Läänemaa Jalgpalliklubis (106). Enim harrastatakse võimlemist (253), Jalgpalli (250), võrkpalli, (166), tennist (145), korvpalli (109) ja kergejõustikku (101).

- Harrastajate osakaal rahvastikust oli 2021. aastal 9% ja noorte harrastajate osakaal noortest 32%.
- Läänemaal on 4 spordikooli, neist kahe pidajaks on omavalitsus.
- Spordipersonali (v.a treenerid) arv oli 110, neist 13% olid tasustatud.
- Treenerikutseid (kokku 41) oli 19 spordialal, enim vehklemises (5).
- 27% kutsega treeneritest ei olnud rakendatud.

- Treenerikutse omanike keskmine vanus oli 45,2 aastat.
- Treenerite töökohti oli 104, neist 55% puudus kutse.
- Spordiobjektidel sai harrastada 52 erinevat spordiala ja distsipliini.

Positiivne trend Läänemaa spordivaldkonnas on terviseteadlikkuse kasv. Samas on täheldatav suurenev elanikkonna ootus uute teenuste, sportimistingimuste, kvalifitseeritud spetsialistide, kombineeritud terviseteenuste jm järele.

Maakonnas on hästi välja arenenud sporditaristu. 2021 aastal avati Haapsalus sisejalgpallihall. Spordirajatiste olukord väljaspool maakonna keskust on järk-järgult paranenud. Vabatahtlikkuse alusel on rajatud jalgpalliväljak Linnamäel, omavalitsuse investeeringuna spordiväljak Palivere põhikooli juurde. Süstemaatilise arendustööga tegeleb SA Põhja-Läänemaa Turismi – ja Spordiobjektide Halduskeskus Palivere Pikajalamäe väljaehitamisel. Viimastel aastatel on Pikajalamäel rajatud kunstlume tootmise süsteem, soetatud rajamasin, rajatud kelgunõlv, paigaldatakse nõlvatõstuk. Tähelepanu on pööratud ka suviste tegevustele ja ehitatud välja discgolfipark, kus on kolm rada. Välja ehitatud on rada ratastooliga inimestele. Planeerimisel on teenindushoone ehitamine. Samas on Läänemaa ainus siseujula Haapsalu Spordihoones praktiliselt amortiseerunud ja vajab rekonstrueerimist. Samuti ei ole ujula sobilik lastele ujumise algõpetuse korraldamiseks. Ka Haapsalu staadion vajab rekonstrueerimist. Edasi arendamist vajavad Paralepa terviserajad. Vormsil puuduvad kaasaegsed sisetingimused sportimiseks ja seega ka arvestatav võimalus aastaringseks sportimiseks ja liikumisharrastuseks.

Maakonna elanike sportimishuvi sõltub paljuski olemasolevatest rajatistest. Hästi toimivad spordikoolid, tugevad treenerid ja eestvedajad, treeninglaagrid, koostööpartnerid ja mitmekülgsed spordiüritused tagavad, et aktiivne sporditegemine toimub nii Haapsalu linnas kui Lääne-Nigula vallas aastaringsest. Omavalitsused toetavad spordiklubisid ja nende poolt korraldatavaid võistlusi ja rahvaspordiüritusi. Toetatakse noorte osalemist rahvusvaheliste võistlustel ja treeningutel. Iga-aastaselt tunnustatakse parimaid sportlasi, treenereid ja teisi aktiivseid spordiaktiviste.

Läänemaale traditsioonilised spordialad on vehklemine, tennis, lauatennis, laskmine, purjetamine ja jääpurjetamine. Olulised on meeskonnaaladena aastakümneid arendatud korv- ja jalgpall. Vehklejad, tennisemängijad ja jääpurjetajad on aastakümneid näidanud häid tulemusi nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasemel.

Liikumisharrastuse propageerimiseks korraldatakse suuri liikumisüritusi ja -sarju, millede eesmärgiks on tutvustada maakonnas tegutsevaid klubisid ja erinevaid liikumis- ning sportimisvõimalusi.

ARENGUVAJADUS

- Stabiilise rahastamismudeli loomine organisatsioonidele;
- vabatahtlike toetamine, tunnustamine;
- treenerite ja juhendajate palgasüsteemi loomine;
- suhtluse tõhustamine, sidustamine teiste valdkondadega

- koolide-lasteaedade tegevuse ja õppekavade läbivaatamine ja kohendamine liikumisharjumust loovaks ja toetavaks
- looduses liikumise radade rajamine, tähistamine
- Maakonna spordi infrastruktuuri võrgustiku terviklik väljaarendamine, seal hulgas:
  - o Palivere TTSK teenindushoone, radade ja nõlvade väljaarendamine
  - o Vormsi spordisaali ehitamine
  - o Haapsalu sisehalli laiendamine
  - o Paralepa terviseraja arendamine
  - o Haapsalu staadioni rekonstrueerimine
  - o Haapsalu veekeskuse rekonstrueerimine ja ümberehitus

POTENTSIAAL

Põhilise potentsiaali spordivaldkonna arendamiseks annab

- Koostöö omavalitsuste, organisatsioonide ja kogukondade vahel
- Investeeringud inimestesse ja infrastruktuuri
- Vabatahtlik panus spordivaldkonna arengusse.

8.2.6.3.Noorsootöö

OLUKORD

Noorsootööd tehakse koolides (huviringid, õpilasesindused), kultuuri- ja seltsimajades (erinevad huviringid), huvikoolides, spordiklubides, noortekeskustes, külaseltsides, osaluskogudes, kogudustes jne. Noorsootöö eest vastutavad kohalikes omavalitsustes haridus- ja noorsootöövaldkonna spetsialistid.

Lähiaastatel jätkub trend, kus noorte ootused teenuste suhtes suurenevad: kvalifitseeritud noorsootöötajad, kvaliteetsed koolitused, noortele suunatud info.

Lääne-Nigula

Lääne-Nigula valla noortekeskused lähtuvad oma töös avatud noorsootöö põhimõtetest ning pakuvad 7-26 aastastele noortele, vabatahtlikkuse alusel, osaleda noortekeskuse tegevustes ning seeläbi võimaldada noortele uute teadmiste ja oskuste saamist. Kõikides noortekeskustes toimuvad huviringid.

Lääne-Nigula valla Noortekeskus loodi 2015. aastal ning on Lääne-Nigula Vallavalitsuse hallatav asutus. Noortekeskuse struktuuriüksusteks on viis piirkondlikku noortekeskust, mis asuvad Paliveres, Taebblas, Nigulas, Linnamäel ja Ristil.

Vormsi

Vormsi Noortetuba tähistas 11. märtsil 2021. aastal enda 2-aastast sünnipäeva. Vormsi noortetoas on võimalik mängida, korraldada kinoõhtuid ning nooretöa tegevuste raames toimuvad meisterdamise töötoad või lasteüritused.

Vormsi Noortetuba on toiminud eeskätt noorte vaba aja veetmise kohana, Noortetöa ruume ning Rahvamaja esimese korruse köögiala saab kasutada sünnipäevadeks ja muude oluliste tähtpäevade tähistamiseks. Noortetöa alal on 56 laua-, väli- ja kaardimängu ning erinevad meisterdamise võimalused. Noortele korraldatakse tegevustena laste ja noorte töötubasid, teatrietendusi jms.

Haapsalu

Haapsalus toimub avatud noorsootöö teenuste pakkumine Haapsalu Noorte Huvikeskuses, mille all tegutseb neli avatud noortekeskust (Wiedemanni ANK, Kastani ANK, Panga ANK, Jõodre noortetuba). Haapsalu noortekeskustes toimub mitmekülgne huvitegevus: projektide ja programmide planeerimine, korraldamine ja läbiviimine; laste projektlaagrite ja suviste töölaagrite korraldamine jms.

ARENGUVAJADUS

Noorsootöö on korraldud omavalitsuste poolt, omavalitsustes. Noorsootöö arenguvajadus seisneb maakondliku koostöö loomises noortejuhtide tegevuse toetamiseks, ühisprojektide – ja tegevuste elluviimiseks.

Vajadus on suurendada aktiivsust noortelaagrite korraldamisel. Näiteks: „Noortele esmase töökogemuse pakkumiseks viidi läbi projektikonkurss „Malevasuvi 2021“, mille eesmärk on toetada noore konkurentsivõimet, tõstes tema tööalaseid teadmisi ja oskusi ning tutvustades erinevaid tööeluga seotud protsesse. Toetati 68 malevakorraldajat kõigis maakondadest peale Läänemaa ja „Malevasuvest“ sai osa 4730 noort“. (HTM tulemusaruanne 2021)

Vajadus on ühendada noorsootöö laiemate haridusvaldkonna eesmärkidega, seal juures eluks vajalike oskuste omandamine, pingutusvõime kasvatamine ja saavutusvajaduse toetamine, käelised oskused igapäevases toimetulekus jms.

Vajadus on suurendada noorsootöö rolli noorte riskikäitumise vähendamiseks ja noorte vaimse tervise toetamiseks.

POTENTIAAL

Kohalikud omavalitsused saavad noorsootöö arendamiseks ära kasutada

- Riiklikke toetusmeetmeid ja projektikonkursse tegevuste rahastamiseks;
- vabatahtlikku potentsiaali ja kodanikeühendusi;
- SA Läänemaa juriidilist vormi noorsootöö maakondlikuks koordineerimiseks.

8.2.6.4. Kirikud ja kogudused

OLUKORD

Hetkel on Läänemaal 17 erinevat usuühendust (01.10.2022 Äriregistri andmetel). Suurem osa nendest on luterlikud kogudused, on ka üks katoliku, kaks ortodoksi, kolm baptistikogudust, lisaks veel metodistide, nelipühilaste, adventistide kogudused ja Haapsalu vabakogudus.

EELK Lääne praostkonda kuulub 16 kogudust. 8 kogudust (Haapsalu, Kullamaa, Lääne-Nigula, Martna, Noarootsi, Nõva, Piirsalu, Ridala ja Vormsi) asuvad Lääne maakonnas Haapsalu linna, Lääne-Nigula ja Vormsi valla territooriumil. 6 kogudust (Hanila, Karuse, Kirbla, Lihula, Mihkli ja Varbla) asuvad Pärnu maakonnas Lääneranna vallas. Üks kogudus, Märjamaa, asub Rapla maakonnas Märjamaa vallas.

Koguduste liikmeannetajate arv oli 2021 aastal 1115, mis on 22 inimese võrra suurem, kui 2020. aastal. Koguduseliikmeid kokku oli 7592, mis on võrreldes 2020. aastaga 448 inimese võra vähem. Ristiti 41, konfirmeeriti 32, maeti 125 inimest, laulatati 11 paari. Abielu registreerimise õigus on praostkonnas kahel vaimulikul: õpetaja Kristo Hüdsil ja õpetaja Küllike Valgul.

EELK Lääne praostkonna vaimulikud ja koguduste esindajad saavad kokku kaheksa korda aastas praostkonna konverentsidel ja kaks korda aastas sinodi koosolekuks.

Oluline osa koguduste elus ja töös on jumalateenistuste ja talituste pidamine, lastenoorte, muusika ja laulukooride töö. Ühiselt korraldatakse piirkondlikke rahvaüritusi ja riiklike tähtpäevade tseremooniaid.

Tähelepanuväärne on koostöö kohalike omavalitsustega. Lääne-Nigulas ning Läänerannas on toimunud regulaarsed omavalitsuse ja seal asuvate koguduste esindajate kohtumised, kus on arutatud kõikvõimalikke koostöö küsimusi. Omaette unikaalne nähtus on Läänemaa Koostöökoda, kus kord kvartalis on ühise laua taha kutsutud kõigi maakonna olulisemate organisatsioonide esindajad.

Kogudustes on märkimisväärne osa vabatahtlikul töö. "Teeliste Kirikud" projekt annab võimaluse ränduritel turismi hooajal kirikuid külastada. Kirikuid kasutatakse erinevateks kontserttegevusteks. Aastas toimub ca 80 kirikukontserti, millest üle viiekümne toimub Haapsalus. Samuti on oluline osakaal sotsiaalsel töö (noorsootöö, eakate ja puudega inimeste hoolekanne). Eraldi suure valdkonnana moodustab Läänemaa vanade kirikute, pastoraatide ja kalmistute korrastamine ja hooldamine. Kogudused on andnud endast parima, et tänane olukord on hea kuid siin on tulevikuperspektiivis kogukonnal ja kohalikul omavalitsusel tarvis panustada, et ajaloolised vaatamisväärsused oleksid rändurile ja külalistele meeldivaks elamuseks Läänemaalt.

ARENГУVAJADUS

Koguduste hooldada on suured sakraalhooned – kirikud, mis on oluline osa minne arhitektuurilisest ja – kultuuripärandist. Paljud kirikuhooned vajavad korrastamist ja investeeringuid.

POTENTSIAAL

Koguduste potentsiaal on saada rohkem kaasatud sotsiaalse turvalisuse tagamisse kogukondades, seal juures hingehoid ja vaimsete probleemide vähendamine.

Koguduste potentsiaal on pakkuda kirikuid kultuuritöö, eriti kontserttegevuse elluviimiseks, milliseks kirikud väga hästi sobivad ja mis ka kogudusele vastuvõetav on.

8.2.7.Läänemaa inimeste tervis ja eluviisid

OLUKORD

Terviseedenduse korraldus

Läänemaa terviseedendus on saavutanud tänase korralduse juba 10 aastat tagasi – maakonnas tegutseb turvalisuse nõukogu, kuhu kuuluvad maakonna tervise ja turvalisusega seonduvate ametkondade esindajad. Tänu taolisele mudelile on Läänemaal juba väljakujunenud võrgustikud, parimad koostööpartnerid ja valdkondade teada tuntud kõneisikud. Nõukogu juurde kuuluvad nii kriisikomisjon kui ka liikluskomisjon.

Lisaks kuulub Läänemaa sarnaselt Raplale, Viljandile ja Tallinnale rahvusvahelisse Safe Community võrgustikku. Maakonna rahvusvaheline aktiivne tegutsemine on viinud tulemuseni, et kogukonnas oluline koostööpartner Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledž, sai omakorda tunnustuse ning kinnituse luua Safe Community Tugikeskus kolledži juurde.

Maakonnas on suudetud tervisedenduse valdkond viia regionaalseks brändiks ja selle heaks koostöönaiteks on maakonda loodud Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus TERE KK. Kompetentsikeskus lisab eelkõige teadusmahukust ja rahvusvahelist kompetentsi, mis võimaldab kaasata tervisedenduse tarkavaarenduse, tootedisaini- ning turvalise elukeskkonna lahendustele.

Tervisenäitajad

Läänemaa inimeste tervisenäitajad üldises statistikas on head või väga head. Nagu on näha alljärgnevatest, Statistikaameti andmetele tuginevatest tabelitest, on Läänemaa esimese nelja seas oodatava tervelt elatud aastate järgi. Inimesed ise hindavad sageli oma tervist heaks või väga heaks. Pikaajaliste haiguste esinemise osas on Läänemaa ka neljandal positsioonil maakondade võrdluses. Samuti ei ole läänlased esirinnas alkoholist põhjustatud haigustesse suremise poolest, pigem

keskmikud. See näitaja võiks olla muidugi oluliselt parem. Tundub, et läänlaste tervisega on kõik väga hästi.

Tabel 17. Tervelt elatud aastad maakondades Allikas: Statistikaamet

Maakond	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Hiiu maakond	56,1	56,71	60,8	60,88
Harju maakond	57,83	58,02	59,33	59,47
Saare maakond	58,52	57,67	58,09	58,84
Lääne maakond	57,17	58,39	60,1	58,3
Tartu maakond	51,01	51	55,2	57,63
Lääne-Viru maakond	56,48	55,97	57,4	57,47
Kogu Eesti	54,85	54,96	56,64	56,97
Järva maakond	57,03	55,99	57,5	56,77
Pärnu maakond	56	58,29	59,08	56,67
Rapla maakond	57,02	58,18	58,03	55,84
Viljandi maakond	51,52	50,36	52,45	55,65
Valga maakond	51,97	51,42	53,53	53,26
Jõgeva maakond	49,56	49,61	52,38	52,36
Ida-Viru maakond	50,18	51,11	52,97	52,31
Võru maakond	46,49	44,18	47,45	51,04
Põlva maakond	44,74	44,49	46,02	47,72

Tabel 18. 16 aastat ja vanemad inimesed, kes hindavad oma tervist heaks või väga heaks, protsentides. Allikas: Statistikaamet

Maakond	2018	2019	2020	2021
Harju maakond	61,5	64,1	66,0	64,2
..Tallinn	60,3	63,4	66,1	63,7
Lääne maakond	62,4	67,3	60,6	63,3
Tartu maakond	53,6	58,6	62,6	61,4
Saare maakond	60,3	55,7	61,0	60,9
Rapla maakond	54,9	61,4	59,7	60,1
Kogu Eesti	53,5	56,6	59,4	58,3
Viljandi maakond	46,7	49,0	54,3	54,5
Hiiu maakond	56,8	56,9	60,3	54,1
Jõgeva maakond	45,4	50,1	50,4	53,7
Lääne-Viru maakond	52,6	53,0	56,4	53,6
Pärnu maakond	53,0	52,5	55,9	53,0
Järva maakond	52,7	58,9	61,3	51,7
Valga maakond	37,5	45,1	46,3	51,2
Põlva maakond	41,0	42,2	46,7	50,7
Võru maakond	44,1	45,7	44,6	50,3

Ida-Viru maakond	29,5	34,8	41,6	40,6
------------------	------	------	------	------

Tabel 19. 16 aastat ja vanemad inimesed, kes hindavad oma tervist halvaks või väga halvaks Allikas: Statistikaamet

Maakond	2018	2019	2020	2021
Rapla maakond	15,1	10,9	11,6	8,8
Harju maakond	10,2	9,2	8,1	9,7
..Tallinn	10,3	9,6	8,1	9,8
Saare maakond	12,6	12,7	9,7	9,9
Lääne-Viru maakond	12,4	10,5	9,3	10,1
Jõgeva maakond	16,4	15,7	15,2	10,9
Hiiu maakond	13,1	12,8	14,3	11,9
Kogu Eesti	14,3	13,3	11,4	12,1
Viljandi maakond	12,8	13,5	13,4	12,1
Lääne maakond	12,8	8,5	10,8	12,5
Tartu maakond	18,4	16,6	12,7	12,8
Järva maakond	11,5	11,8	9,4	12,9
Pärnu maakond	13,3	13,7	15,2	14,5
Põlva maakond	24,7	27,3	21,0	17,0
Valga maakond	25,7	23,0	21,6	17,5
Võru maakond	19,5	23,6	21,2	17,8
Ida-Viru maakond	24,0	22,1	15,9	18,7

Tabel 20. 16 aastat ja vanemad inimesed, kellel ei ole pikaajalist haigust Allikas: Statistikaamet

Maakond	2018	2019	2020	2021
Saare maakond	54,9	59,4	57,9	58,1
Harju maakond	59,6	62,0	61,8	56,9
..Tallinn	57,4	59,6	60,4	56,4
Tartu maakond	52,7	53,7	58,1	53,9
Lääne maakond	53,4	56,2	49,2	53,3
Rapla maakond	52,8	58,3	53,8	52,8
Kogu Eesti	53,5	55,8	56,8	52,7
Lääne-Viru maakond	50,4	52,3	53,4	50,8
Viljandi maakond	50,5	49,9	53,9	50,4
Pärnu maakond	51,9	52,0	53,1	48,3
Võru maakond	44,4	44,6	48,1	48,2
Jõgeva maakond	47,1	50,2	50,0	47,5
Hiiu maakond	54,7	53,4	51,8	46,4
Valga maakond	46,7	50,4	50,8	46,2
Põlva maakond	38,3	38,7	44,3	44,4

Järva maakond	45,8	52,2	51,9	43,5
Ida-Viru maakond	41,8	45,2	47,9	43,2

Tabel 21. Alkoholist põhjustatud haiguste osakaal surmade põhjustes. Allikas: TAI Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas 2022

Maakond	2020			2021		
	Kõik	Alko	%	Kõik	Alko	%
..Tartu	1011	34	3	1157	27	2,33
Tartu maakond	1614	57	4	1814	54	2,98
Valga maakond	395	17	4	503	16	3,18
Jõgeva maakond	393	21	5	491	16	3,26
Rapla maakond	405	19	5	470	16	3,40
Lääne-Viru maakond	816	27	3	969	33	3,41
Lääne maakond	289	10	3	346	12	3,47
Viljandi maakond	607	18	3	680	24	3,53
..Tallinn	4500	146	3	5444	195	3,58
Põlva maakond	366	30	8	416	15	3,61
Harju maakond	5906	210	4	7059	264	3,74
Eesti kokku	15685	619	4	18360	695	3,79
Järva maakond	427	17	4	488	19	3,89
Saare maakond	436	13	3	511	20	3,91
Ida-Viru maakond	2184	81	4	2525	104	4,12
Pärnu maakond	1164	55	5	1336	62	4,64
Võru maakond	543	40	7	626	32	5,11
Hiiu maakond	105	4	4	122	8	6,56

Tervisearengu Instituudi andmetel on veresoonkonna haigused kõige sagedasemaks surma põhjuseks Eestis ja olid seda isegi Covid-19 pandeemia perioodil. (TAI 03.05.2021)

Südame-veresoonkonnahaigusi registreeritakse Eestis veidi üle 80 000 uue juhu aastas. Need on ka peamine surmapõhjus, ligi pooled surmadest Eestis on tingitud südame-veresoonkonnahaigustest. Märkimisväärset kahju inimeste tervisele, samuti ka majandusele, avaldab eelkõige suuremus südameveresoonkonna haigustesse (SVH) enne 65. eluaastat.

Südame-veresoonkonnahaigusi soodustavad vähene liikumine, suitsetamine, alkoholi liigtarvitamine, ülekaal, vähene puu- ja köögiviljade söömine ning liigne soolatarbimine (www.terviseinfo.ee).

Tabel 22. Vereringehaiguste osakaal surmades Allikas: TAI tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas 2022

Maakond	2020			2021		
	Kõik	SVH	%	Kõik	SVH	%
Lääne maakond	289	152	53	346	192	55
Valga maakond	395	213	54	503	273	54
Põlva maakond	366	185	51	416	218	52
Viljandi maakond	607	334	55	680	355	52
Lääne-Viru maakond	816	422	52	969	485	50
Jõgeva maakond	393	212	54	491	242	49
..Tartu	1011	509	50	1157	565	49
Saare maakond	436	232	53	511	246	48
Tartu maakond	1614	821	51	1814	869	48
Hiiu maakond	105	46	44	122	58	48
Ida-Viru maakond	2184	1123	51	2525	1186	47
Rapla maakond	405	185	46	470	219	47
Eesti kokku	15685	7704	49	18360	8363	46
Pärnu maakond	1164	578	50	1336	595	45
Järva maakond	427	200	47	488	212	43
Võru maakond	543	249	46	626	271	43
..Tallinn	4500	2109	47	5444	2290	42
Harju maakond	5906	2740	46	7059	2941	42

Ülaltoodud tabelid viitavad kurvale tõdemusele, et isegi, kui meil on lootust elada kauem ilma haigusteta ja ilma pikaajaliste haigusteta, siis sellegipoolest, kui me sureme, siis tõenäoliselt veresoonekonna haiguse kätte, ehk siis elustiili haiguse kätte. Läänlaste tervisenäitajad võiksid olla oluliselt paremad, kui meie elustiil oleks tervislikum – sisaldades rohkem liikumist, tervislikku toitumist ja oleks vaba halvadest harjumustest.

Kui lisame siia veel ka teadmise, et Hiiumaa, Saaremaa – ja Läänemaa lapsed on sagedamini ülekaalulised, siis ilmneb vajadus midagi tõsist ette võtta. Lapsed küll liiguvad, aga tõenäoliselt ei ole see liikumine piisavalt kvaliteetne või siis on toitumine liiga ebakvaliteetne, et oluliselt mõjutada tervist.

Tabel 23. Laste ülekaal piirkondades, 2018, protsenti Allikas: TAI Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas

	Eesti	Harju, Rapla maakond	Ida-Viru, Lääne-Viru maakond	Järva, Pärnu, Viljandi maakond	Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga, Võru maakond	Hiiu, Saare, Lääne maakond

Normaalkaal	79,5	81,1	79,1	78,0	79,2	69,7
Ülekaal/rasvumine	17,1	15,3	17,8	19,2	17,2	26,0

Tabel 24. Laste aktiivne liikumine piirkondades, protsenti, 2018 Allikas: TAI Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaas

	Eesti keskmine	Harju ja Rapla maakond	Ida-Viru ja Lääne-Viru maakond	Järva, Pärnu ja Viljandi maakond	Tartu, Jõgeva, Põlva, Valga ja Võru maakond	Hiiu, Saare ja Lääne maakond
5-7 päeval nädalas	41,1	43,6	38,4	39,5	40,4	33,9
1-4 päeval nädalas	54,6	51,5	56,7	56,5	56,1	64,4
Ei ole kehaliselt aktiivne	4,4	5,0	4,9	4,0	3,5	1,7

„Viimaste aastate toetuste abil valminud sporditaristu on tõestanud, et heas korras sporditaristu toob liikumise ja sportimise juurde ka neid inimesi, kes seda varem teinud ei ole või tegid ebaregulaarselt. Samas pakub taristu mitmekülgsemaid sportimisvõimalusi neile, kes on spordiga tuttavad juba varasemast ning teevad seda tänu paranenud tingimustele senisest enam. Sporditaristu olemasolu –olgu see spordihall või terviserada metsas – on üks põhilisi eeldusi, et inimesed vabatahtlikult liikumisega tegeleksid. Praegu oleme seisus, kus soovi sporditaristut rajada ja seeläbi inimesi liikuma kaasata on rohkem, kui selleks rahalisi vahendeid.“ (KUM, Liikumisharrastuse kontseptsioon 2021)

ARENГУVAJADUS

Läänemaa tervisevaldkonna arenguvajadus seisneb

- terviseteadliku eluhoiaku süvendamises nii laste kui täiskasvanute hulgas, teavituse tõhustamine, koolitamine, programmid riskikäitumise ennetamiseks.
- Läänemaa avaliku ruumi disain ja arendamine liikumist soosivaks, võttes arvesse erinevaid eagruppe ja erivajadustega inimesi.
- Läänemaa spordi infrastruktuuri terviklik arendamine liikumisharrastust ja tervislike eluviise toetavaks võrgustikuks, liikumistaristu rajamine, vajadusel rekonstrueerimine.
- Lasteaedade ja koolide tihe sidumine tervisliku käitumise, liikumise ja toimumise programmi.
- Lasteaedades ja koolides tervisliku toitumise ja kohaliku toidu programmide käivitamine.

- Läänemaa lasteaedade ja koolide tõhusam kaasamine liikumisharrastuse populariseerimisse ning lastele ja noortele sobiliku liikumist soodustama füüsilise taristu rajamine haridusasutuse juures ning asulates.
- Vaimse tervise toetamiseks vajalike tegevuste korraldamine.

POTENTSIAAL

„Liikumisega seotud valikud peaksid olema lihtsasti kättesaadavad, seda nii aktiivse transpordi soodustamise, jalg- ja jalgrattateede kui ka linnaruumi planeeritud aktiivse vaba aja veetmise ja sportimispaikade kaudu“. (KUM, Liikumisharrastuse kontseptsioon 2021)

Potentsiaali kirjeldatud arenguks pakuvad Läänemaa olemasolevad ning planeeritavad spordirajatised, liikumisrajad.

Potentsiaali pakuvad omavalitsuste poolt arendatavad või kujundatavad elamupiirkonnad, asulate avalik ruum ja omavalitsuslik ja riiklik ehitusplaneerimistegevus.

Potentsiaali pakuvad riiklikud ja euroopa liidu investeeringud ja toetused, omavalitsuste eelarvelised eraldised ja eraettevõtete investeeringud avaliku ruumi kujundamisse.

8.2.8. Turvalisus ja kriisideks valmisolek

OLUKORD

Koostöö

Läänemaal tegutseb Sihtasutuse Läänemaa poolt moodustatud Läänemaa turvalisuse nõukogu (MTN), mille eesmärk on maakonna turvalisuse suurendamine terviseprotsesside juhtimise kaudu. Nõukogu koordineerib järgmisi valdkondi: politsei, pääste, liiklus, vägivald, riskikäitumine (alkohol, tubakas, narkootikumid), vaimne tervis, vigastuste ennetus sh kodu- ja vaba aja vigastused, keskkonna terviseriskid, elu-, töö- või õpikeskkonnast tulenevad riskid (tööõnnetused). MTN koosseisu kuuluvad näiteks Päästeameti, Politsei- ja Piirivalveameti, maakonna kolme kohaliku omavalitsuse jt asutuste esindajad. Koostöös selgitatakse probleemkohti, planeeritakse ja viiakse ellu ennetustegevusi kogukonnas parema turvalisuse saavutamiseks.

Moodustatud on ka kolme olemasolevat kohalikku omavalitsust hõlmav ühine kriisikomisjon, mis täidab hädaolukorraseadusega pandud ülesandeid (elutähtsate teenuste toimepidevus jm).

Moodustatud on ka KOV esindajatest ning spetsialistidest koosnev maakondlik liikluskomisjon, mis selgitab ohukohti ja investeerimisvajadusi maanteetaristusse, arutab liikluskorraldust ja –ohutust.

Politseistatistika

Haapsalu politseijaoskonnas töötab 2022 aasta 01. aprilli seisuga 47 politseiametnikku ja 3 teenistujat. Samuti töötab Haapsalu politseijaoskonnas 4 teenistujat, kes kuuluvad teiste PPA üksuste koosseisu. Toimub pidev koostöö ja regulaarne infovahetus KOV-idega. Elanikkonna usaldus politsei vastu on kõrge, ametnikud on hästi kursis maakonnas toimuvaga. Probleemiks on maakonnakeskusest kaugemal asuvate piirkondade regulaarne patrullimine ja ajakulu väljakutsete teenindamisel, kuna vahemaad on suured ja politsei ressursid on piiratud. Kui vahetuses on tööl rohkem kui üks patrull, siis korraldatakse võimalusel töö selliselt, et üks patrull on tööl väljaspool linna.

Aastal 2021 registreeriti Lääne maakonnas 344 kuritegu, mis teeb 10 000 elaniku kohta 170 kuritegu, millega on Läänemaa taas Lääne prefektuuris esimesel kohal, kuid kui võrrelda ülejäänud Eestiga siis Läänemaa asub Eesti teiste maakondade võrdluses enam vähem keskel. Võrreldes 2020 aastaga on kuritegude arv tõusnud, 37 kuriteoepisoodi võrra.

Läänemaa kuritegevus on suuremas osas näitajatest tõusutrendis. Vägivalla kuritegusid pandi 2021 Läänemaal toime 107, mis on 23 kuritegu enam kui 2020 aastal. Varavastaseid süütegusid pandi 2021 toime 309, mis on eelmise aastaga võrreldes 80 süütegu enam. Suurenenud on ka alaealiste poolt toimepandud kuriteod, 2021 pandi alaealised toime 57 kuritegu, mis on 27 kuritegu rohkem, kui eelmisel aastal. Vähenenud on liiklusalased kuriteod.

Liiklusalaseid väärtegusid pandi 2021 toime 1610, mis on 19% enam kui eelmisel aastal. Juhtus ka rohkem liiklusõnnetusi, kus isikud kannatada said. 2021 juhtus 31 inimkannatanuga liiklusõnnetust, mis on kümne võrra rohkem eelmisest aastast. Joobes juhtide arv jäi samale tasemele mis eelmisel aastal. Juhtimisõiguseteta isikuid tabati 31, mis on 7 võrra vähem kui mullu. Kiiruse ületamisi tuvastati 935 juhul, mis on 25 kiiruseületamist rohkem kui 2020 aastal.

Alaealiste poolt toimepandud väärteod on samuti tõusnud. 2021 pandi toime 137 väärtegu ja 2020 pandi toime 108 väärtegu. Tõusnud on alkoholiseaduse vastu eksinud alaealiste hulk, tõus 89%.

Päästevaldkond

Päästeteenused on tagatud kutseliste ja vabatahtlike päästekomandode abiga.

Läänemaa riiklikud kutselised päästekomandod paiknevad:

- Haapsalus
- Ristil

- Nõval
- Vormsis

Vabatahtlikud päästekomandod:

- Lääne-Eesti Vabatahtlik Reservpäästerühm
- Pürksi Vabatahtlik Päästekomando
- Ridala Vabatahtlik Päästekomando
- Kirna Vabatahtlik Päästekomando
- Palivere Vabatahtlik Päästekomando
- Nõva Vabatahtlik Päästekomando
- Vormsi Merepääste Selts

Komandode täpsed asukohad ja reageerimispiirkonnad on kirjeldatud maakonnaplaneeringus. Toimub pidev inimeste värbamine vabatahtlikesse päästekomandodesse. Kutseliste päästekomandode hooneid haldab Riigi Kinnisvara Aktiaselts. Haapsalu komando on remondi (uue hoone ehituse) ootel. Palivere vabatahtliku päästjad on isiklikule aktiivsusele toetudes välja ehitanud väga heade tingimustega komandohoone (2021). Pürksi vabatahtlike päästjate tingimused vajavad parendamist.

Haapsalu päästekomando omab lisaks baasteenusevõimekusele naftareostuskorje võimekust. Võimekus võimaldab naftasaadusi kokku korjata nii maismaalt kui ka veest.

Merepääste on jaotatud mitme ametkonna vahel. Merepääste koordineerimise ja korraldamise eest vastutab PPA. Merepäästevõimekus on tagatud Haapsalu komando baasil (paat, töölaev, 2019 jett) ning PPA ja vabatahtlike komandode abiga (sh Vormsi Merepääste Selts). On olemas ka võimekus inimeste jäält päästmiseks, PPA ja vabatahtlikud päästjad saavad kasutada lumesaane, võimalusel kaastakse ka PPA lennusalga helikopter.

Tuleõnnetuste arv on olnud aastate vältel stabiilne. 2021 aastal ei hukkunud tulekahjus ühtegi inimest. Läbi ajaloo suurima hüppe tegi veeõnnetuses hukkunud inimeste arv. 2021 aastal uppus Läänemaa 7 inimest. Uppumiste põhjused on seotud alkoholi liigtarbimise ja selle tagajärjel vettekukkumise või terviserikkega.

Tabel 25. Päästeala statistika Allikas: Päästeamet 2022

Liik	2021	2020	2019	2018
Tulekahjudes hukkunud	0	0	0	1
Tulekahjudes vigastatud	1	1	3	1
Veeõnnetustes hukkunud	7	1	1	1
Väljakutsed	615	600	532	507

Ennetusalased kodunõustamised	460	643	480	408
-------------------------------	-----	-----	-----	-----

Päästesündmustega seotud väljakutsete arv ei ole näidanud olulisi alanemise märke. Oluliselt on tõusnud väljasõitute arv tormikahjude likvideerimiseks ja ametkondliku abi osutamine teistele organisatsioonidele.

Kaitseliidu Lääne malev

Olulist rolli maakondlikus turvalisuse koostöövõrgustikus kannab Kaitseliidu Lääne malev, mis omab partnerite toetamiseks olulisi võimeid ja tegeleb enda ülesannete täitmise raames elanikkonna teavitamisega, hädaolukorras vajalike oskuste levitamisega jms.

ARENGUVAJADUS

- Maakondliku riskianalüüsi koostamine, ohukohtade – ja olukordade kaardistamine ja tegevusplaanide koostamine;
- elanikkonna, kogukondade ja ametkondade teadlikkuse tõstmine nii kriisiolukorras käitumiseks, õnnetuste vältimiseks, kui õnnetusele reageerimiseks, skaala teadmised, oskused ja hoiakud, s.h desinfo tõrjumine;
- keskusasulatele hädaolukordade lahendamise plaanide koostamine;
- elutähtsate teenuste osutamise jätkusuutlikkuse tõstmine;
- evakuatsioonipunktide rajamine;
- ametkondlike ja elukondlike hoonete valmisoleku suurendamine kriisiolukordadeks, seal hulgas pikaajalisteks elektrikatkestusteks;
- vabatahtlike päästekomandode ruumide ja tehnilise varustuse korrastamine ja viimine vastavusse komando tegevuse eesmärkide ja vajadustega
- merepääste kaatritele ohutute veeskamiskohtade rajamine;
- liiklusohutuse tõstmine, kergliiklusteede arendamine, statsionaarsete kiiruskaamerate hulga suurendamine;
- turvakaamerate võrgustiku arendamine;
- ennetus – ja tugiprogrammide mahu suurendamine. Kaasaegsete ja läbimõeldud lähenemismeetodite rakendamine sihtgruppidele;

POTENTSIAAL

Potentsiaali arenguks siseturvalisuse valdkonnas suurendab eelkõige elanikkonna teadlikkuse ja valmisoleku tõstmine, ennetustegevus, investeerimine turvalisse elukeskkonda ja riskikäitumise vähendamine.

Potentsiaal peitub enese – ja naabriabi oskuste tõstmises ning vabatahtliku tegevuse osakaalu tõstmises.

Potentsiaal arenguks siseturvalisuse valdkonnas peitub kõigi osapoolt koostöös, seal hulgas kohalikud omavalitsused, Päästeamet, Politsei – ja Piirivalveamet, Kaitseliit (kui oluline kohalik võimekandja) ja teised.

8.2.9. Looduskeskkond Läänemaal

OLUKORD

Lääne maakonna rannajoone pikkus on umbes 415 km. Seda liigestavad lahed (Matsalu laht, Topu laht, Haapsalu laht, Paslepa laht, Hara laht, Keibu laht jt.) ja poolsaared (Noarootsi ja Puise poolsaar jt.). Suuremad saared on Vormsi ja Osmussaar, neile lisandub ligi 300 Väinamere laidu (Pasilaid, Hobulaid, Rukkirahu, Sõmeri, Liialaid, Tauksi, Kumari jt.). Saared hõlmavad maakonna territooriumist 4,2%. Maakonna pinnast 24% on kaetud soode ja rabadega.

Paremad põllumullad paiknevad maakonnas keskosas, Kullamaa, Liivi, Taebla, Linnamäe ja Piirsalu kandis. Suuremad metsad ja okaspuumetsad paiknevad maakonna kirde – ja põhjaosas, Piirsalu, Kuijõe, Noarootsi ja Nõva kandis. Kõige omanäolisema loodusega tõenäoliselt on Osmussaar oma pankranniku ja bretšadega. Samuti on Läänemaa kaubamärgiks rannaniidud ja – roostikud ja rändlindude ränne. Hõre asustus keskasulate vahel, mere lähedus ja uus 330 kv elektriliin koos alajaamadega Risti – Kullamaa – Kasari liinil meelitab Läänemaale mitmeid tuuleenergeetika arendajaid. Piiranguid loodusalade intensiivseks kasutuselevõtuks seab aga looduskaitse.

Läänemaa loodus on hästi kaitstud. Looduskaitsealade alusel kaitse alla võetud objektid – kaitsealad, hoiualad, kohaliku omavalitsuse objektid, püsielupaigad ja üksikobjektid koos piiranguvööndiga moodustavad maakonna pindalast 28,9% ehk 52 438 ha. Suurimad kaitsealad on Matsalu rahvuspark ja Läänemaa Suursoo maastikukaitseala (10 304 ha). Kaitsealad hõlmavad Lääne maakonnas suure osa rannikualast, mis toob kaasa olulised kitsendused majandustegevusele, maakasutusele ja ehitustegevusele. Läänemaal asub ligikaudu pool Euroopa ühest tähtsamast kaitsealusest märgalast – Matsalu rahvuspargist. Matsalu on hästi tuntud nii Eestis kui ka väljaspool ja annab hea võimaluse eristamiseks teistest Eesti maakondadest ning nende tutvustamiseks.

Läänemaa peamised loodusressursid on:

- turvas (enamus kaevandamisest puutumata rabasid asub looduskaitsete piirangutega aladel);
- ravimuda, millel baseerub pea kahe sajandi vanuste traditsioonidega kuurordikultuur;
- lubjakivi ja dolokivi (dolomiit);
- liiv ja kruus ehitusmaterjalidena;
- põhjavesi tootmisressursina;
- pilliroog, mille varud on Läänemaal suurimad Eestis;
- puit, kus tõusutrendis on nii metsamaterjali kasvatamine kui saematerjali tootmine ja puidu väärindamine;
- jahiulukid ja kalavarud;

- maatulundusmaa, põllu- ja karjamaad, sh poollooduslikud rannakarjamaad, kus on ressursi nii teravilja- kui loomakasvatuseks, aga ka roheenergia tootmise arendamiseks.

Tabel 26. Kaitstava territooriumi osakaal Allikas: Keskkonnaagentuur 2022

Maakond	Kaitstava territooriumi muutus (ha)	Kaitstava territooriumi pindala (ha)	% maakonna pindalast
Harjumaa	420↑	87322	20,2
Hiiumaa	32↑	24317	23,6
Ida-Virumaa	453↑	62955	21,2
Jõgevamaa	42↓	35976	14,1
Järvamaa	18↑	38522	14,4
Läänemaa	54↑	52438	28,9
Lääne-Virumaa	74↑	62116	16,8
Pölvamaa	58↑	15107	8,3
Pärnumaa	172↑	148104	27,3
Raplamaa	75↑	55657	20,1
Saaremaa	359↑	55823	19
Tartumaa	283↑	61982	18,5
Valgamaa	20↑	40800	21,3
Viljandimaa	39↑	58324	17,1
Võrumaa	27↑	47759	17,2
kokku maismaa	2041↑	847201	19,5

Kaitstava territooriumi pindala maakondades ja muutus võrreldes 2020 aastaga

Oluliseks looduskasutuse valdkonnaks on looduses viibimine. Läänemaal asub üks suuremaid RMK puhkealasid – RMK Peraküla puhkeala. Intensiivselt külastatavad on rannad ja rannikualad, asulalähised metsad ja rabad. Suure külastuskoormusega on Marimetsa rabarada.

Veekogudest eriti kriitilises seisus on Haapsalu lahe rannikuveekogum, mille seisukord on hinnatud väga halvaks. Rannikuveekogumi kinnikasvamise pidurdamiseks on vajalik koostöös riigiga rakendada meetmed vastavalt uuringutele rannikuveekogumi seisundi parandamiseks. Omavalitsuste võimuses on niitmise ja veetaimestiku areali järjekindel pidev piiramine.

Haapsalu rannaalad on enamuses roostunud. Kõdunev roog toodab mudaseteid, mis vähendavad vees hapnikku. Vajalik on pidurdada roostumist järjepideva niitmise või veiste karjatamisega. Samuti toimub rannaalal eutrofeerumine, mis toob kaasa hapnikupuuduse ning veekvaliteedi halvenemise, mõjutades negatiivselt kalade ja teiste veeloomade elukeskkonda.

ARENGUVAJADUS

- Omavalitsuste ja kogukondade pädevuse ja aktiivsuse tõstmine looduskaitse – ja kasutuse valdkonnas;

- rannikuveekogumite seisundi parendamine, seal hulgas veevahetuse parendamine, kalade liikumisteede avamine, biomassi ja setete eemaldamine;
- plahvatuslikult areneva taastuenergia tootmise negatiivsete mõjude vähendamine looduskeskkonnale ja maastikule;
- märgalade säilitamine ja taastamine;
- asulalähiste metsade säilitamine ja majandamine kooskõlastatult kohaliku kogukonnaga;
- looduses viibimise korraldamine, võimaldamaks külastuste arvu kasvu ja külastajate teenindamist, samal ajal säästes loodust.
- raadamise vältimine ja asendusmetsastamine vältimatu raadamise puhul.
- jääkarjäärde korrastamine kooskõlastatult kohaliku kogukonnaga.

POTENTSIAAL

- Koostöö ja üksteisemõistmise suurendamine looduskaitse – ja kasutuse valdkonnas. Vastastikune eesmärkide aktsepteerimine ja võimaluse arvestamine.
- teadmuspõhisus ja teadlikkuse tõstmine;
- kohalike omavalitsuste ja kodanikeühenduste rolli suurenemine keskkonnavaldkonnas.

8.3. HARIDUS

OLUKORD

Üldine olukord

Lääne maakonnas on haridusteenus kättesaadav igal haridusastmel – alates lasteaedadest, mis on olemas igas omavalitsuses kuni maakonnakeskuses pakutava kutse- ja kõrghariduseni. Kvaliteetse hariduse all on mõeldud pädevate pedagoogide olemasolu, kaasaegset õppekeskkonda ning tugisüsteemide olemasolu, mis toetab õpilaste koolisüsteemis püsimist. Maakonna keskmised riigieksami tulemused on võrreldavad riigi keskmistega, mistõttu võib järeldada, et maakonna koolidest saadavad teadmised ja oskused on heal tasemel.

Suuremal osal elanikkonnast on kutseharidus või keskharidus. Kõrgharidusega elanike osakaal on Eesti keskmisest väiksem (22%, Eestis 30%) ja põhiharidusega elanike osakaal suurem (24%, Eestis 16%). Statistika kajastab üle 15-aastaseid elanikke, seega on nende hulgas ka õppijad, kes pole veel jõudnud järgmist haridustaset omandada.

Õpilaste arv Läänemaa haridusasutustes on olnud vahelduvas languses perioodil 2014 – 2019 ning siis alustanud taas tõusu.

Tabel 27. Läänemaa haridusasutustes õppurid kokku, kõik haridusastmed, välja arvatud kolledž Allikas: EHIS Haridussilm

Õppeaasta	2021/22	2020/21	2019/20	2018/19	2017/18	2016/17	2015/16	2014/15
-----------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

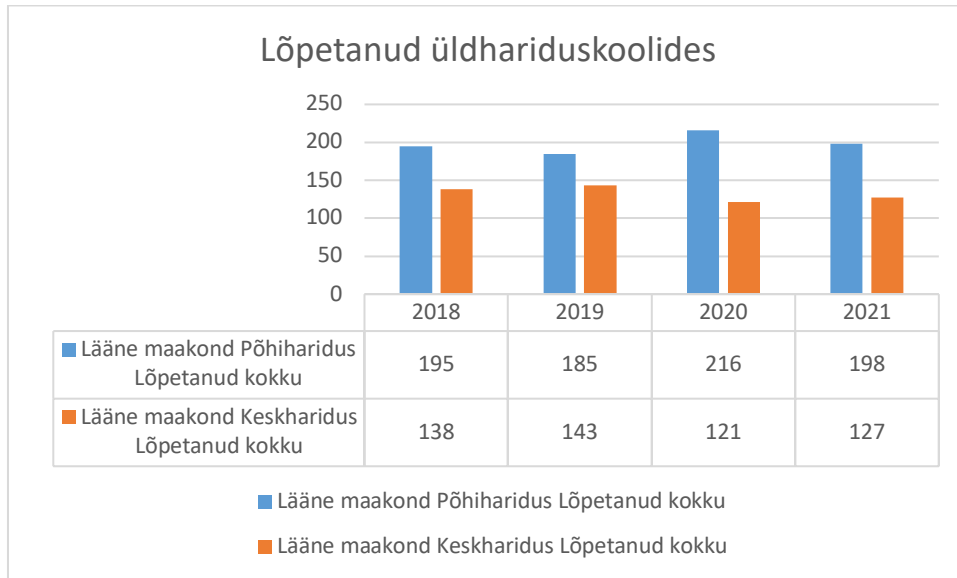
Haapsalu linn	3 039	2 976	2 963	2 950	2 964	2 988	3 038	2 898
Lääne-Nigula vald	1 214	1 195	1 184	1 138	1 140	1 109	1 090	1 118
Vormsi vald	37	36	38	42	41	41	43	37
KOKKU	4 290	4 207	4 185	4 130	4 145	4 138	4 171	4 053

Tabel 28. Läänemaa õppurid haridustasemetel, välja arvatud kolledž Allikas: Haridussilm 2022 (EHIS)

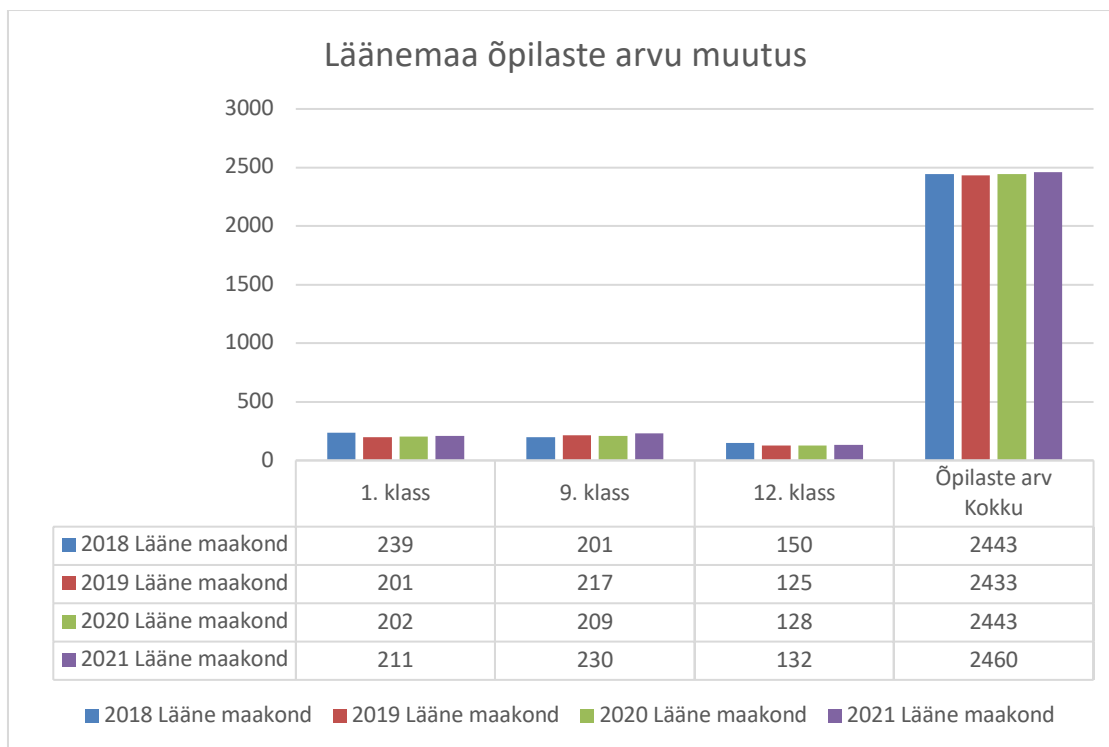
Õppeaasta	Alusharidus	Põhiharidus	Üldkeskharidus	Kutsekeskharidus	Muu kutseharidus	Õppurite arv kokku
2014/15	854	1 896	575	369	359	4 053
2015/16	881	1 940	522	340	488	4 171
2016/17	892	1 954	513	325	454	4 138
2017/18	887	2 020	512	276	450	4 145
2018/19	878	2 040	491	283	438	4 130
2019/20	936	2 053	455	247	494	4 185
2020/21	928	2 039	489	258	493	4 207
2021/22	949	2 046	502	248	545	4 290

Üldiselt võib väita, et Läänemaa haridusasutustes õpilaste arv on läbinud oma languse põhja ja stabiliseerunud. Haapsalus, Haapsalu tagamaal ja Haapsalu – Risti teljel (Haapsalu põhikool, Ridala põhikool, Oru kool, Taebla kool, Palivere kool, Risti kool) on õpilaste arv kasvav. Haapsalu – Tallinna suunalt kaugemale jäävates koolides on õpilaste arv madalam, aga püsiv (Martna kool, Nõva kool, Vormsi kool). Kullamaa põhikooli õpilaste arv on püsiv. Kullamaa keskkooli õpilaste arv on madal ja kerges languses. Noarootsi põhikooli õpilaste arv püsib, kooli juures tegutseb õpilaskodu ja suur osa lastest kasutab õpilaskodu teenust. Nõva kool muudeti 6-klassiliseks aastal 2021. Vormsi kooli säilimine põhikoolina on kogukondliku jätkusuutlikkuse seisukohast kriitilise tähtsusega ning tagab aastaringse püsielu jätkumise ja arenemise Vormsi saarel.

Lasteaegades laste arv püsib või kasvab. Kutsekoolis õpilaste arv püsib, suureneb täiskasvanud õpilaste arv.

Joonis 15. Lõpetanud üldhariduskoolides 2021 Allikas: EHIS

Joonis 16. Lõpetanute arvu muudatus Allikas EHIS

Läänemaa haridusmaastik on sarnane ülejäänud Eestiga. Muret teeb õpetajaskonna vananemine ja eriharidusega õpetajate vähene kättesaadavus.

Tabel 29. Õpetajate vanus ja vastavus kvalifikatsiooninõuetele Allikas: Haridussilm 2022 (EHIS)

Tulemusnäitaja	2015	2016	2017	2018	2019	2020
----------------	------	------	------	------	------	------

39 aastat ja nooremate õpetajate osakaal põhihariduses %	22,0	22,8	22,1	20,6	19,2	19,1
Kvalifikatsiooninõuetele vastavus lasteaedades	89,9	89,8	86,9	88,0	83,5	81,1
Kvalifikatsiooninõuetele vastavus põhikoolides	87,9	85,5	87,0	87,2	85,2	81,9
Kvalifikatsiooninõuetele vastuvus üldkeskhariduses	87,3	90,5	83,9	84,4	83,1	86,2

Alusharidus

Lasteaedasid on Läänemaal kokku 16, neist 8 Lääne-Nigula vallas, 7 Haapsalus. Vormsil asub lasteaed-põhikool. Seega võib öelda, et Läänemaa suuremates asulates, kuhu on koondunud ka suur osa Läänemaa rahvastikust, on tagatud lasteaia teenus. Maakonnas on kokku ca 850 lasteaiakohta.

Üldiseks probleemiks võib lugeda töötasude madalama taseme võrreldes muu haridussüsteemiga, seda eelkõige mittepedagoogilise kaadri puhul. Üldiseks probleemiks on lasteaiakohtade puudus Haapsalus ja Lääne-Nigula kasvupiirkondades. Üldiseks probleemiks on osade Läänemaa lasteaedade asumine hoonetes, mille ehitustehniline seisukord ei ole hea, mis vajavad renoveerimist ja energiatõhususe tõstmist, või siis lausa ei ole sobilikud lasteaiategevuse korraldamiseks.

Üldharidus

Nii nagu on suuremates keskustes tagatud lasteaiakohad, on nendes asulates tagatud ka üldharidusvõimalused. Üldhariduskoolide arengusuunad on määratud kohalike omavalitsuste ja riigipoolsete arengukavadega.

Maakonnas on 16 üldhariduskooli: 2 algkooli, 11 põhikooli (neist 7 Lääne-Nigula vallas) ning 3 gümnaasiumit, sh 2 riigigümnaasiumit. Lisaks pakub üldharidust täiskasvanud õppijale HKHK üldhariduse osakond (endine täiskasvanute gümnaasium).

Maakonnas on viimastel aastatel palju investeeritud hariduse taristusse. Taebla uus koolimaja valmis aastal 2020. Kullamaa koolihoone rekonstrueeriti energiatõhusamaks 2021 ja 2022 aastal. Haapsalu põhikooli uus hoone valmis aastal 2021. Haapsalu algkooli hoone rekonstrueerimine valmis aastal 2022. Martna koolihoone rekonstrueerimine ja kohandamine väiksemale arvule õpilastele on Lääne-Nigula vallas kavas aastatel 2024 – 2025.

Põhihariduse üldist kvaliteeti võib hinnata peale põhikooli lõppu järgmise haridusastme omandamise alusel.

Tabel 30. Järgmise haridusastme omandamine Allikas: Haridussilm 2022 (EHIS)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Keskhariduse omandanute osakaal 4 aasta pärast põhikooli lõpetamist, %	Viljandi maakonna tase	75,1	76	78,6	82,5	82,3	88,5
	Hiiu maakonna tase	82,1	76	81,2	84,3	91,1	87,8
	Lääne maakonna tase	72	80,5	73,9	76,9	84,2	85,1
	Rapla maakonna tase	74,4	74,8	76,1	81,4	79,6	84,4
	Ida-Viru maakonna tase	76,3	79,2	82,3	81,8	82,7	82,5
	Järva maakonna tase	80,2	75,3	75,1	79,5	78,1	82,3
	Harju maakonna tase	77,6	79,3	79,5	81,6	82,1	82,2
	Lääne-Viru maakonna tase	74,3	74	79,1	77,9	81,9	82,1
	Põlva maakonna tase	79,9	77,5	80,2	78,1	83,3	82
	Võru maakonna tase	78	82,3	83,2	85,2	84	81,5
	Pärnu maakonna tase	76,1	74,4	77,8	79	77	81
	Saare maakonna tase	77,3	82,2	73,9	79,5	77,2	81
	Tartu maakonna tase	76,9	80,8	80,4	78,1	80,5	80,9
	Valga maakonna tase	77,8	80,4	78,8	78,6	72,5	78,9
	Jõgeva maakonna tase	72,7	75,2	83	78,5	79,6	78,8

Samas näitavad andmed, et olgugi, et põhihariduse lõpetamise korral keskhariduse omandatakse suhtelise suure tõenäosusega, siis kolmandast kooliastmest väljalangemine on Läänemaal võrreldes teiste maakondadega võrreldes suhteliselt sagedasem.

Tabel 31. III kooliastmest väljalangevus Allikas: Haridussilm 2022 (EHIS)

		2015	2016	2017	2018	2019	2020
Väljalangevus III kooliastmes (7-9 kl), %	Ida-Viru maakonna tase	0,9	0,2	0,1	0,2	0,2	0,1
	Põlva maakonna tase	0,6	0,3	0,3	0,3	0,7	0,1
	Pärnu maakonna tase	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,1
	Saare maakonna tase	0,2	0	0	0	0	0,1
	Võru maakonna tase	0,6	0,8	0,1	0,2	0,4	0,1
	Harju maakonna tase	0,4	0,3	0,3	0,2	0,3	0,2
	Tartu maakonna tase	0,3	0,5	0,4	0,4	0,3	0,2
	Jõgeva maakonna tase	0,8	0,5	0,2	0,4	0	0,3
	Järva maakonna tase	0,6	0,1	0,3	0,1	0,3	0,3
	Hiiu maakonna tase	0,4	0	0,4	0	0,4	0,4
	Viljandi maakonna tase	0,6	0,4	0,3	0,5	0,6	0,4
	Lääne-Viru maakonna tase	0,5	0,4	0,5	0,2	0,3	0,5
	Lääne maakonna tase	1,3	0,5	0,8	0,8	1,3	0,6
	Rapla maakonna tase	0,8	1,2	0,3	0,4	0,5	0,6
	Valga maakonna tase	0,4	0,3	0,6	0,6	0,2	0,6

See asjaolu viitab õpilasest lähtuva hariduskorralduse vajalikkusele, tugiteenuste kvaliteedi tõstmise ning sotsiaal – ja haridussfääri koostöö vajalikkusele maakonnas.

Eraldi saab välja tuua, et Vormsi Põhikool pakub võimalust põhihariduse omandamiseks kaug- ja koduõppe vormis.

Haridusliku toe pakkumine

Erivajadustega õpilastele pakub põhiharidust riigi hallatav Viigi Kool. Võimalusena on olemas ka lihtsustatud õppekava läbimine vastavalt konkreetse õppuri vajadustele. Vajadusel saab õpilase jaoks koostada individuaalse õppekava. Kool võimaldab koostöös Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskusega ka taastusravi paralleelselt õpingutega. Erivajadusega õpilastele kooli säilitamine on maakonna hariduselus määrava tähtsusega prioriteet.

Tabel 32. Õpilaste arv Viigi koolis Allikas: Haridussilm (EHIS 2022)

Õppeaasta	2021/22	2020/21	2019/20	2018/19	2017/18	2016/17	2015/16
Haapsalu Viigi Kool	93	93	89	103	107	116	132

Tabel 33. Õpilaste arv Viigi koolis omavalitsuste kaupa 2018 ja 2022 aastal Allikas: Viigi kool 2022

Omavalitsus/asutus	2018	2022
Järvamaa	3	3
Haapsalu linn	38	42
Haapsalu Hoolekandekeskus	14	8
Harjumaa	4	6
Hiiumaa		1
Lihula		1
Lääne - Nigula	21	17
Lääne-Harju		1
Narva	5	
Põlva	1	
Pärnumaa	7	2
Rapla	1	4
Tallinn	4	1
Tapa	1	
Tartu	1	
Viljandi	1	
Kokku:	101	86

Viigi kooli õpilaste arv viimastel aastatel on langenud. Seda eelkõige kaasava hariduse kontseptsiooni rakendamise tõttu maakonna teistes koolides ning kooli omaniku eesmärgi tõttu suunata teisi maakonna koole haridusliku toe tõhusama pakkumise suunas.

Maakonna koole iseloomustab hariduslikku tuge vajavate laste arvu kasv, seda eriti ültoe ja tõhustatud toe osas.

Tabel 34. Haapsalu hariduslikku tuge vajavate laste arv Allikas: Haapsalu linnavalitsus 2022

Haapsalu linn	eritugi	osakaal %	tõhustatud	osakaal %	üldtugi	osakaal %	õpilaste arv
2022/2023 õa	4	0,31	107	8,3	397	30,6	1296
2021/2022 õa	5	0,41	81	6,7	319	26,3	1215
2020/2021 õa	8	0,65	84	6,8	344	28,0	1228
2019/2020 õa	8	0,65	77	6,2	295	23,9	1235
2018/2019 õa	5	0,39	70	5,4	254	19,6	1293
2017/2018 õa	15	1,17	60	4,7			1284

Tabel 35. Lääne-Nigula hariduslikku tuge vajavate laste arv Allikas: Lääne-Nigula vallavalitsus 2022

Lääne-Nigula vald	eritugi	osakaal %	tõhustatud	osakaal %	üldtugi	osakaal %	Õpilaste arv
2022/2023 õa	6	0,8	23	3	186	24	764
2021/2022 õa	4	0,55	20	2,76	183	25	724
2020/2021 õa	4	0,56	20	2,8	190	27	712
2019/2020 õa	9	1,25	17	2,36	149	21	719
2018/2019 õa	2	0,29	27	3,86	154	22	699
2017/2018 õa	3	0,43	22	3,17			695

Haapsalu linn ja Lääne-Nigula vald on mõlemad loonud ja mehitanud hariduse tugikeskused, õpilaste haridusliku toe pakkumise paremaks korraldamiseks. Haapsalu Hariduse Tugikeskus käivitus 01.01.2019. Lääne-Nigulas vallavalitsuses tegutseb

tugiteenuste keskus haridusosakonna koosseisus alates aastast 2017. Maakonna tegutseb HARNO Rajaleidja keskus.

Tabel 36. Vormsi hariduslikku tuge vajavate laste arv Allikas: Vormsi vallavalitsus 2022

Vormsi	eritugi	osakaal %	tõhustatud	osakaal %	üldtugi	osakaal %	Õpilaste arv
2022/2023 õa	1	4,8	1	4,8	3	14,3	21
2021/2022 õa	1	3,8	1	3,8			26
2020/2021 õa	0	0	0	0			27
2019/2020 õa	1	3,3	0	0			30
2018/2019 õa	1	3,0	4	12,1			33
2017/2018 õa	0	0	4	13,8			29

Oluline roll haridusvaldkonnas on õpilaskodul, kui ühes kindlal võimalusel pakkuda hariduslikku ja sotsiaalset tuge seda vajavale õpilasele. Läänemaa suurimad õpilaskodu teenuse pakkujad üldhariduses on Viigi kool ja Noarootsi Kool. Väike õpilaskodu on ka Kullamaa kooli juures. Eristama peab õpilaskodu kui majutusteenuse pakkujat ja õpilaskodu, kui osa sotsiaalsest toest ja teenusest.

Kutseharidus

Kutseharidust pakub Haapsalu Kutsehariduskeskus (HKHK). Õppekavade ja koolituste (täiend- ja ümberõpe) arendamisel käib pidev koostöö kohalike ettevõtjate ja Töötukassa esindusega. HKHK on juhtiv täiskasvanuhariduse eestvedaja, luues paindlikke õppimisvõimalusi ja koolitusi täiskasvanud õppijatele vastavalt regiooni tööturu vajadustele. Koolis õpetatavatel erialadel ja koolitustel käivad õppijad üle riigi, peamise osa moodustavad siiski Läänemaalt ja lähimaakondadest pärit õppurid. Lisaks päevasele õppele on paljudel erialadel võimalus ka töökohapõhise õppe rakendamiseks.

Tabel 37. HKHK õppurite arv maakondade kaupa. Allikas: Haridussilm (EHIS 2022)

Õppeaasta	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Harju maakond	301	273	275	262	254	279
Hiiu maakond	51	38	31	55	48	38
Ida-Viru maakond	9	9	4	6	6	3
Jõgeva maakond	3	7	9	7	4	4

Järva maakond	7	8	7	10	6	4
Lääne maakond	333	327	270	269	278	279
Lääne-Viru maakond	6	3	7	5	10	11
Maakond teadmata	6	2		1	10	6
Põlva maakond	2	2	4	4	2	2
Pärnu maakond	28	30	59	45	41	47
Rapla maakond	41	43	36	25	40	46
Saare maakond	10	6	6	7	11	8
Tartu maakond	17	12	8	12	13	11
Valga maakond	6	8	2	5	5	7
Viljandi maakond	4	8	6	7	12	5
Võru maakond	4	3	2	1	1	1
Total	828	779	726	721	741	751

Kutsehariduses õppurite arv on püsiv. Suureneb täiskasvanud õppijate osakaal.

Kõrgharidus

Kõrgharidust on võimalik omandada Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledžis (edaspidi TLÜ HK), kus on avatud neli õppekava (käsitöetehnoloogiad ja disain, liiklusohutus, rakendusinformaatika, tervisejuht). Tegemist on rakenduskõrgharidusega sessioonõppe vormis, mis toetab täiskasvanud õppijat ja võimaldab käia õppimise kõrvalt ka tööl. TLÜ HK pakub muuhulgas täienduskoolitusi Läänemaa õpetajatele ning viib ellu järjepidevalt rahvusvahelisi projekte. TLÜ HK ruumides tegutseb ka Terviseedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE), kelle tegevusest on räägitud lähemalt eraldi majanduskeskkonna peatüki all.

Tabel 38. TLÜ HK põhiline statistika Allikas: TLÜ statistika 2022

Haapsalu kolledž	2022	2021	2020	2019	2018	2017
Õppurite arv	248	245	244	235	245	245
Vastu võetud	79	82	81	77	82	83
Lõpetanud	52	59	52	57	59	48
Töötajate arv	19	18	16	20	20	18
Õppekavade arv	4	4	4	4	4	4
Konkurss õppekohale	4,9	4,8	3,9		3,3	3,4

Haapsalu kolledži populaarsus on viimaste aastatega kasvanud, tänu hoolikale õppekavaarendusele, rahvusvahelisele koostööle ja TERE tegevusele kolledži raames. 2023. a sügisel avatakse magistriõppekava "Kogukonnatöö vananevas ühiskonnas", kus on tasuta õppekohtade arv 20. Kolledži õppurite arv sõltub palju Tallinna ülikooli sisemisest poliitikast ja tööjaotusest ning emaülikooli tahtest regionaalset haridust toetada.

Huviharidus

Peamised munitsipaalhuvihariduse pakkujad on C. Kreegi nimeline Haapsalu Muusikakool ning Haapsalu Kunstikool, samuti Läänemaa Spordikool ja Haapsalu Noorte Huvikeskus. Huvikoolid pakuvad huviharidust terve maakonna õpilastele, muusikakoolis on selle hõlbustamiseks ning Lääne-Nigula valla ja Haapsalu linna kokkuleppe alusel võimalik õppida osa erialasid (pärimusmuusika ja puhkpill) ka Paliveres ja Ristil. Spordikoolis õpetatakse jalgpalli, kergejõustiku alasid, korvpalli, lauatennist, laskmist, ujumist ja vehklemist. Kullamaa Keskkoolis õpetatakse maastikuvibulaskmist, Vormsis judo't. Kui Haapsalus on huvitegevus suuremalt jaolt koondunud huvikoolidesse ja Haapsalu Noorte Huvikeskusesse, siis Lääne-Nigula ja Vormsi vallas toimub huvitegevus põhiliselt koolide tegevuse osana, samuti aga ka noortekeskustes.

Tabel 39. Läänemaa huvikoolides õpilaste arv 2014 – 2021 Allikas: EHIS 2022

Huvikool	2014/ 15	2015/ 16	2016/ 17	2017/ 18	2018/ 19	2019/ 20	2020/ 21	2021/ 22
Haapsalu Kunstikool	111	115	113	155	148	161	124	113
Haapsalu Muusikakool	202	212	209	197	203	199	181	186
Haapsalu Noorte Huvikeskus	225	222	224	237	271	247	211	224
Haapsalu Purjespordikool	21	16	13	12	18	24	23	
Haapsalu Tennisekool	68	88	81	73	69	41	59	62
Läänemaa Spordikool	344	401	440	419	349	367	396	338
Tehnoloogiakool INNOKAS						142	149	172
Vene Pühapäevakool "DREVO"	16	16		30	40	40	40	48
Total	987	1070	1080	1123	1098	1221	1183	1143

Läänemaa huvikoolides õppijate hulk on mõnel puhul püsiv (spordivaldkond, üldine huviharidus) või väikeses kahanemistrendis (kaunid kunstid).

Võrreldes teiste Läänemaa omavalitsustega on portaali minuomavalitsus.ee andmetel noorte rahulolu ja osalemine noorsootöös (seal hulgas osalemine huvihariduses) Haapsalus madalam kui teistel omavalitsustel. See aga ei anna halvemat hinnangut Haapsalu huviharidusele – või tegevusele tervikuna. Madalamad hinded on linn saanud just huvihariduse info kättesaadavuse ning noortekeskuste lahtiolekuaegade osas.

ARENGUVAJADUS

Arengustrateegia hariduse töögrupp sõnastas maakonna hariduse arenguvajadused alljärgnevalt:

- Üldiseks probleemiks on õpetajate vähesus ja õpilaste vähesus. Koolid peavad olukorraga kohanema.
- Suureks teemaks ja küsimuseks on maakonna väikekoolide võrgustiku poolt pakutava hariduskvaliteedi jätkusuutlik tagamine.
- Eraldi tähelepanu vajab põhihariduse võimaluse säilitamine Vormsil.
- Probleemiks on tugiteenuse vajaduse suur tõus. Tihti vajavad suur osa lastest logopeedi või psühholoogi abi.
- Jätkuvalt on liiga suur nende laste arv, kes jäävad põhiharidusega või lausa langevad välja haridussüsteemist juba põhikoolis.
- Põhiharidusest kutseharidusse liikuvate õpilaste toimetulekuoskus, õpioskus – ja motivatsioon on madal.
- Vajadus on kohaneda ja kohendada uue põlvkonnaga, mitte suruda neid olemasolevatesse raamidesse. Kool peab olema paindlik, kohanev ja õpilast toetav.
- Vajadus toetada kohaliku identiteedi püsimist ja tugevdamist kooli kaudu.
- Rõhk ei peaks enam olema ehitamisel. Rõhk peaks olema sisuarendusel.

POTENTSIAAL

Arengupotentsiaali loovad:

- Kolme haridusvaldkonna, üld - , kutse – ja kõrgharidusasutuste tegevus maakonnas, ning nende tegevuse võimalik sünergia:
- Haridusvaldkonna koostöö kogemus maakondlikul tasemel, varasemalt Lääne maavalitsuse, alates 2018 aastast SA Läänemaa koordineerimisel;
- Covid-perioodil on tekkinud digiõppe ja distantsõppe kogemus. Seda saab kasutada ja edasi arendada väikekoolide töö korraldamiseks, juhul, kui on plaan väikekoole hoida ja toetada nende tegevust;
- Vormsi kooli pädevused distantsõppe korraldamisel;

- Omavalitsustes loodud tugiteenuste keskused, mille koostöö arendamisel ja koostöös Rajaleidja keskusega ning Viigi kooliga on võimalik luua kompetentsikobar, mis toimib maakonna üleselt;
- Viigi kooli pikaajaline kogemus ja kompetents, mille tihedamal sidumisel omavalitsusliku hariduskorraldusega on võimalik tekitada arenguhüpe haridusliku toe pakkumiseks Läänemaa koolides.

Täiskasvanuharidus

Läänemaa täiskasvanuhariduse teemaga tegelevad mitmed erinevad asutused: üldhariduse osakond HKHK juures, kutsehariduskeskus oma igapäevases haridustöös kutsehariduse pakkujana, kolledž kõrghariduse ja täiendkoolituste pakkujana, Haapsalu Rahvaülikool jt.

Maakonna tegutseb ja on koordineeritud kaks ANDRASE võrgustikku - haridusvõrgustik ja koolitajate võrgustik. Läänemaal tegutseb kaks ANDRASE koordinaatorit. Täiskasvanuhariduseks laiemas mõttes võib lugeda peale tasemeõppe haridusasutustes ka erinevate korraldajate poolt pakutavaid kursuseid ja koolitusi, aga ka huviringe, töötubasid, juhendamist ja koolitamist raamatukogus, külaseltsides jms.

Probleemideks täiskasvanuhariduses võib pidada:

- Koolitusvajaduse kohta on info vähene. Puudub info asutuste sisekoolituste, koolitusvajaduse kohta, täiskasvanuhariduse kohta üldiselt.
- Vähene on vanemaealisematele pakutav pakett.
- Meediakajastus on puudulik. Vajalik on süsteemne teavitustöö.
- Inimesed ei ole nõus osalema tasulises õppes, kui siis ainult keeleõpe. Tasuta kursused on turul, aga nendega koolitatakse huviõpet – riiklik tellimus, aga inimesed ei asu õpitud erialale tööle.
- Karjääriõpe koolides vajab väga tugevat tõhustamist. Selle tõttu valitakse vale eriala. Näiteks kokaks õppima asunutest asuvad kokana tööle vaid üksikud.
- Ühistransport ei toeta õhtust osalemist kursustel.
- Vähene rahaline tugi omavalitsuste poolt.

ARENQUAVAJADUS

- Koostöö tihendamine omavalitsuste ja koolitaja vahel
- Karjäärinõustamise tõhusam korraldamine. Spetsiaalsete teavitusürituste korraldamine.
- Info kogumine koolitusvajaduse kohta.
- Erinevate infokandjate kasutamine, teavitamiseks. Rohkem ressursi teavitamisele.
- Kursuste kättesaadavuse parandamine: ettepanekute tegemine ühistranspordi korraldamiseks, parima praktika levitamine, digioskuste koolitamine, e-kursuste laiem rakendamine jne.
- Parem koordineerimine täiskasvanuhariduse valdkonnas

POTENTSIAAL

Täiskasvanuhariduse potentsiaal seisneb erinevate osapoolte suuremas koostöös, paremas sihtgrupi teavitamises ja stabiilsemate rahastamisallikate leidmises.

8.4. MAJANDUS

8.4.1. Ettevõtlus ja tööhõive

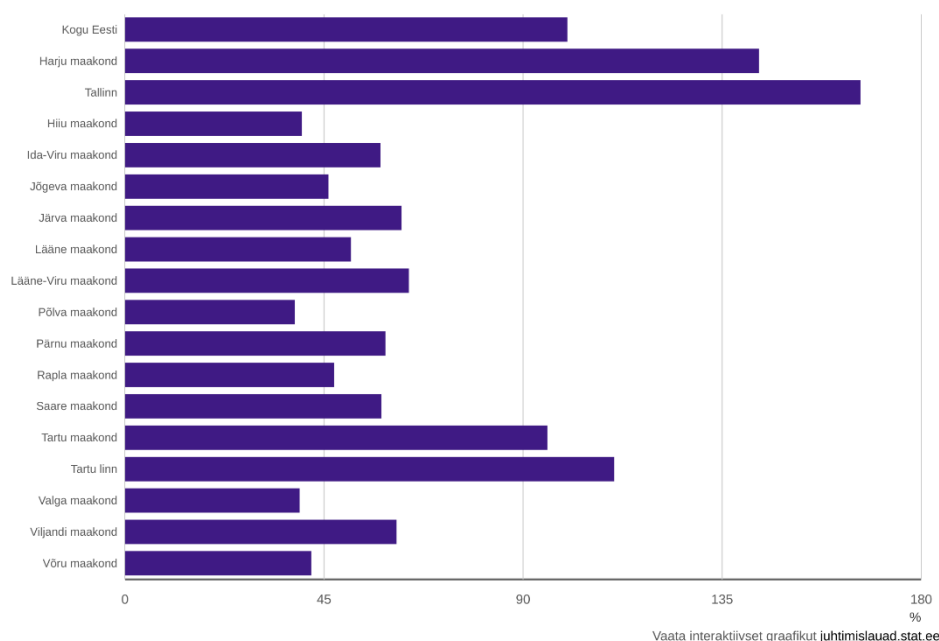
OLUKORD

Majanduse üldnäitajad

Lääne maakonna SKP on võrreldav Rapla ja Jõgeva maakonnaga, on aga kõrgem kui Kagu-Eesti maakondadel. Lääne regionis on Lääne maakonna SKP madalam kui Pärnu ja Saare maakonnas, kõrgem kui Hiiu maakonnas.

SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest | 2020

Allikas: statistikaamet

Joonis 17. Läänemaa SKP võrdlus teiste maakondadega Allikas: Statistikaamet

SKP langus 2020. aasta lõpus näitab, et maakonna majandus on oluliselt sõltuv teenindussektorist ja külastusmajandusest laiemalt. Seetõttu on koroonaviiruse mõju olnud maakonnale tugevam. Osakaal riigi SKP-s ei ole muutunud.

Tabel 40. Läänemaa SKP muutus Allikas: Statistikaamet

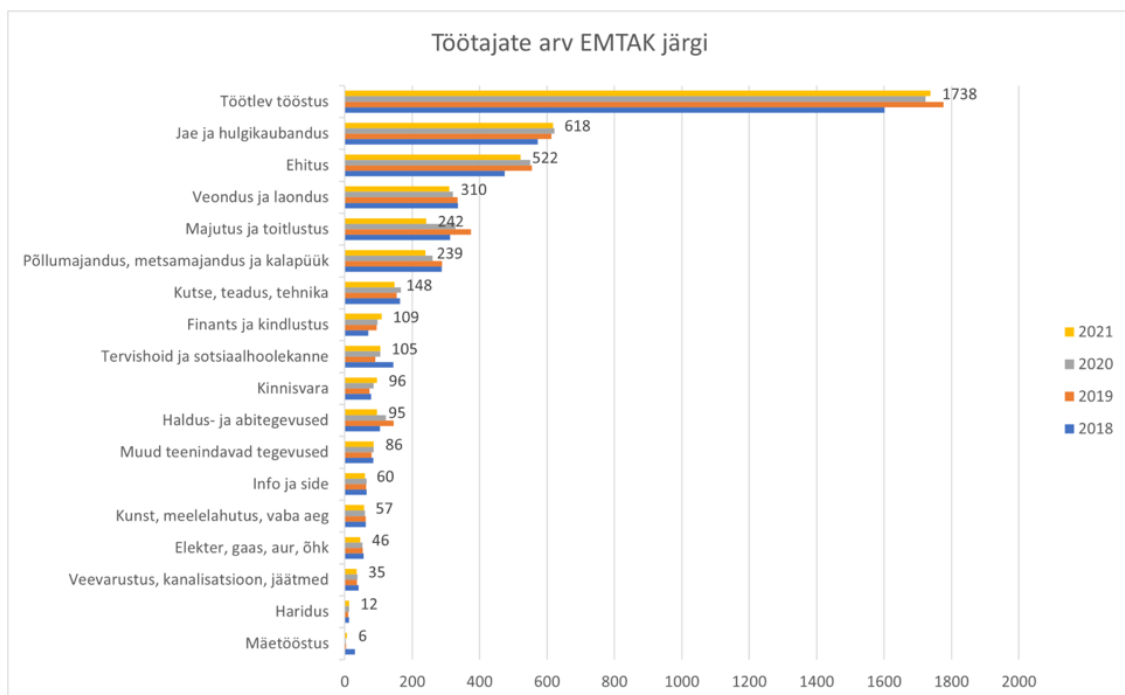
Läänemaa SKP	SKP jooksevhindad	Osatähtsus riigi SKP-s, %	SKP elaniku	SKP elaniku kohta, % Eesti keskmisest
--------------	-------------------	---------------------------	-------------	---------------------------------------

	es, miljonit eurot		kohta, eurot	
2017	198,67	0,8	9 595,98	53,0
2018	199,49	0,8	9 684,41	49,6
2019	222,65	0,8	10 860,00	52,0
2020	210,51	0,8	10 314,34	51,1

Joonis 18 näitab, et kõige suurem tööandja maakonnas erasektoris on töötlev tööstus.

Joonis 19 näitab, et kõige sagedasemad tegevusalad Lääne maakonnas on põllu- ja metsamajandus ning kalapüük, teisel kohal on ehitus, kolmandal hulgi- ja jaekaubandus.

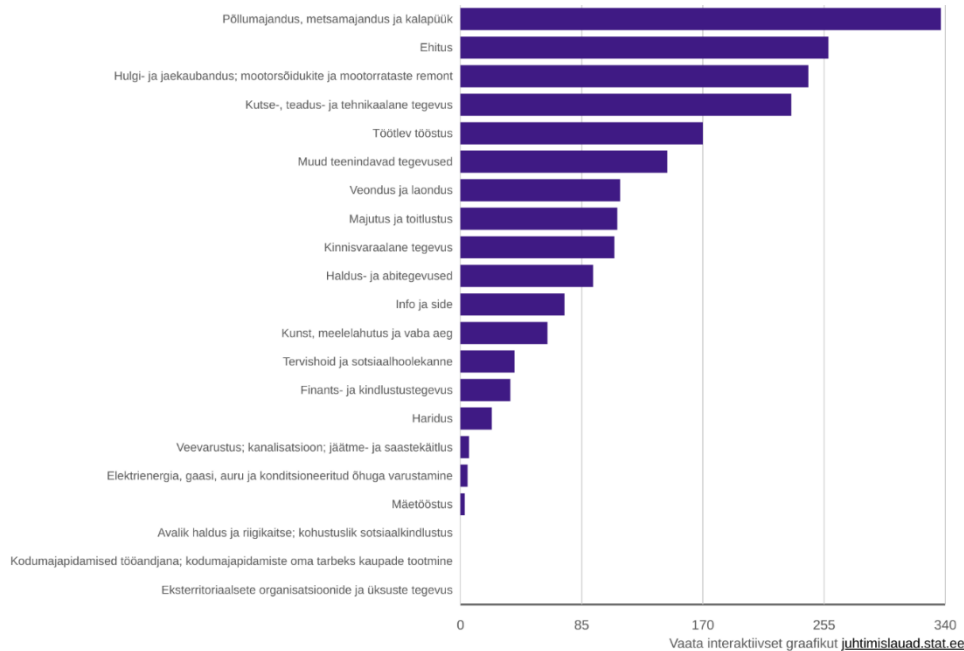

Joonis 18. Töötajate arv erasektoris tegevusalade kaupa. Allikas: Civitta, Läänemaa majandususanalüüs, äriregistri alusel 2022

Statistilise profiili kuuluvate üksuste arv tegevusala järgi | Lääne maakond, 2021

Allikas: statistikaamet

Joonis 19. Läänemaa majanduse jaotumine valdkondade vahel Allikas: Statistikaamet

Töötlev tööstus on ettevõtete hulga osas viiendal kohal. Kõige rohkem on osauhinguid. Osauhingute ja mittetulundusühingute arv on tõusutrendis, FIE-de arv väikeses languses. 96% ettevõtetes on alla kümne töötaja.

Tabel 41 näitab, et maakonna sisemajandusest suurima osa moodustavad teenused. See olukord ei ole muutunud vaid suurenenud. Nelja aasta jooksul on primaarsektori osakaal maakonna majanduses vähenenud, samas on teenuste osakaal tõusnud. Tööstuse osakaal on püsinud. Arvestama peab, et sellel joonisel teenuste hulka arvestatakse nii era- kui avaliku sektori teenused, ning avaliku sektori teenused on ka haridus, tervishoid, sotsiaalhoolekanne ja avalik haldus tervikuna.

Tabel 41. Lisandväärtuse osakaal tegevusalades 2017 – 2020 Allikas: Statistikaamet

Läänemaa	Tegevusala	Väärtus jooksevhindades, miljonit eurot	Osatähtsus maakonna/linna lisandväärtuses, %
2017	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	14,54	8,50
	Tööstus ja ehitus*	60,36	35,30
	Teenused*	95,95	56,20
	LISANDVÄÄRTUS KOKKU	170,85	100,00
2018	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	12,06	7,00
	Tööstus ja ehitus*	54,73	31,70

	Teenused*	105,68	61,30
	LISANDVÄÄRTUS KOKKU	172,47	100,00
2019	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	15,43	8,30
	Tööstus ja ehitus*	55,89	30,10
	Teenused*	114,52	61,60
	LISANDVÄÄRTUS KOKKU	185,84	100,00
2020	Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	10,41	5,70
	Tööstus ja ehitus*	60,90	33,10
	Teenused*	112,90	61,30
	LISANDVÄÄRTUS KOKKU	184,21	100,00

Tabel 42. ja joonis 20. näitavad, et Läänemaa keskmine brutopalk on madalam, kui Eesti keskmine. Palk tõuseb, üldiselt samas tempos, mis Eesti keskmine palk. Samas näitab joonis ka, et juhul, kui Eesti brutopalk osas toimub langus, siis Läänemaal avaldub see sügavamalt. Ka see seos viitab Läänemaa majanduse sõltuvusele külustusmajandusest, samas viitab ka Läänemaa majanduse väiksele mahule. Negatiivne muudatus avaldab suhteliselt suuremat mõju, kui suurema mahuga majanduste puhul.

Samal ajal on Läänemaa tööstusettevõtted investeerinud tootmisvõimsustesse:

2019 valmis AS Haapsalu Uksetehase uus tootmishoone

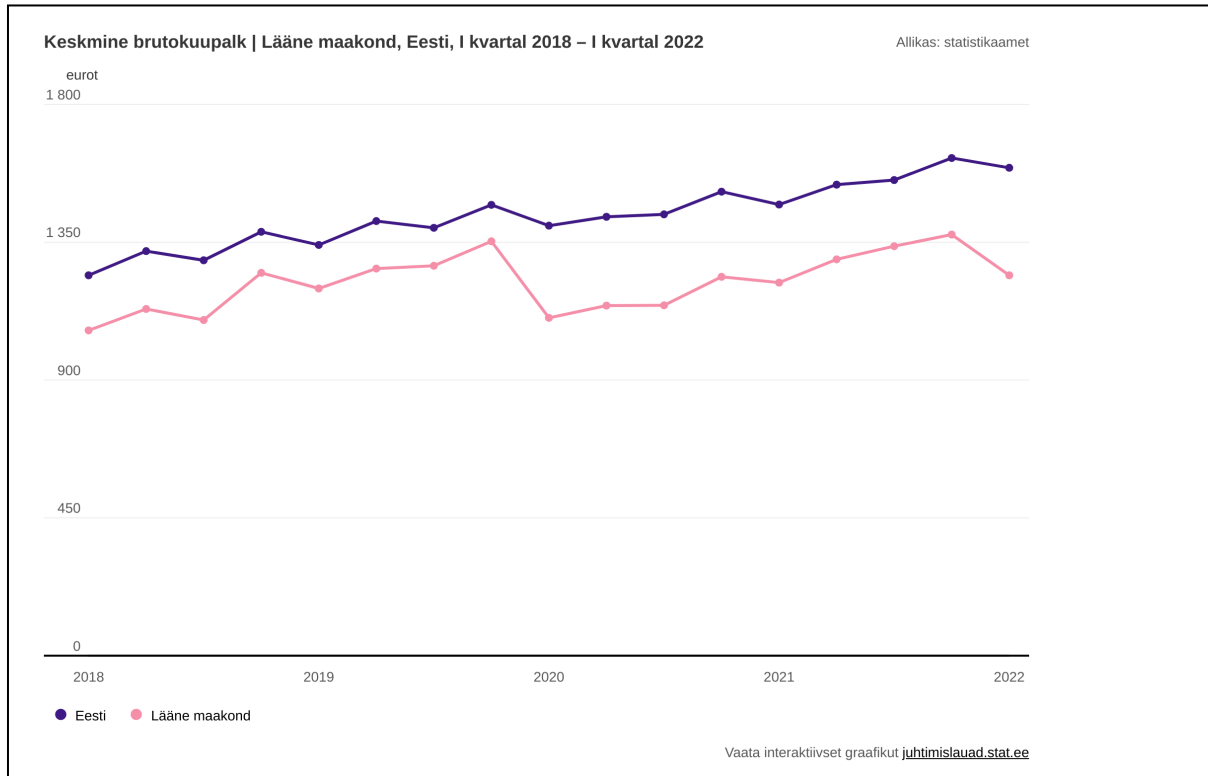
2019 valmis AS Helland Baltic uus tootmishoone

2020 valmis AS Pal-Klaas uus tootmishoone

2021 valmis AS Linnamäe Lihatööstus uus tootmishoone

Tabel 42. Läänemaa keskmine brutopalk Allikas: Statistikaamet

Läänemaa	2018 IV kvartal	2019 IV kvartal	2020 IV kvartal	2021 IV kvartal	2022 I kvartal
Keskmine brutokuupalk, eurot	1250	1353	1237	1375	1242

Joonis 20. Läänemaa töötasu, võrreldes Eesti keskmisega Allikas: Statistikaamet

Tööhõive

Lääne maakonnas oli detsembris 2020 registreeritud töötuid 732 ja töötuse määr 8,3%, siis 2021 aasta jooksul töötus vähenes ning detsembris 2021 oli registreeritud töötuid 588 ja töötuse määr 6,8%.

Vähenenud töövõimega registreeritud töötuid oli 158, mis moodustas 27% maakonna registreeritud töötutest.

Tabel 43. Registreeritud töötud seisuga 31.12.2021 Allikas: Töötukassa

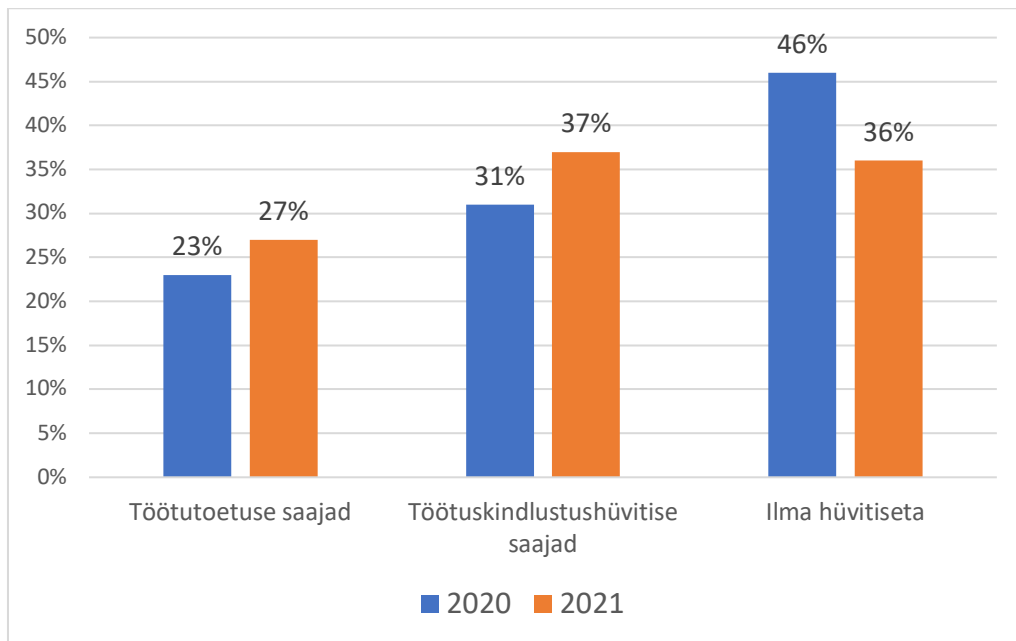
Maakond	Registreeritud töötuid	Registreeritud töötuse määr
Ida-Virumaa	6 279	10,5%
Valgamaa	1 157	9,2%
Põlvamaa	771	7,9%
Raplamaa	1 081	7,5%
Järvamaa	938	7,4%
Võrumaa	1 128	7,1%
Läänemaa	588	6,8%
Lääne-Virumaa	1 753	6,7%
Pärnumaa	2 867	6,7%
Harjumaa	20 533	6,4%

Tartumaa	4 219	5,6%
Viljandimaa	1 087	5,4%
Saaremaa	895	5,8%
Jõgevamaa	621	5,4%
Hiiumaa	161	3,4%

Töötutoetust makstakse inimestele, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul olnud vähemalt 180 päeva hõivatud tööga või tööga võrdsustatud tegevusega.

Töötuskindlustushüvitist makstakse inimesele, kellel on täidetud töötuskindlustusstaaži nõue (töötuna arvelevõtmisele eelnenud kolme aasta jooksul töötuskindlustusstaaži vähemalt 12 kuud) ja kes ei ole töölt lahkunud enda algatusel, kokkuleppel tööandjaga või enda süülise käitumise tõttu.

Joonis 21. Registreeritud töötute sotsiaalne kaitse Läänemaal 2020 ja 2021 Allikas: Töötukassa

Tabel 44. Registreeritud töötud Läänemaa kohalike omavalitsuste, soo ja vanuse lõikes, 31.12.2021 seisuga Allikas: Töötukassa

KOV	Kokku	Sugu		Vanus			Mehed			Naised		
	mehed naised	mehed	naised	16-24	25-54	55+	16-24	25-54	55+	16-24	25-54	55+
Haapsalu linn	376	212	164	34	236	106	18	128	66	16	108	40
Lääne-Nigula	197	110	87	21	112	64	8	62	40	13	50	24

Vormsi vald	15	7	8	0	10	5	0	5	2	0	5	3
KOKKU	588	329	259	55	358	175	26	195	108	29	163	67

Läänemaa töötusest küllaltki suur on kolmanda taseme haridusega, ehk siis kas eriharidusega või kõrgharidusega.

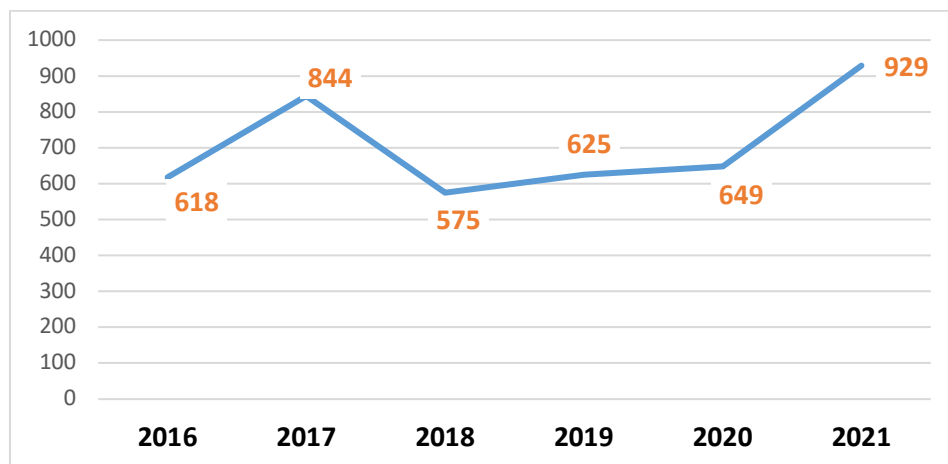
Tabel 45. Läänemaa registreeritud töötute hariduslik jaotus 31.12.2020 seisuga

KOV	I TASE*	II TASE**	III TASE***	Määramata
Lääne maakond	189	278	116	6

I TASE* - algharidus; kutseharidus põhihariduseta; põhiharidus

II TASE** - põhiharidus kutseharidusega; kutsekeskharidus põhikooli baasil; üldkeskharidus; kutsekeskharidus keskkooli baasil

III TASE*** - keskeriharidus; rakenduskõrgharidus (kutsekõrgharidus); bakalaureuseõpe; magistriõpe; doktoriõpe

Joonis 21. Läänemaa osakonna vahendatud tööpakkumised 2016 – 2021

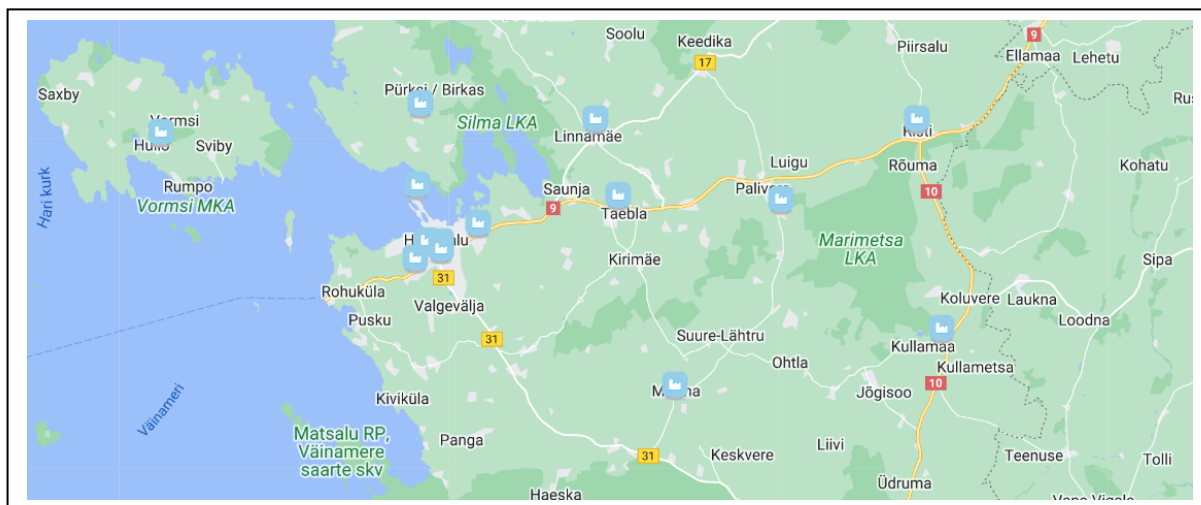
8.4.2. Ettevõtlus – ja tööstusalad

Ettevõtlusala on spetsiaalselt arendatud infrastruktuuriga ala, kuhu äriettevõtted (nii tootmine kui teenindus) koonduvad logistiliste, tööjaotuslike, maksunduslike või muude eeliste tõttu. Tööstusala on spetsiaalselt arendatud infrastruktuuriga ala, kuhu tootmisettevõtted koonduvad logistiliste, tööjaotuslike, maksunduslike või muude eeliste tõttu.

Läänemaal on tööstus ajalooliselt koondunud toimepiirkondade keskustesse ja olulise logistikataristu lähedusse (riigimaanteed, sadamad). Kõige rohkem on tööstust koondunud Haapsalu linna ja linnalähispiirkonda ning Haapsalu – Risti trassile. Suuremad või väiksemad ettevõtlusalad asuvad kõikides maakonna keskustes. Suuremad koondumised on Haapsalus, Uuemõisas, Taebblas, Linnamäel, Paliveres ja Ristil. Maakonnaplaneeringuga kavandatakse uue ettevõtluspiirkonnana Kiltsi tööstusala. Ettevõtlus – ja tööstusala info on koondatud koduleheküljele <https://investinwest.ee>.

Joonis 22. Tööstusala paiknemine Läänemaal Allikas: www.investinwest.ee

Haapsalu linna tööstusala paiknevad Uuemõisa alevikus, linna põhjatipus Bürgermeistri holmil, mis asetseb Suure viigi ja Tagalahe vahel lääneosas (20,6 ha) ja linnast väljasõidul Lihula maantee ääres, Tööstuse tänaval, Lihula maanteel ja Oja tänaval. Linna üldplaneeringu ning arengukava järgi kavatakse linn ka Tööstuse tänavala laiendada. Bürgermeistri holmil paikneval tööstusalal puudub laienemisvõimalus. Samuti on seal paiknemise tõttu raskendatud logistika korraldamine. Holmide piirkond Haapsalu linnas on arendatav eelkõige kui elu – ja ettevõtlusala, samas tõenäoliselt säilib piirkonnas ka tööstuslik tootmine.

Tallinnasse viiva Ääsmäe–Haapsalu–Rohuküla maantee äärde jäävad ka Lääne-Nigula valla territooriumil asuvad Taebbla, Palivere ja Risti tööstusala.

Taebbla keskasulas asuvas tööstuspiirkonnas tegutseb kaheksa ettevõtet. Hetkel on ilma aktiivse kasutusega Tööstuse tn 2 kinnistu ning arendamisjärgus Tööstuse 4 kinnistu. Arenguvajadused on valla poolt kaardistatud ja detailplaneering kehtestatud. Sama tööstusala on seotud potentsiaalse arendusalana eraomandisse kuuluv 2,4 ha suurune krunt, millele ehitamiseks tuleb algatada detailplaneering.

Lääne-Nigula vallas on teisigi endiste nõukogudeaegsete tootmisettevõtete aladel asuvaid tööstusala nagu näiteks Palivere lähikonnas asuvad tööstusala, kus täna tegutseb 6 tootmisettevõtet, aga ka Linnamäe, Kullamaa, Risti, Kirimäe ja Nigula

tööstusalad. Alade arenguvajadused on Lääne-Nigula omavalitsuse poolt kaardistatud ning kajastatud valla arengukavas. Sarnased endistes majanduskeskustes asuvad tööstusalad on ka Haapsalu linna Panga, Sinalepa ja Parila külades.

Kadarpiku tööstusala arendus Lääne-Nigula vallas on alles ideejärgus ning see oleks Taebla olemasolevate tööstusaladega seonduv. 2015. aastal asus Kadarpiku tootmisalale AS Mullo Transport, mis loob ala arendamisele uue perspektiivi.

Vormsi saare keskuses asub Hullo ettevõtlus- ja tööstusala. Maad kuuluvad nii kohalikule omavalitsusele, eraettevõtjatele kui ka riigile. Hetkel on mitmed krundid kasutuseta tööstusala ebapiisavalt arendatud infrastruktuuri tõttu. Arenguvajadused on valla poolt kaardistatud ja detailplaneering kehtestatud. Ettevõtjate huvi kruntide arendamiseks on olemas. Samuti tuleb kaaluda ettevõtlus- ja tööstusala laiendamist lõuna suunas Rumpo tee ääres. Lisaks on Vormsi saarel teisi väiksemaid alasid, millel on tööstusalaks arendamise potentsiaali.

ARENГУVAJADUS

Töötasu on seda kõrgem, mida suurem on lisandväärtus, mida ettevõtte toodab. See fakt kehtib ka Läänemaal. Kõige suuremat lisandväärtust toodavad töötleva tööstuse ettevõtted ja spetsiifilist oskusteavet nõudvat teenust pakkuvad ettevõtted. Juhul, kui eesmärgiks on tõsta Läänemaa inimeste sissetulekuid, siis tuleb suurendada kõrgemat lisandväärtust ning kõrgemat töötasu pakkuvate ettevõtete hulka maakonnas.

Tabel 46. Töötajate brutotunnitasu Läänemaal tegevusalade lõikes. Ühik: eurot tunnis. Allikas: Statistikaamet

		Juhid	Tipp-spetsialistid	Tehnikud ja keskastme spetsialistid	Teenindus- ja müügitöötajad	Põllu – ja metsanduse, jahinduse ja kalanduse oskustöötajad	Oskustöötajad ja käsitöölised	Seadme- ja masinaoperaatorid ja koostajad
2010	Kogu Eesti	8,01	6,60	5,17	2,92	3,46	4,22	3,95
	Lääne maakond	6,41	5,00	4,43	2,79	..	4,14	4,14
2014	Kogu Eesti	8,50	7,46	6,26	3,60	4,52	5,25	4,93
	Lääne maakond	6,53	5,90	5,15	3,45	4,40	5,82	5,06
2018	Kogu Eesti	10,56	9,76	7,57	4,80	5,67	6,49	6,17
	Lääne maakond	8,56	7,60	6,83	4,06	..	6,30	5,76

Eraturul pakutavaid kinnisvaralahendusi ettevõtetele arenguks ei saa pidada piisavaks. Ettevõtlusalade ettevalmistamine potentsiaalsetele investoritele, olukorras,

kus toetav infrastruktuur kas puudub täielikult või on amortiseerunud, ei ole kinnisvara arendava eraettevõtte seisukohast kasumlik tegevus või siis on niivõrd kulukas, et lõpptoote hind ei ole enam potentsiaalsele investorile huvipakkuv. Puudulik infrastruktuur ja amortiseerunud keskkond iseloomustavad ka omavalitsuste poolt pakutavat olemasolevat kinnisvara. Tegemist on turutõrke olukorraga.

SA Läänemaa tellimusel koostati 2022 aastal Läänemaa tööstusalade analüüs (kättesaadav koduleheküljel www.investinwest.ee). Erasektori poolt pakkumisel on üksikuid hoonestatud ja hoonestamata krunte Uuemõisa tööstusalal, mis oleksid sobilikud koheseks arendustegevuseks. Avaliku sektori poolt ei ole Läänemaal 2022 aastal avalikus pakkumises ühtegi kaasaegselt arendatud tööstusala krunti. Ettevõtlusalade arendamine (seal hulgas uute alade arendamine) avaliku sektori poolt loob paremad võimalused investeerimiseks ja vähendab investorite riske.

Nii tööjõu kättesaadavuse aspektist, aga ka toetava infrastruktuuri seisukohast (sadamad, elektrivõimsus, maanteed) oleks enim perspektiivi tööstusalade arendamisel ja rajamisel kas otseselt Haapsalus, linna tagamaal või siis Haapsalu – Risti majanduskoridori piirkonnas.

Investoreid huvitab lisaks kinnisvara võimalustele ka muude ressursside kättesaadavus ning maksumus. Üheks olulisemaks ressursiks on ka tööjõud, mahu, spetsialiseerumistaseme ja maksumuse aspektist. Läänemaa demograafilised trendid viitavad väljarände jätkumisele - kui piirkonnas tööd ei leita, siis aktiivsem ja ettevõtlikum tööjõud leiab töö mujalt (Harjumaa, Soome). Igapäevane tööranne moodustab olulise osa Läänemaa tööjõu liikumisest. 2011 aasta rahvastikuloenduse andmetel töötas igapäevaselt väljaspool Lääne maakonda 1186 inimest (10% tööealisest elanikkonnast). Infotehnoloogiline mobiilsusobservatooriumi (2014-2020.4.01.16-0274) kaardirakenduse alusel 2017 aasta andmetel on Läänemaa igapäevane pendelränne 828 inimest päevas, sellest 580 Harjumaale, 100 Raplamaale, 69 Pärnumaale, 14 Hiiumaale, 17 Saaremaale.

ARENГУVAJADUS

Maakonna arengustrateegia koostamisel tehtud intervjuude alusel peavad Läänemaa ettevõtjad kõige olulisemaks:

- Tegevused infrastruktuuri arendamiseks:
  - o elektrivõimsuste ja sidelahenduste tagamist;
  - o teed, transport ja ühistransport, seal hulgas raudteeliikluse taastamine;
- Tegevused tootmise tõhustamiseks:
  - o tugi energiatõhususe suurendamiseks tootmises ja tootmishoonetes;
  - o tugi tootmise efektiivsuse tõstmiseks, seal hulgas põhivahendite kaasajamisteks;
- Tegevused ettevõtluskeskkonna üldiseks arenguks:
  - o karjääriõpe koolides;

- reaalalade õpetamine ja praktiliste oskuste omandamine üld – ja kutsehariduses;
- ettevõtjate koostöö toetamine, seal hulgas mentorlus;
- maakonna ettevõtlus – ja majanduskeskkonna maine kujundamine ja turustamine;
- Tegevused elukeskkonna parendamises ja elukohtade kättesaadavuse tõstmiseks:
  - elukeskkonna kvaliteedi tõstmist asulates üldises kontekstis (avalike teenuste kättesaadavus, heakord jms);
  - konkreetselt elukohtade kättesaadavuse tõstmist asulates - võimalused eramajade ehitamiseks, üürimajade rajamine, korterelamute rajamine;

POTENTSIAAL

Piirkonnaspetsiifiline, teenuste valdkonnas võrreldavalt kõrgemat lisandväärtust pakkuv majandusharu Lääne maakonnas on tervisemajandus. Sellest on eraldi juttu allpool. Piirkonnaspetsiifiline valdkond Läänemaal on kindlasti ka meremajandus ja juurdepääsu tagamine merele, seda muuhulgas ka külastusmajanduse seisukohast. Samas on praegusest suurema tööstusliku potentsiaaliga suurema süvisega laevade vastuvõtmist võimaldavad Dirhami sadam ja Rohuküla sadam. Töötlevas tööstuses on vajalik olemasolevate ettevõtete arengu toetamine ja uute ettevõtete maakonda tulemise soodustamine, seda eelkõige investeeringuteks ette valmistatud tööstusalade loomise näol.

Haapsalu linna, Lääne-Nigula ja Vormsi valla tööstusalade, Haapsalu Tööstuse tänava, Uuemõisa tööstusala ja hajaasustuspiirkondade tööstusalade infrastruktuur vajab väljaarendamist või kaasajastamist – igapäevaselt rasketranspordi poolt kasutatavate teede infrastruktuur (sh valgustus) vajab rekonstrueerimist ja kuna samal ajal on nende tööstusalade teed kasutatavad ka jalakäijate poolt, siis ka turvalisuse aspektist vajavad teed rekonstrueerimist või arendamist.

Uuemõisa tööstusala, aga ka Haapsalu Tööstuse tänava tööstusala ja Kiltsi tööstuspargi arendused on potentsiaalse tööjõu ning materjali ning kaupade logistika osas maakondlikult ühed perspektiivsemaid, kuna need asuvad Haapsalu linnastus asukohtades, kus on tagatud hea logistika, nii arvestades ligipääsu maanteedele, kui Rohuküla sadamale. Sellisena peaks need alad kuuluma ka prioriteetselt arendatavate hulka. Arenduse mastaapsuse tõttu tuleks Kiltsi tööstusala arenduskulud jaotada erinevate subjektide vahel, nt ettevõtjad, Läänemaa omavalitsused ja Eesti riiklik sektor.

Mitme Lääne-Nigula vallas asuva tootmisala spetsiifiliseks probleemiks on nõrk andmesideühendus (nt Palivere tootmisala, AS Rannarootsi Lihatööstus, AS Helland Baltic jmt). Palivere ja Kirimäe tootmisaladel ja Hullo tootmisalal Vormsil on probleemiks ka elektrivõimsuse nappus, hetkel puudub võrguettevõtjal selle

tõstmiseks vajalik investeerimisvõimekus ning lahendus eeldaks riiklikke investeeringuid.

Läänemaa omavalitsused on valmis arendama Euroopa Liidu programmide toel olemasolevate tööstusalade taristut.

Pidades silmas potentsiaalse tööjõu paiknemist, on maakonna tasandil uute tööstusalade loomine mõistlik toimepiirkondade keskuste juurde, arvestades ka strateegiliste logistikasõlmpunktide lähedusega. Riskikohaks on uute ettevõtjate leidmine ja piirkonda meelitamine – vältimaks tööstusala kasutult seisma jäämist on tarvis sihipärastelt ja järjekindlalt tegeleda piirkonna turundustegevustega.

Ettevõtja jaoks on oluline kiirus ning kiiresti saab osta valmisarendatud tööstusala otse omanikult - olgu see siis eraisik, äriühing või avaliku sektori sihtasutus – seega oleks mõistlik uute ettevõtlusalade arendamiseks luua avaliku sektori kontrolli all olev eraldiseisev juriidiline isik, mis oleks arendatava ala omanik ja saaks efektiivselt müügi või rentimisega tegeleda.

8.4.3. Tervisemajandus

OLUKORD

Läänemaa tervisemajanduse keskme moodustavad eelkõige Läänemaa raviasutused, SPA-d ja Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži Terviseedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK).

Tervisemajandus, oskus oma inimeste ja külaliste tervist hoida ja taastada, on Läänemaa kohalikul ressursil põhinev piirkonnaspetsiifiline kompetents, mis sai alguse meditsiinidoktor Hunniuse poolt esimese Haapsalu kuurordi asutamisega 1825 aastal. Tänapäeval on Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus Euroopa tippasemel kõrgtehnoloogiline ja tõenduspõhine liikumisvõime taastamise kompetentsikeskus. Haapsalu SPA-de kvaliteet ja teenuste hulk on tõusmas, SPA-de arv on suurenenud. Haapsalu haigla on otsimas arenguvõimalusi maakondlike üldhaiglate võrgustikus. TERE KK tegutseb valdkonna arenduskeskusena.

Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus

Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskuse (HNRK) 2021. aasta tulud olid kokku 5,1 miljonit eurot. Voodipäevade arvestuses osutati raviteenuseid haiglas kokku 27 096 voodipäeval, millest Eesti Haigekassa rahastas 24 811 ehk 91,57%. Tulenevalt HNRK arengukavast on haigla jaoks olulised intensiivsel taastusravil viibivad patsiendid. Nende voodipäevade osakaal on viimastel aastatel tõusnud ehk HNRK ravib aina rohkem raskemas seisus patsiente.

Kõrgtehnoloogiliste vahendite kasutamine ravitöös on HNRK teenuste osutamisel lisaväärtuseks ja teenuste eripäraks. Nende vahendite kasutamist korraldatakse ja jälgitakse igapäevaselt ning nende rakendamissagedus on aasta-aastalt tõusnud.

2021. aastal olid kõrgtehnoloogilised vahendid kasutuses võrreldavalt nn tava-aastatega. 2021. aastal kasutati erinevaid kõrgtehnoloogilisi vahendeid kokku 16 713 korral.

Haapsalu Neuroloogilises Rehabilitatsioonikeskuses oli seisuga 31.12.2021 kokku 163 töötajat. Lisaks rakendati 23 vabatahtlikku. 2021. aasta suvel oli kaasatud üks abiarst, kaks abiõde ning kaks arst-residenti. Personali hulgas oli 31.12.2021 seisuga kuus töötajat mõnest Euroopa Liidu riigist ja üks väljastpoolt EL-i.

SA Läänemaa Haigla

Põhja-Eesti Regionaalhaigla kontserni kuuluv SA Läänemaa Haigla on 20 000 elanikuga piirkonda teenindav Haiglatevõrgu Arengukava üldhaigla, kus osutatakse statsionaarset ja ambulatoorset eriarstiabi ning meditsiinilist abi. Haigla koosseisu kuuluvad aktiivravi osakond, õendushooldus osakond, operatsiooniplokk koos III astme võimekusega intensiivraviosakonnaga ning ööpäevaringselt avatud erakorralise meditsiini osakond. Ööpäevaringselt on tagatud ka radioloogia- ning laboriteenuste osutamine. Lisaks on haigla omanduses 36-kohaline De la Gardie hooldekodu.

Haigla annab tööd ligi 200 töötajale Haiglas on 103 voodikohta: 40 aktiivravi, 5 iseseisva statsionaarse õendusabi, 5 intensiivravi ja 8 päevaravi voodikohta. Ambulatoorsed vastuvõttud toimuvad 21 erialal ning osa erialaarstide vastuvõttudest on kaetud Regionaalhaigla arstidega. Uue meetodina eriolukorra tingimustes teostatakse ka Läänemaa haiglas kaugvastuvõtte. Hästi töötasid sellised konsultatsioonid psühhiaatria ning kliinilise psühholoogia erialadel. Haigla pakub oma tegevusloa piires elanik- konnale terviseedendus-, ennetus- ja raviteenust.

Läänemaa haigla on jätkuvalt Haapsalu Kutsehariduskeskuse ning Tartu ja Tallinna Tervishoiukõrgkoolidele praktikabaasiks. 2021.a. käis praktikal 3 üliõpilast õenduse ja 5 hooldaja erialalt. Praktikal käis ka 3 Tartu Ülikooli füsioteraapia eriala tudengit

Läänemaa haiglas oli 31.12.2021 seisuga 163 töötajat: arste 16, õendustöötajaid (sh radioloogiatehnikud, füsioterapeudid) 58, hooldajaid 47 ja mittemeditsiinilisi töötajaid 42.

FraMare Thalasso Spa

AS Heal tegutseb Haapsalus alates 1992 aastast, põhitegevuseks on Fra Mare Thalasso Spa haldamine. Ettevõtte põhitegevusaladeks on: sanatoorne ravitegevus, hotelli-, restorani-, isiku- ning iluteenuste pakkumine. 2021. aastal oli AS-i HEAL keskmine töötajate arv 38 töötajat. Töötajate palgakulu oli koos sotsiaalmaksudega 1016 tuhat eurot, suurenedes aastaga 3%.

2021 aasta tõi ettevõttele teenuste müügitulu 2% kasvu võrreldes 2020 aastaga, aga võrreldes 2019 aastaga on müügitulu 41% väiksem. Langus oli tingitud COVID 19 pandeemiast kehtestatud piirangutest 2020 ja 2021 aastal nii Eestis kui kogu maailmas.

2021. aastal moodustas AS Heal müügitulu 1762 tuhat eurot. Müügitulust moodustas 57% hotelli-, 19% toitlustus- ja 16% sanatoorsete teenuste müük.

2021. aasta andmete põhjal on kliendiöödest 9 % väliskliendid ja 91 % on eestlased. Välisklientide öödest olulisema osa 45% moodustavad soomlased.

2021 aastal jätkus koostöö Haapsalu erinevate ettevõtetega – Läänemaa Kutsehariduskeskus, Tallinna Ülikooli Haapsalu Kolledž jne. Ettevõtte eesmärgiks on suurendada kohalike elanike ja eestimaalaste huvi tervislike eluviiside vastu, mis tulevikus peaks leevendama töövõimeliste inimeste puudust tööjõuturul.

Hestia Hotel Haapsalu Spa

AS Haapsalu Kuurotile kuuluv SPA kandis veel 2021 aastani nime SPA Hotell Laine. AS Haapsalu Kuurort põhitegevusaladeks oli 2021. aasta alguseni sanatooriumiteenuste-, hotellimajutuse-, ilu- ja toitlustusteenuse pakkumine. Alates aprillist 2021 on kogu hotellikompleks ja spaa antud pikajalisele rendile Baltic Beach Holding OÜ-le, kes osutab teenuseid klientidele kaubamärgi Hestia Hotel Haapsalu SPA kaubamärgi all. Kogu hotellikompleksis on läbi viidud sisekujunduse muutus ning hotell avati küllastajatele taas juunis 2021.

Hestia Hotel Group OÜ on 2014. aastal loodud hotelliketi emafirma. 2021. aastal investeeriti hotellikompleksi ja spaa renoveerimiseks 1 701 192 eurot laiendades vee- ja saunaspaad, renoveerides ühekohalised toad ja hotelli koridorid, täiustades hotelli tehnosüsteeme. 2022. aastal on ettevõttel plaanis koos rentnikuga investeerida täiendavalt kuni 200 tuhat eurot.

2020 aasta lõpu seisuga töötas ettevõttes töölepingu alusel taandatuna täistööajale 50 töötajat. AS Haapsalu Kuurort omas ambulatoorse taastusravi litsentsi ja ravispaat III järku.

Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK)

Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK) on ravimuda-mudaravi ja liikumis-tegevusvõime valdkonnas uurimise, arendamise, teabe rakendamise, teabe levitamise ja vahendamise ning teadmuspõhise ettevõtluse arengut soodustav teadmussiirde keskus. TERE KK on partner erasektorile uute tõenduspõhiste tervisetoodete ja teenuste arendamisel. Keskuses töötavad ravimuda-mudaravi ja taastusravi eksperdid-spetsialistid, samuti on kaasatud erinevate praktiliste lahenduste väljatöötamiseks disainer, IT-spetsialist.

Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskus (TERE KK) on asutatud 2011. aastal Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledži baasil, aluseks piirkondlik arengueeldus liikumis- ja tegevusvõime (Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus (HNRK), Tallinna Ülikooli Haapsalu kolledž) ning ravimuda-mudaravi (ravimuda kaevandamine,

mudaravitraditsioonid, spaa-ettevõtted) suunal, toetudes ühishuvide pinnal formeerunud partnervõrgustikule.

TERE KK käivitamiseks vajalikke tugi- ning põhitegevusi on aastatel 2010 – 2015 ning 2016 – 2019 läbiviidud Euroopa Komisjoni poolt kinnitatud «Elukeskkonna arendamise rakenduskava» prioriteetse suuna «Piirkondade terviklik ja tasakaalustatud areng» meetme «Kompetentsikeskuste arendamine» struktuuritoetuse toel.

Perioodil 2020-2023 on töös projekt registreerimisnumbriga 2014-2020.5.04.19-0372 projekt nimetusega „Tervisedenduse ja rehabilitatsiooni valdkonna arendamine – ettevõtluse toetamine läbi uurimistöö rakendamise ning kodumaise ja rahvusvahelise koostöö edendamise”, mida toetab EL Euroopa Regionaalarengu Fond, projekti eelarve: 850 040,45 EUR, sh toetus: 680 032,35 EUR. Omafinantseeringu tagavad Tallinna Ülikool, Haapsalu Neuroloogiline Rehabilitatsioonikeskus ja Haapsalu linn.

Algusaastatest alates on TERE KK toetus kokku 4 639799,79 eurot, aluseks rahastusotsused. TERE KK projektide kogumaksumus kokku on arvestuslikult 5 500 910 eurot.

TERE KK missiooniks on (tööealise) elanikkonna töövõime säilitamine ja taastamine ning piirkondliku arengu edendamine.

Tervisedenduse ja Rehabilitatsiooni Kompetentsikeskuse tegevus on fokuseeritud kahele peamisele tegevusvaldkonnale, milleks on:

- Ravimuda-mudaravi valdkond
- Liikumis-tegevusvõime valdkond

Koostöös ettevõtetega on aastatel 2016 – 2019 TERE KK teadmusteenu lepingute alusel välja töötanud uuenduslikke lahendusi ka Läänemaa ettevõtetele, sh ettevõtjatele Greencube OÜ („Moodulmaja terviklahendus ratastoolikasutajale“), SMARTdo OÜ („Vibroakustilise teraapia lamamistooli juhtprogrammi väljatöötamine“), Ligipääsetav Elukeskkond OÜ („Vertikaliseerimisvoodi abilaualahendus“). Lisaks on TERE KK sõlminud Läänemaa ettevõtjatega kaks litsentsilepingut ravimudasegu (CHM Solution OÜ) ning vibroakustilise seadme (VAT-seadme) tööstusdisainilahenduse kasutamiseks (SMARTdo OÜ).

Tervisemajanduse laiem osaliste ring

Läänemaa tervisemajanduse valdkonna laiema ringi moodustavad –

- tervisetoote tootja – ja teenuste pakkujad erasektoris;
- riigiasutused, mis tegutsevad rahvatervise – ja heaoluvaldkonna korraldamises;
- kohalikud omavalitsused ja omavalitsuste asutused, mis tegelevad tervisevaldkonna korraldamise ja tervise teenuste pakkumisega;
- kõik terviseteadlikkuse – ja haridusega seotud osapooled,
- kodanikeühendused, mis tegelevad terviseedenduse valdkonnas;

- toidutootjad ja toitlustusvaldkonnas tegutsejad;
- füüsilise keskkonna loojad – arhitektid, planeerijad ja projekteerijad .

ARENGUVAJADUS

Tervisemajanduse arenguvajadus seisneb:

- vajaduses kasvatada Läänemaale omane tervisevaldkonna kompetents üldiseks terviseteadlikuks elustiiliks ja majanduselu mootoriks, mis hõlmab kõiki osapooli alates raviasutustest, tervise taastajatest ja tervisetoodete tootjatest kuni avaliku elukeskkonna planeerijateni;
- vajaduses kasvatada aastaringsete, kvaliteetsete ja mitmekesiste teenuste ja toodete paketti;
- vajaduses
- vajaduses süvendada tervismajanduse osaliste omavahelist koostööd toodete ja teenuste arendamisel;
- vajaduses tõsta kinnitada Haapsalu TERE KK, kui tervisemajanduse arenduskeskuse rolli ja haaret ja laiendada TERE tegevusvaldkonda;

Tabel 47. Tervena elatud aastate arv maakondades, mehed ja naised Allikas: Statistikaamet

Maakond	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Hiiu maakond	56,1	56,71	60,8	60,88
Harju maakond	57,83	58,02	59,33	59,47
Saare maakond	58,52	57,67	58,09	58,84
Lääne maakond	57,17	58,39	60,1	58,3
Tartu maakond	51,01	51	55,2	57,63
Lääne-Viru maakond	56,48	55,97	57,4	57,47
Kogu Eesti	54,85	54,96	56,64	56,97
Järva maakond	57,03	55,99	57,5	56,77
Pärnu maakond	56	58,29	59,08	56,67
Rapla maakond	57,02	58,18	58,03	55,84
Viljandi maakond	51,52	50,36	52,45	55,65
Valga maakond	51,97	51,42	53,53	53,26
Jõgeva maakond	49,56	49,61	52,38	52,36
Ida-Viru maakond	50,18	51,11	52,97	52,31
Võru maakond	46,49	44,18	47,45	51,04
Põlva maakond	44,74	44,49	46,02	47,72

POTENTSIAAL

Tervisemajanduse potentsiaal seisneb:

- tervisemajanduse osapoolte koostöö tõhustamises. Tippkompetents, parim teadmine ja praktika peab olema kättesaadav, liikuma osapoolte vahel ja kasuks kõigile osalistele;
- TERE KK kui kompetentsikeskuse võimekuses jätkata tegevust ja laiendada oma tegevust;
- ettevõtjate huvis siseneda tervisemajanduse turule.
- osaliste tunnetatud vajaduses laiendada turuosa, tõsta teenuste ja toodete hulka ja kvaliteeti;
- kodanikuühiskonna, kohaliku kogukonna ja kohalike omavalitsuste ühises arusaamises tervisevaldkonna olulisusest kohaliku elukvaliteedi osana;

8.5. TEHNILINE TARISTU JA ÜHISTRANSPORT

8.5.1. Tehniline taristu

OLUKORD

Elektrienergiat tarnis perioodil 1998 - 2021 Läänemaal Imatra Elekter AS. 2021 aastal osteti AS Imatra Elekter AS Elektrilevi poolt. Elektrivarustuse parandamiseks on tehtud pidevalt investeeringuid ning hetkel on Läänemaa riigi kõige stabiilsema elektrivarustusega piirkond.

Maakonnaplaneeringuga kavandatakse perspektiivsed indikatiivsed kõrgepingeliinide koridorid ja kajastatakse olemasolevaid elektriliine, millel on vajadus tõsta pinget. Maakonnaplaneeringuga käsitletakse elektriliine ja alajaamu pingega alates 110 kV.

Tööstusalades kasutusel olevad elektrivõimsused piiravad hetkel paljude ettevõtete võimalusi tootmise ja/või teenuste laiendamiseks. Võimsuste tõstmise aga nõuab rahalist ressursi, mis ei ole jõukohane ei võrguettevõttele ega tarbijatele.

Tabel 48. Olemasolevad päikesejaamad maakondades Allikas Elering 2021

Elektrijaama (EJ) nimi	Tootmisvõimsus (MW) 2021 seisuga
PÄIKESEELEKTRIJAMAD agregeeritult	335,2 MW
Maakond	Tootmisvõimsus 2021 oktoober seisuga *
Harju	55,8
Lääne-Viru	47,1
Tartu	44,9
Viljandi	40,0
Pärnu	26,5
Ida-Viru	17,8
Saare	15,9
Võru	15,5
Järva	14,6
Rapla	13,0
Valga	12,6
Jõgeva	12,0
Põlva	10,7
Lääne	4,8
Hiiu	4,0

Kohaliku jaotusvõrgu seisukord takistab ka taastuenergia tootmise arendamist. Isegi 330 KV kõrgepingeliinil alajaamad ei rahulda liini lähipiirkonnas algatatud tuule – ja päikeseparkide ehitamist. Kõrgepingeliinidest kaugemal on probleemid veel suuremad ja ka väiksematele päikeseparkidele ei ole võrguettevõttel võimalik mõistlikke liitumistingimusi pakkuda.

Soojatootmine toimub valdavalt puiduküttega toimivate keskküttekattlamajadega. Igal suuremal asulal on oma keskküttesüsteem, mis varustab soojusenergiaga küttevõrguga liitunud tarbijaid. Toimub järk-järguline üleminek taastuenergiale (sh hakkepuu), õli- ja kivisöeküttega põhinev soojatootmine on vähenemas. Suuremad soojusenergiat tootvad ettevõtted on OÜ Utilitas, AS Tootsi Turvas, AS Lääne-Nigula Varahaldus. Lisaks on soojavarustus lahendatud piirkonniti, tootjateks väiksemad eraettevõtted ja omavalitsused.

Veevarustust ja kanalisatsiooniteenust pakuvad Haapsalu Veevärk AS ja Matsalu Veevärk AS. Väljaspool vee-ettevõtete teeninduspiirkondi on vee- ja kanalisatsiooniteenused lahendatud individuaalselt (puurkaevude, kogumiskaevude ja biopuhastitega). Seni on suhteliselt suured asumid ilma ühisveevärgi- ja kanalisatsiooni teenuse võimaluseta Taebla asulas ja Silma suvilarajoonis Herjava külas.

Eesti Lairiba Arenduse SA poolt on rajatud kiire interneti baasvõrk EstWin, kuid lahendamata on veel ühenduste viimine lõpptarbijateni. Jätkuvalt digitaliseeruv ettevõtlus vajab toimimiseks kiiret ja stabiilset andmesideühendust. Hetkel on maakonna hajaasustuspriirkondades võimalik kasutada internetiühendust mobiilsideoperaatorite vahendusel, kuid ühenduse kiirus ja kvaliteet traadita andmeside korral ei ole piisavalt stabiilne. Lõppühenduste rajamine on ressursimahukas ning teenusest huvitatud ettevõtetel ja eraisikutel puuduvad võimalused sellises mahus investeringute tegemiseks. Vajaduste katmiseks on

käimas riigi toel internetiühenduste lõpptarbijateni rajamise programm, kolmas selline riigi algatus. Seni ei ole need programmid Läänemaal ulatuslikku kiire internetiühenduse kättesaadavuse tõusu põhjutanud.

Olgugi, et mobiilside ei ole ammu enam uus nähtus, on Läänemaal siiski mitmeid piirkondi, mis on halva mobiilside kvaliteediga, eriti Põhja-Läänemaal nii sisemaal kui rannikupiirkondades ja Vormsi saarel.

Maakonnaplaneeringuga on määratud maakondliku tähtsusega tehnilise taristu indikatiivsed asukohad, käsitledes liikuvusvajadustega seotud perspektiivseid trassikoridore (maanteed, raudtee, kergliiklusteed), maa-alasid (lennuväljad, sadamad, jäätmete ladestamise asukohad, tuuleparkide arendusalad) ning tehnorajatiste trassikoridore.

ARENGUVAJADUS

Tehnilise taristu arenguvajadus Läänemaal seisneb eelkõige investeeringutes kõrge – kesk – ja madalpinge jaotusvõrkudesse, tagamaks nii kohalike ettevõtete arengut, kui ka vajalikud liitumisvõimsused taastuenergia tootmiseks. Otseselt on tootmiseks vajaliku elektrienergia puudujääk Palivere alevikus, Kirimäe külas ja Hullo külas. Taastuenergia võrku lülitamisega on probleeme terves maakonnas.

Teine oluline arenguvajadus on võimekuse loomine kaasaegse energiamajanduse, seal hulgas taastuv – ja bioenergeetika seostamiseks kohaliku transpordi – ja ühistranspordikorraldusega, ettevõtlusega ja kodumajapidamistega. See tähendab otseühendusi tuule – ja päikeseenergia tootmise ja kohalike tarbijate vahel, laadimis – ja tankimisjaamade võrgusikke maakonna keskustes ning kohalikul tasemel bioenergeetika tootmist ja tarbimist.

Kolmas oluline suund on kiire interneti kättesaadavuse parendamine, samuti aga ka mobiilside kvaliteedi parandamine.

Neljas oluline suund on vee – ja kanalisatsioonivõrgustike väljaehitamine asumites, kus seda pole veel seni tehtud, näiteks Vana-Taeblas, Herjava küla Silma suvilarajoonis. Rekonstrueerimist vajavad mitmed väikeasulate kanalisatsioonisüsteemid (Piirsalu, Rõude jt).

POTENTIAAL

Arengupotentsiaali tehnilise taristu rajamiseks pakuvad välisriiklikud ja riiklikud regionaalpoliitilised või keskkonnapoliitilised ja omavalitsuslikud eelarvelised eraldised süsteemide rajamisele. Läänemaa oma hajaasustuses on ala, kus otseselt turureeglitest lähtudes on tehnilist taristut võimalik rajada ainult suuremates asumites nagu Haapsalu ja Haapsalu linnastu.

8.5.2. Transpordiühendused

OLUKORD

Maismaaühendused

Lääne maakonda läbivad kaks põhimaanteed – Ääsmäe-Haapsalu–Rohuküla ja Risti-Virtsu–Kuivastu-Kuressaare. Maanteede tähtsust maakonna arengu kujundamisele näitab valdava osa asustuse ja ettevõtluse koondumine eelpool nimetatud maanteede äärde.

Maakonna keskosa (põhimaanteede vaheline piirkond) ja Vormsi saart iseloomustavad kitsad ja kurvilised maanteed, mis ei taga asustuse arengu soodustamiseks piisavalt kiireid ühendusi põhiasulatega. Samuti tuleb koolibussiringid ja sadamad ühendada mustkattega teedega.

Asustuse arengut Lääne maakonnas on olulisel määral kujundanud kuni 1995. aastani käigus olnud regulaarne Haapsalu-Tallinna vaheline rongiühendus. Raudteetrassi äärde koondunud asulates elab endiselt ligi kolmveerand maakonna elanikkonnast. Säilinud raudteetrassi koridor annab Lääne maakonnale head eeldused raudteeühenduse taastamiseks, mis omab positiivset mõju maakonna sotsiaalmajandusliku keskkonna edendamiseks.

Maakonnaplaneeringus on asustuse suunamisel arvestatud võimalusega, et endine raudtee Riisipere-Haapsalu-Rohuküla vahel taastatakse. Säilitatud ja kergliiklemiseks kasutusel olev raudteetamm on maakonnaplaneeringus käsitletud olemasoleva kergliiklusteena. Endise raudteekoridori ääres paiknevad jaamahooned on oluline säilitada eelkõige kultuurilise pärandi kandjana. Riisipere-Turba (6,5 km) vahelisel lõigul taastati rongiliiklus 2019 detsembris (investeeringud: riik 7,7 M€; Saue vald 150 T€), arendaja AS Eesti Raudtee. Turba - Rohuküla lõigul on käivitatud raudtee taastamist ettevalmistavad tegevused.

Läänemaale on iseloomulik hajaasustus. Selle tõttu on maakonna jaoks oluline heade ühenduste olemasolu nii suuremate keskuste kui ka väiksemate külade vahel.

Lääne maakonnas on riigiteid teeregistri andmetel kokku 552,268 km, sellest kõvakattega teid ca 489 km ehk ca 88% ning kruuskattega teid 65 km ehk ca 12%.

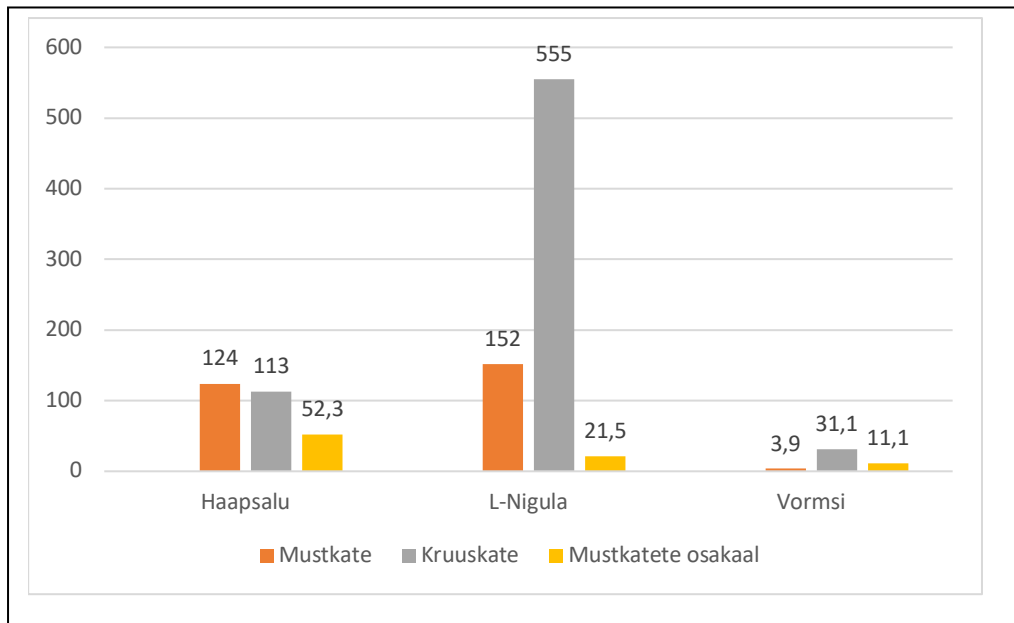
Haapsalu linnas on avalikus kasutuses 237 km munitsipaalteid, (munitsipaalomand ja avaliku kasutuse lepinguga kaetud eraomand) nendest tolmuva kattega on 124 km ehk 52,3%.

Lääne-Nigula vallas on avalikus kasutuses (munitsipaalomand ja avaliku kasutuse lepinguga kaetud eraomand) 707 km teid, nendest tolmuva kattega on 152 km ehk 21%

Vormsi vallas on avalikus kasutuses 35 km valla teid, (munitsipaalomand ja avaliku kasutuse lepinguga kaetud eraomand) nendest tolmuva kattega on 3,9 km ehk 11%.

Kohalikest teedest suurema osa moodustavad katteta teed, enim on neid Lääne-Nigula vallas. Omavalitsuste arengukavad näevad ette teede järk-järgulist mustkatte alla viimist.

Joonis 23. Munitsipaalteed ja mustkatete osakaal Allikas: omavalitsused 2022

Kergliiklust nähakse olulise liikumisviisina eelkõige keskus-tagamaa ning lähestikku paiknevate keskuste omavaheliste ühenduste tagamisel. Erinevate transpordiliikide integreerimisel on vaja kergliiklusteed ühendada ühistranspordisõlmedega (bussiterminalid- ja peatused, sadamad, raudtee taastamisel raudteejaamadega). Maakonnaplaneering toob välja, et oluliste sihtpunktide ühendamisel kergliiklusteede võrgustikuga- nt koolide, kaupluste, tööandjate, spordirajatistega ja tervisespordi edendamisel tuleb arvestada erinevate kasutajagruppide vajadustega.

Edasi arendamist ja ehitamist vajaksid Uuemõisa-Silma kergliiklustee Taebla suunal ning Haapsalu-Rohuküla kergliiklustee kuni Rohuküla sadamani. Lisaks oleks tulenevalt liiklustihedusest vaja rajada kergliiklusteed Kullamaa ja Koluvere vahele, lõpetada Rannaküla ja Linnamäe kergliiklustee ehitus, rajada kergliiklusteed Haapsalu ja Jõõdre ning Vormsil Hullo keskusesse ja Sviby ja Hullo vahele.

Soodsate talveolude korral hoitakse käigus ka Haapsalu-Noarootsi ja Rohuküla-Vormsi jääteeühendusi, mis võimaldavad päevasel ajal kiiret ühendust. Jäätteid on ka oluline turismiobjekt, võimaldamaks kiiret pääsu Vormsile või Noarootsi ning vähesel määral meelitab see maakonda turiste ka talvisel perioodil. Vajalik oleks avalikult

kasutatava ligipääsu rajamine, hetkel käib jääteele pealesõit eraomandis oleva maa kaudu.

ARENGUVAJADUS

Kavandatavad maakondliku või maakondade ülese tähtsusega transpordiühendused on:

1. Turba-Rohuküla raudtee taastamine.
2. Kergliiklusteede võrgustiku täiendamine maakonna keskusasulates ja maanteedel, lähtudes nii asustustihedusest, potentsiaalselt asustuse arengust ja liiklusohutuse hinnangutest.
3. Maakonna siseste kruusateede katmine tolmuvaba kattega, vajadusel teede õgvendamine ja/või laiendamine.
4. Haapsalu linnastu ja Noarootsi vaheline otseühendustee üle mere, mis loob võimalused Põhja-Läänemaa arenguks ja Haapsalu linnastu laienemiseks, parandab igapäevateenuste ja töökohtade kättesaadavust. Otseühendustee loob eeldused uute eluasemete rajamiseks maakonnakeskuse lähedale, soodustab sisserännet, uute töökohtade tekkimist, elavdab ettevõtluskeskkonda ja turismimajandust.
5. Haapsalu ümbersõidutee, et hajutada liikluskoormust kesklinnas, suunates kesklinnast mööda Rohuküla sadamast lähtuvad ja perspektiivse Kiltsi ettevõtluspiirkonna arenguga lisanduvad transpordivood.
6. Vormsi-Noarootsi vaheline ühendustee, mis loob Vormsi saarele paremad võimalused konkurentsivõimelisema elukeskkonna tekkeks, sh aastaringsete elamistingimuste loomiseks. Antud ühenduse tasuvust tõstaks maakonnakeskuse ja Pürksi vahelise ühendustee olemasolu.

Üleriigilises planeeringus „Eesti 2030+“ märgitakse, et reisirongiliiklus on ainus riigisisene liikumisviis, mille abil on võimalik vähendada märkimisväärselt aegruumilist vahemaad. Maanteel ei saa kiirust samal määral ja sama ohutult suurendada... Lisaks kiirusele on olulised ka kasutusmugavus ja sõidu ohutus. Samas märgitakse, et just reisirongiliiklus võimaldab tuntavalt vähendada saastavat, suurema ohuriskiga ja teid koormavat sõiduautoliiklust pikkadel vahemaadel (Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“, p 22 lk 29)

Üleriigiline planeering sätestab, et alles tuleb jätta võimalus taastada Tallinna-Haapsalu (-Rohuküla) liin. Seepärast ei ole mõttekas raudteetammi hävitada, raudteemaad kruntida ega anda seda püsivaks kasutamiseks muul otstarbel, mis takistaks selle hilisemat kasutamist raudteeliikluseks. (samas, p 20. lk 29)

Lähtudes 2009 – 2011 koostatud teostatavus-tasuvusuuringust (TTÜ 2011) on raudtee taastamine sotsiaalmajanduslikult tasuv.

2022 aasta jaanuaris kinnitati Vabariigi Valitsuse poolt „Avaliku raudteeinfrastruktuuri arendamist suunav tegevuskava aastateks 2021–2028“ Selle kohaselt toimub raudtee taastamine kolmes etapis. Haapsalu raudtee taastamise I etapp lõigul Riisipere – Turba avati detsembris 2019 pikkusega 6,2 km, mis võimaldab sõita kiirusega 140

km/h. II etapi raames toimub Turba – Risti projekteerimine aastaks 2021 ja Risti – Haapsalu – Rohuküla projekteerimine 2022. aastaks. Ehitusperiood Ristini hõlmab aastaid 2022–2024. Ehitusperiood Ristist Rohukülani hõlmab aastaid 2023-2026 (MKM 2022).

Mereühendused

Lääne maakond omab asendist tulenevalt regulaarseid laevaühendusi Eesti suurimate saartega – Hiiumaa ja Vormsiga. Osmussaarega toimuvad reisijate veod kommertsalustel vastavalt nõudlusele. Lääne maakonna territooriumil paiknevad kogu ulatuses veeteed Vormsi ja Osmussaarega.

Parvlaevaühendus Sviby-Rohuküla on maakonna seisukohast oluline transpordiühendus. Vormsi ühenduskindlus on hüppeliselt paranenud parvlaev Ormsö ehitamise ja liinile tulekuga 2015 aastal. Kuid reise arv ei vasta nõudlusele sõidukite mahutavuse aspektist. Nõudluse kasv on olnud sarnane suursaarte parvlaevaliinide nõudluse kasvule, s.t. keskmiselt 4% aastas. Vormsi spetsiifiliseks probleemiks on metsaveo suur maht (riigi poolt doteeritud nagu ülejäänudki parvlaevateenus), Kaaluda tuleks pikemas perspektiivis ka tänasele Sviby-Rohuküla 9 km pikkusele liinile alternatiivset Vormsi-Seasaar-Noarrootsi 1-2 km pikkust parvlaevaliini, s.h. arvestades Haapsalu linnastu ja Noarrootsi vahelise üle mere otseühendustee perspektiivi.

Lääne maakonnas paikneb üks riiklikult oluline TEN-võrgustiku sadam: Rohuküla sadam. Nimetatud sadama tähtsus seisneb eelkõige reisiparvlaevade, sh kohalike elanike ning turistide teenindamises. Samuti teenindab sadam kauba-, kala – ja väikelaevu (kaikohad, elekter, vesi jm teenused).

Lääne maakonnas on riikliku väikesadamate võrgustiku sadamatena määratletud Rohuküla sadama kõrval veel Westmeri jahisadam, Sviby, Suur-Holmi, Veskiviigi ja Dirhami sadamad.

Maakondlikust vaatest perspektiivsed väikesadamad on veel Rälby, Norrby, Nõva, Österby, Topu, Puise, Luige, Hara, Paslepa, Kiideva, Pusku ja Osmussaare sadamad. Lisaks väikesadamatele on oluline tagada ligipääs ajaloolistele lautrikohtadele, et säilitada maakonnas traditsiooniline merekultuur kohalike elanike seas.

Suuremad investeeringud sadamatesse viimastel aastatel on olnud:

Sviby sadama laiendus, süvendamine, kaikohtade arvu suurendamine, 2022

Rälby sadama rekonstrueerimine I etapp 2022

Nõva sadama rekonstrueerimine I ja II etapp 2022

Dirhami sadama laiendus, lisakai ehitus, 41 kaikohta, 2021

Österby sadamakohviku valmimine 2021

ARENГУVAJADUS

Merelisest asukohast tingituna on meretransport üks oluline võimalus maakonna majanduselu arenguks ja omanäolise elukeskkonna kujundamiseks. Oluline on arendada edasi nii maakonna suuremaid sadamaid, samas moodustavad ka väikesadamad võrgustiku, mis pakub võimalust majanduse arenguks piirkondades, mis võib liigitada ääremaade hulka. Oluline on säilitada regulaarsed ühendused maakonna saartega ja saartega ja väikesaartega. Vormsi puhul on eriti oluline saavutada ühenduse vastavus kohalikule nõudlusele ja suvisest külastatavusele vastav praamigraafiku paindlikkus. Hästi läbimõeldud praamiühendusega tagatakse väikesaarte olemasoleva asustuse jätkusuutlikkus ja antakse võimalus saada osa väikesaarte loodusliku ja kultuurilise keskkonna eripärast, arvestades sealjuures kohaliku keskkonna (nii loodusliku, kultuurilise kui sotsiaalse) koormustaluvusega.

Veeteede kõige problemaatilisem koht on Rohuküla-Heltermaa laevateel Rukkirahu kanal, kus tulenevalt laevaliiklusest, merepõhja pinnamoest ja pinnase eripärast toimub hoolimata korduvast süvendamisest pinnase kuhjumine, mis takistab laevade liiklust. Madalama veetaseme korral on piiratud Rohuküla ja Heltermaa vahel liikuvate parvlaevade kandevõime või siis katkeb Hiiumaa laevaliiklus sootuks.

Rohuküla sadama kaubasadamana kasutamist piiravad raudteeühenduse ja/või Haapsalust ümbersõiduvõimaluse puudumine. Sadama perspektiiviks oleks läänepoolne asukoht võrreldes Paldiski, Tallinna ja Maardu sadamatega, mis võimaldab lääne-suunalist meretransporti mõnevõrra lühendada. Samas suurendab kaubavedu sadama kaudu olulisel määral liiklustihedust, mistõttu oleks vajalik sadama arendamine koos teede ja raudtee arendamisega. Piiravaks asjaoluks on samuti sadama maksimaalne süvis 4,7m - seega on teenindavate kaubalaevade kogumahtuvus piiratud kuni 7500t-ni. Samuti tekib suurema süvisega kaubalaevade sadamasse pääsemisega probleeme talvisel navigatsioonihooajal tulenevalt jääoludest.

Mereturism Lääne maakonnas omab suurt arengupotentsiaali. Maakonna väikesadamate laiendamist on vaja jätkata ning arendada ka olemasolevatele teenustele lisateenuseid - sh aluste hoiustamiskohti. Perspektiivne piirkond külastussadamate arendamiseks on Haapsalu holmid, Krimmi holm ja Bürgermeistri holm. Mõlemal puhul nähakse ette ka sadamate arendamist. Arendamisega tuleb jätkata Nõva, Hara, Österby, Rälby ja Norrby sadamates, seal hulgas planeerides nii kaide rajamist, sadamahoonete rajamist, kui ka faarvaatrite puhastamist ja süvendamist.

Lennuväljad

Lääne maakonna suurim lennuväli on endine Kiltsi sõjaväe lennuväli, kus on säilinud kasutusest väljas lennukiangaarid ja lennurajad. Lennuvälja territoorium on riigikaitsemaa ja sellel paiknevad ehitised kuuluvad Kaitseleidule, kes kasutab ala sõjalise väljaõppe korraldamiseks..

Maakonna suuruselt teine lennuväli paikneb Vormsi saarel Hullo keskuses, mis on suuteline teenindama nii väikelennukeid kui hobilendureid. Väikelennuvälja taastamine Vormsi saarel on loonud alternatiive transpordiühenduste parandamiseks. On olemas ka rahvusvahelistele nõuetele vastav helikopteri maandumisplats lennuvälja kõrval. Probleemikohaks on raske ligipääsetavus maandumisplatsile kiirabiautoga erakorraliste haigete transportimisel. Vaja oleks rajada ka juurdepääsutee.

Lääne maakonnas on väikelennuväljana kasutusel veel murukattega Lyckholmi lennuväli Lääne-Nigula vallas.

ARENGUVAJADUS

Kiltsi lennuvälja edasine kasutusperspektiiv lähtub esmajärjekorras riigi huvidest ja selle arendamine saab toimuda koostöös Kaitseministeeriumi ning Kaitseliiduga. Juhul kui riigil puudub huvi võtta lennuväli kasutusele sõja- või tsiviillennuväljana või muul otstarbel, saab võimaliku variandina kaaluda lennuvälja arendamist koos perspektiivse Kiltsi tööstuspargiga, nt väiksemamahulise tsiviil- (sh kauba) lennuväljana visuaallendude teenindamiseks. Antud võimalus soodustaks turismi ja hobilennunduse arengut.

Maakonnaplaneeringu kohaselt on oluline soodustada Läänemaa väikelennundust, seega tuleb väikelennuvälju säilitada ning arendada ka edaspidi.

Ühistransport

2018. aastast korraldavad bussiliinide ühistransporti Lääne maakonnas MTÜ Põhja-Eesti Ühistranspordikeskus ja MTÜ Pärnumaa ühistranspordikeskus (Haapsalu-Virtsu-Lihula liinid).

Parvlaevaliiklust korraldab Transpordiamet. Rohuküla-Heltermaa liini opereerib TS Laevad OÜ ja Rohuküla-Sviby liini AS Kihnu Veeteed.

Kaugbussiliinide sihtkohad väljaspool maakonda on Tallinn, Tartu, Lihula, Virtsu, Pärnu, Märjamaa. Maakonnasisestel liinidel on sõitmine tasuta, maakonnast välja sõitvatel liinidel on vaja soetada pilet.

ARENGUVAJADUS

Peamiseks väljakutseks on ühistranspordisüsteemi sidumine üheks tervikuks, et liinide väljumisajad arvestaksid kasutajate vajadustega ning oleksid ka omavahel sünkroniseeritud. Paljuski takistab ühistranspordi kasutamist fakt, et eriti ümberistumistega sõidu korral kulub sõidule liialt kaua aega. Jätkata tuleb suviste eriliinide käigushoidmist (näiteks suvebuss).

Väiksema täituvusega bussiliinide opereerimiseks ja hajaasustatud piirkondade teenindamiseks on vaja suurendada tellimusliinide osakaalu ja kasutamise oskust. Kaaluda tuleb uuenduslikke võimalusi kaasaegsete tehnoloogiliste lahendustega, seal hulgas kogukondlikke sõidujagamisplatvorme, alternatiivkütustel renditransporti

kasutamist jms. Transpordivõimaluste kavandamisel tuleb arvestada ka liikumispuuetega inimeste vajadusi.

Väga suured ootused on maakonna elanikel ka raudteeühenduse taastamisele. Paindlik rongiühendus pealinnaga oleks mugav kasutada nii turistidel kui ka igapäevastel maakonna ja Tallinna vahel tööl käijatel. Rongiühenduse taastamiseks on suur huvi ka Hiiumaal. Esimese etapina on taastatud 2019. aasta lõpuks raudtee Riisiperest Turbani.

POTENTSIAAL

Transpordivaldkonna arengu potentsiaal sisaldub alljärgnevas:

- Riiklikes strateegiadokumentides ja investeerimiskavades, mis arvestavad liikluskoormuse kõrval ka regionaalpoliitilist aspekti. Rohuküla sadama näol on tegemist TEN-võrgustiku sadamaga ja Ääsmäe – Haapsalu – Rohuküla trass ja Rohuküla sadam teenindavad ühendust ühega kolmest Eesti suursaarest – Hiiumaaga. Läänemaad läbib riiklik põhimaantee Risti – Virtsu, mis tagab ka ühenduse Saaremaaga. Sellegipoolest asub Läänemaa kõrval põhilistest riiklikest transpordikoridoridest Tallinn – Pärnu – Ikla, Tallinn – Narva ja Tallinn – Tartu – Valga. Maakondadest Läänemaa ja Hiiumaa on kõige väiksema elanike arvuga maakonnad. Need asjaolud muudavad Läänemaaga seotud transporditaristu iseloomult regionaalseks ja annavad kasutusintensiivsusest madalamaid tulemusi, kui põhisuundadel. Selle tõttu toetab riiklikke investeeringuid Läänemaa taristusse olulises osas ka regionaalpoliitiline aspekt. Heade elektri-, side- ja transpordiühenduste olemasolul on Läänemaal potentsiaal saada aktiivselt arenevaks ja elanikkonnalt kasvavaks piirkonnaks. Seda eelkõige oma geograafilise paiknemise tõttu Tallinna vahetus mõjualas. Oluliseks plussiks on siinjuures atraktiivne looduslik keskkond (eriti rannikupiirkonnad), mis põhjustab vajaduse hoolikaks territoriaalseks tsooneerimiseks ja tähelepanu pööramiseks looduskeskkonna säilitamisele.
- Vähem oluliseks ei saa transporditaristu arengus pidada kriisideks valmisoleku aspekti riiklikul tasandil (Läänemaa kui Tallinna linnastule vajalik tagamaa) ja riigikaitsealset aspekti (pääs merele ja saartele ning vastupidi).
- Investeeringute regionaalsest iseloomust tulenevalt lisab transporditaristu ja ühistranspordi investeeringutele kaalu kohalike omavalitsuste valmisolek osaleda transpordiprojektides, nii ettevalmistavas kui elluviimise faasis. Heaks näiteks on Haapsalu raudtee taastamine, kus Läänemaa kohalikud omavalitsused on raudtee taastamise ettevalmistustööd korraldanud jätkupidevalt alates 2004 aastast. Samasugune proaktiivne lähenemine tuleb kasuks ja lisab potentsiaali ka teistele algatustele, mille osas maakonnas suudetakse kokku leppida ja ühiselt panustada.

- Transpordiühenduste arengut toetavad mitmed Euroopa Liidu programmid, mille elluviimiseks ja riiklike investeeringute kaasamiseks on vajalik tihe koostöö Läänemaa omavalitsuste vahel. maakonna tasandil.
- Ühistranspordi korraldus peab arvestama järgmisi aspekte:
  - o igapäevast tööalast ja õppimisega seotud pendelrännet, mille sihtkohadeks on eelkõige Tallinn, Haapsalu, Uuemõisa, Linnamäe, Taebla ja Palivere;
  - o Haapsalu linnastu ja Haapsalu tagamaa tihedat igapäevast liikumist;
  - o hajaasustust maakonna äärealadel, mis annab potentsiaali nõudetranspordi arendamiseks;
  - o hooajalisust, mis on oluline eelkõige Vormsi praamiliikluse korraldamise juures.

8.6. TURISM JA KÜLASTUSKESKKOND

OLUKORD

Läänemaa on tugevalt turismile orienteeritud maakond. Külastatavuse kõrghooaeg on juunist augustini, mil enamjaolt igale nädalavahetusele on planeeritud mõni suurem üritus. Madalhooajal on üritusi vähe ning osa turismiettevõtteid (peamiselt toitlustuskohad) hooajaliselt ei tegutse.

Läänemaa teevad tuntuks ja tunnustatuks järgmised turismiressursid:

- rikkalik kultuuri- ja ajaloopärand- kirikud, tööstuspärandi objektid (Haapsalu raudteejaam, Risti raudteejaama kompleks);
- mitmekülgne muuseumide ja galeriide võrgustik (Haapsalu piiskopilinnus, Iloni Imedemaa, Raudtee – ja sidemuuseum, Laikmaa muuseum jt);
- mitmekülgset tegevused ja tooted, väljatöötatud tootepaketid ja turismimarsruudid;
- kaunis, hoitud ja palju tegevusi pakkuv loodusressurss (Matsalu rahvuspark, Marimetsa raba, Nõva rannad ja metsad, linnuvaatlus, jahiturism ja fototurism);
- väikesaared (Vormsi, Osmussaare)
- eestirootsi kultuur;
- lastega peredele suunatud võimalused ja pakkumised;
- head võimalused terviseturismiks (kvaliteetsed spaad, sportimisvõimalused, terviserajad);
- rahulik ja elitaarne puhkus kuurortlinnas;

Üritused

Tuntumad üritused on Valge Daami päevad, Haapsalu vanamuusikfestival, Itaalia muusika päevad, American Beauty Car Show, Augustibluus, Joogafestival, ,

rahvusvaheline õudusfilmide festival HÖFF, Nostalgiapäevad, Noarootsi saunaralli, Lestafestival Nõval, Helisev Kullamaa, Rahvusvaheline orelifestival, olavipäev Vormsil, elustiilifestival Vormsi Vaib jt.

Loodusturism

Hooajaväliselt toob maakonda turiste juurde linnuvaatluse üha suurenev populaarsus. Lisaks sellele on loodusturismi seisukohalt olulised jahti- ja kalandusturism, samuti fototurism. Talvine kalapüük merejäl või Kasari jõel on tuntud üle Eesti, linnuvaatlus väljaspool kaitsealasid on huvilisele sama paeluv kui mõne rahvuspargi südames ja need tegevused annavad Läänemaale külustuskeskkonnana lisaväärtusi. Looduse tasakaalu arvestav ja asjatundlik jahiturism läbi pädevate korraldajate annab võimaluse majutustevõtetele leevendada sügistalvist madalseisu majutusasutustes, kuna Läänemaale omaselt mittetulundusühingutena tegutsevates jahiseltsides on asjatundlikke inimesi, kes suudavad tagada jätkusuutliku ulukivaru kasutuse ja säilimise. Läänemaal on ettevõtjaid, kes suudavad ulukiliha toodanguna väärindada ning turundada.

Kohalik toit

Läänemaa kui turismiühik kohale pakub lisandväärtust Läänemaa kohalik puhas toit. Läänemaa oli Eesti toidupiirkond 2020. Populaarseimad toidusündmused on Läänemaa Toidu Nädal, Haapsalu šokolaadifestival, Gurmeeturg ja kohalikud taluturud. Läänemaa elamustoidu tootjad on järjest enam turundamisel võrgustumas ja koostööd tegemas, näiteks laanemaatoit.ee ja Läänemaa OTT. Restoranide *White Guide 2023* nimekirjas on 10 Läänemaa restorani. Toit kuulub külalislahkuse juurde. Samuti pakub Läänemaa turundamine läbi toidu võimalusi turismihooaja pikendamiseks. Kohalik toit on Läänemaa *slow-life* külalislahkuse kontseptsiooni osa.

Muuseumid

Läänemaal on tugevad ajaloo uurimise traditsioonid ning mitmepalgelised kultuuri- ja looduspärandiga paikkonnad. Maakonna muuseumid on olulised ja atraktiivsed külustusobjektid. Uuendatud muuseumivaldkonda esindab SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid (SALM), milles on lõimunud eripalgelised muuseumid ning mälestised. 2019 aastal sai valmis uus, 5,5 miljonit eurot maksnud Haapsalu Piiskopilinnuse muuseum. Aktiivselt tegeletakse Haapsalu raudteemuuseumi arendamisega. SALM loodud terviklik külustuskeskkond on kiiresti kasvav ning suure tuleviku – ja külustuspotentsiaaliga. Maakonnas on mitmeid omanäolisi isiku- (nt Evald Okase muuseum, Ants Laikmaa muuseum Taeblas, Iloni Imedemaa jne) ja piirkonnamuuseumid (Vormsi talumuuseum, Lykholmi muuseum, Liiva talumuuseum, Rõude muuseum). Juurde on lisandunud käsitööpärandit tutvustav ja arendav Haapsalu pitsikeskus. Jõudsalt arenev ja rannarootsi pärandkultuuri arenduskeskusena ja mäluasutusena toimiv on SA Rannarootsi Muuseum. Läänemaa muuseumid on saanud kultuuriturismis olulisteks sihtkohtadeks, nad on toimivad kultuuripärandi hoidjad ning kohaliku kultuurielu ja majanduse elavdajad.

Turismiinfo

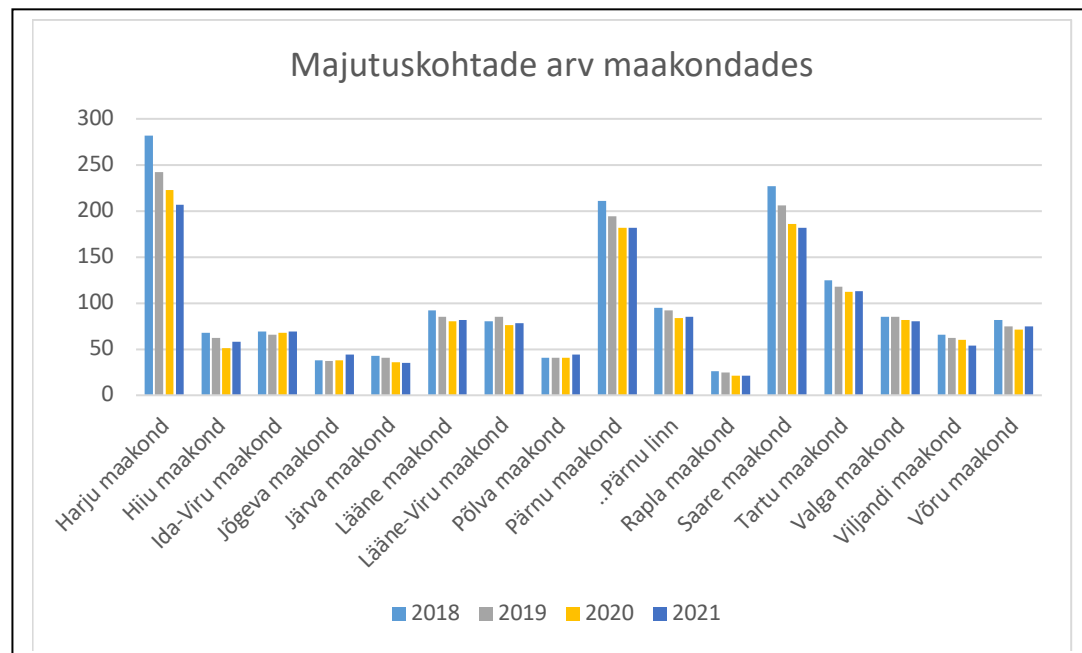
Turismiinfo on koondatud portaali visithaapsalu.com, kust saab infot maakonnas tegutsevate turismiettevõtete ning ka toimuvate ürituste kohta. Eraldi portaal on Haapsalus toimuvate ürituste kohta (suvi.visithaapsalu.com), mis keskendub linnas toimuvale. Samuti asub Haapsalus turismiinfokeskus, mille eesmärk on piirkonna turismialase info kogumine, säilitamine ja levitamine asjast huvitatud isikutele.

Ametlike majutuskohtade külastuste arv Läänemaal on Statistikaameti andmetel perioodil 2018 – 2022 Covid-19 puhangu mõjul oluliselt langenud.

Tabel 49. Majutuste arv Läänemaal Allikas: Statistikaamet

	2018	2019	2020	2021
Majutatute arv	78328	83252	61394	61358
Ööbimiste arv	166176	178494	126047	112228

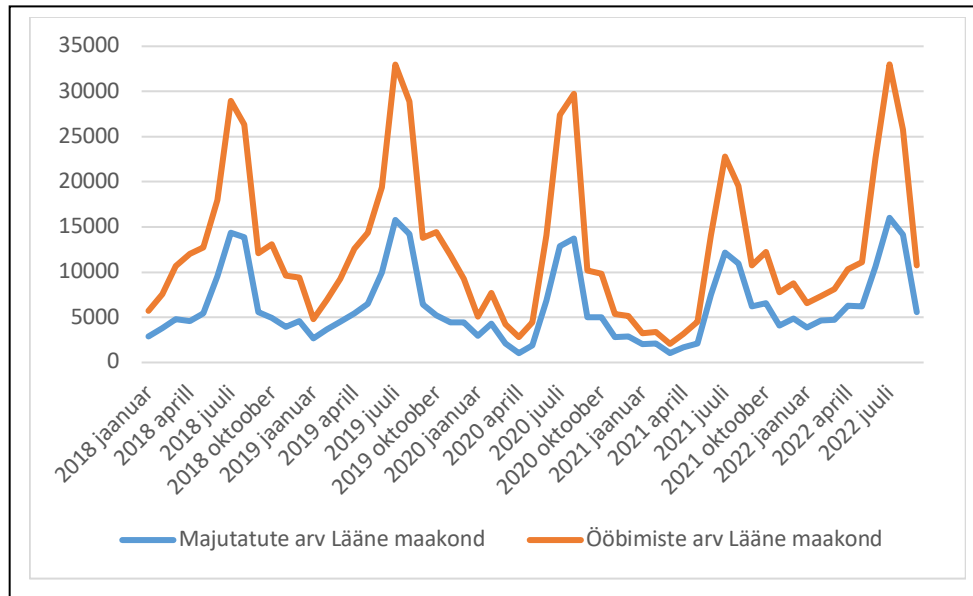
Samuti on langenud majutuskohtade arv, nagu ka suuremas osas maakondades.

Joonis 24. Majutuskohad maakondades Allikas: Statistikaamet 2022

Taastumine viiruse mõjust võtab veel aega, 2022 aastal alanud Vene-Ukraina sõda aga avaldas oma mõju turismile.

Üldiselt iseloomustab Läänemaa turismi hooajalisus.

Joonis 25. Voodikohtade täituvus kuude lõikes Allikas: Statistikaamet 2022

ARENГУVAJADUS

Haapsalu aktiivne kultuurisuvi algab mais ja lõppeb septembri lõpuga, on hõivatud päev-päevalt ja nädalavahetuste kaupa. Samal ajal on suures osas tegemist hooajalise teenuskorraldusega, mis sisaldab eelkõige etenduskuunsti, toitlustamist ja ööbimist ja spa-teenuseid. Suurem osa külastatavusest jääb suve ja Haapsalu piiresse. Vajadus on laiendada turismi, kui majandusharu ajalist ja territoriaalset haaravust.

Arenguvajadus turismivaldkonnas on:

- vajadus vähendada hooajalisuse mõju ja vajadus suurendada ööbimiste arvu;
- vajadus kvaliteetsete, pigem eksklusiivsete teenuste järele, mis mahuksid ära Läänemaa mastaapidesse ja õrna looduskeskkonda, aga samas tagaksid piisava tulu ettevõtjatele;
- vajadus arendada maakonna muuseumeid atraktiivsete külastuskeskustena;
- vajadus hoida ja tõsta teeninduskvaliteeti;
- vajadus edendada toidu ja toitlustamiseha seotud tootearendust ja ettevõtjate ühistegevust;
- vajadus efektiivselt aga säästlikult kasutada ära merelist asukohta ja looduskeskkonda;
- vajadus Läänemaa teiste keskuste ja piirkondade suuremaks kaasamiseks teenusvõrgustikesse;
- vajadus kohaliku tulu suurendamiseks ja kogukonnateenuste kaasamiseks turismi teenuspakettidesse.

POTENTSIAAL

Potentsiaali Läänemaa turismi arenguks loovad:

- transpordiühenduste arendamine, seal hulgas raudtee taastamine;
- Haapsalu holmide piirkonna väljaarendamine, seal hulgas külastussadamad;
- Läänemaa sadamate ja väikesadamate arendamise jätkamine, seal juures nii faarvaatrid, slipid, kaikohad, sadamate teenindav taristu ja sadamahooned ja sadamate pakutavad teenused;
- merega seonduvate teenuste ja tegevuste arendamine, võttes arvesse Läänemaa rannikumere ja Väinamere spetsiifikat tervikuna;
- Haapsalu SPAde arvu suurendamine ja olemasolevate SPAde teenuste ja füüsilise keskkonna edasiarendamine, s.h muda kasutamise arendamine;
- spordirajatiste baasil tervikliku spordi külastusmajanduse kontseptsiooni loomine ja rakendamine;
- Haapsalu raudteemuuseumi laiendamine, ja ekspositsiooni arendamine;
- Läänemaa muuseumide võrgustiku arendamine ja nende potentsiaali kasutamine;
- atraktiivsed sündmused ka madalhooajal (kultuuri- ja spordisündmused, konverentsiturism);
- arenev loomemajandus (kunst ja sündmused);
- huvitava maaelu eksponeerimine – külamiljö, rookatused, kiviaiad, pärandkultuuri objektid, maapiirkondade väikemuuseumid, kohalik köök ja toit;
- kättesaadavad võimalused erivajadustega ning eriliste vajadustega inimestele, alternatiivne kommunikatsioon;
- terviklikud paketid ja külastustekonnad;
- loodusturismi, seal hulgas linnuvaatlus – ja loodusvaatlusturismi arendamine;
- turismi turundusplaani loomine ja kavakindel elluviimine.

Turismivaldkonna üksikasjalikumad detailid, sh tegevuskava ja investeringuvajadused, on kirjeldatud Läänemaa turismi arengukavas, mis on kättesaadav koduleheküljel [Turismi arengukava | SA Läänemaa \(laanemaa.ee\)](http://Turismi%20arengukava%20SA%20L%C3%A4änemaa%20(laanemaa.ee).).